

MC

126.729

KOVÁCS ILONA

CARNEGIE LIBRARY

**AZ AMERIKAI KÖZKÖNYVTÁRAK
MAGYAR GYŰJTEMÉNYEINEK
SZEREPE AZ ASSZIMILÁCIÓ
ÉS AZ IDENTITÁS
MEGŐRZÉSÉNEK KETTŐS
FOLYAMATÁBAN**

1890–1940

FREE TO THE PEOPLE

BUDAPEST 1997

KOVÁCS ILONA

**AZ AMERIKAI KÖZKÖNYVTÁRAK
MAGYAR GYŰJTEMÉNYEINEK
SZEREPE AZ ASSZIMILÁCIÓ
ÉS AZ IDENTITÁS
MEGŐRZÉSÉNEK KETTŐS
FOLYAMATÁBAN
1890–1940**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
ÚJ SOROZAT 7.

Szerkeszti:
P. Vásárhelyi Judit

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
BUDAPEST

KOVÁCS ILONA

**AZ AMERIKAI KÖZKÖNYVTÁRAK
MAGYAR GYŰJTEMÉNYEINEK
SZEREPE AZ ASSZIMILÁCIÓ
ÉS AZ IDENTITÁS
MEGŐRZÉSÉNEK KETTŐS
FOLYAMATÁBAN
1890–1940**

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
BUDAPEST 1997

334623

Lektorálta: Puskás Julianna

ISSN 0237-0042
ISBN 963-2003861

OSZK

MC 126.729

7999

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza főigazgató
Készült az OSZK Nyomdaüzemében, Budapest
Felelős vezető: Burány Tamás
Műszaki szerkesztő: Rosta Lajosné
Munkaszám: 97.152

TARTALOMJEGYZÉK

1. A kutatás célja, módszere, forrásai	7
1.1. A kutatás célja és tudományos előzményei	7
1.2. Az adatgyűjtés és feldolgozás módszere	12
2. Az USA amerikanizációs törekvéseinek könyvtári ága	15
2.1. Az amerikanizáció jelentősebb irányzatai	15
2.2. A könyvtári amerikanizáció első szakasza: a kezdetektől az első világháborúig	20
2.3. A könyvtári amerikanizáció második szakasza: 1914–1919 ...	26
2.4. A könyvtári amerikanizáció harmadik szakasza: 1920–1940 ...	35
3. A magyarországi kormányprogram, az „Amerikai akció” könyvtári ága	41
3.1. A program keletkezése, az „Amerikai akció” születése	41
3.2. Az „Amerikai akció” könyvtári ága: népkönyvtárak	45
3.3. Az „Amerikai akció” könyvtári ága: közkönyvtárak	52
4. Az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei	61
4.1. Demográfiai és társadalomtörténeti háttér	61
4.2. A kapcsolatteremtés könyvtári módszerei	77
4.3. A második generáció	93
4.4. A gyűjtemények	108
5. Összegezés	127
Summary	129
Jegyzetek	133
1. A kutatás célja, módszere, forrásai	133
2. Az USA amerikanizációs törekvéseinek könyvtári ága	133
3. A Magyarországi könyvtárprogram, az „Amerikai akció” könyvtári ága	136
4. Az amrikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei	138
Bibliográfia, források	151
Táblázatok	163
Térképek	181

Hazai és amerikai szakemberek, intézmények, valamint az amerikai magyar közösség tagjai és képviselői jelentősen hozzájárultak e kutatás eredményeihez, amikor értékes információkkal láttak el, lehetővé tették a szakmai konzultációkat, s segítettek a kutatás feltételeinek megteremtésében. Nélkülük e könyv nem jöhetett volna létre. Köszönet mindazoknak, akik ebben a munkában érdeklődésükkel, tudásukkal, megértő támogatásukkal segítségemre voltak.

Budapest, 1998. május

Kovács Ilona

Országos Széchényi Könyvtár

1.

A kutatás célja, módszere, forrásai

1.1. A kutatás célja és tudományos előzményei

A 19. és 20. század fordulóján az amerikai magyar kivándorlás tömeges méreteket öltött. Azokban a régiókban, ahol jelentősebb számban telepedtek meg magyar bevándorlók, igényeik kielégítésére az 1900-as évek első évtizedében az amerikai közkönyvtárakban magyar könyvgyűjteményeket hoztak létre.

E tanulmány az amerikai közkönyvtárak, azaz public library-k magyar gyűjteményeinek történetét dolgozza fel. Azon belül is a magyar könyvtári gyűjtemények történetének egy olyan aspektusát elemzi, amely magyar részből a kivándorlók körében az identitás megőrzését, amerikai részről a bevándorlók asszimilálását tekintette céljának.

A téma váratlan felfedezés volt számomra. 1974/75-ben egyéves ösztöndíjat kaptam az Ohio-ban lévő Kenti Egyetem könyvtáros tanszékére (Kent State University, School of Library Science), hogy ott az amerikai könyvtáros diplomát, a Master of Library Science fokozatot megszerezsem. Tanulmányaim célja a könyvtári modernizáció technológiai, szervezési ismereteinek elsajátítása, tehát a számítógép-alkalmazás és management fortélyainak megismerése volt. A helyszínen szembesültem a reneszánszát élő etnikum-kutatás, az Ethnic Studies új eredményeivel, amely a bevándorlás elméleti és történeti kérdéseivel foglalkozott. Lubomyr Wynar professzor asszisztenseként részt vettem a tanszék keretében működő Ethnic Studies Center (később Center for Ethnic Publication and Bibliography) munkájában. Ekkor már, budapesti egyetemi tanulmányaim befejeztével, több mint tíz éve az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként, a külföldi hungarikumok feldolgozásával foglalkoztam. A hungarika-munkálatok már évek óta felhívták figyelmemet a külföldi magyarság kérdéseire. A régi és az új tapasztalat felkeltette az amerikai magyarság iránti érdeklődésemet. Így született meg bennem az elhatározás, hogy a Master Program teljesítése során feladataim tartalmát az amerikai magyarság témaköréből választom, s – az akkor adott lehetőségek szerint –, az amerikai magyarságról és az amerikai magyar könyvtári gyűjteményekről egy későbbi kutatást megalapozó anyaggyűjtést kezdjek. E kutatás eredményeként¹ megkíséreltem elemezni általában, majd a kelet-európai gyűjtemények összehasonlításában

az idegennyelvű, ill. etnikai gyűjtemények célját, típusait és jelentőségét; áttekinteni szerepüket az anyanyelv és a tradíciók megőrzésében, a befogadó ország oktatási és kutatási programjában, a kibocsátó ország gazdasági, kulturális képének és a vele kiépülő kapcsolat alakításában, azaz az információk közvetítésében. Felmértem a magyar könyvtárak számát, nagyságát, földrajzi megoszlását, a gyűjtemények összetételét, kiterjesztve a vizsgálódást a Washington-i Kongresszusi Könyvtárra, az egyetemi, kutatóintézeti könyvtárakra, valamint a magyarság által fenntartott egyesületi és egyházi könyvtárakra és magángyűjteményekre.

Az elemzések során megállapítható volt, hogy a magyar könyvtári gyűjtemények fejlődése egyértelműen három tényező hatására alakult és alakul: a *befogadó társadalom* érdeklődése (kutatás, oktatás, kulturális, politikai kapcsolatok); a *kibocsátó társadalom* törődése, támogatása, valamint a hazai könyvkiadás, könyvkereskedelem és könyvtárak szakmai színvonala, továbbá nemzetközi kapcsolatai; az adott országban élő *etnikum igénye* és aktivitása.

Maga a könyv témája 1979-ben született, amikor a Minnesotai Egyetemen, St. Paul-ban, található Bevándorlástörténeti Kutatóközpontban (Immigration History Research Center) a magyar fondok feldolgozását kezdtem meg. Elsőként a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet iratanyagát vettem kézbe. Váratlan szerencsében volt részem. Az első szépen gondozott kartondoboz, amelyet kinyitottam, az egyesület könyvtárának megmaradt darabjait tartalmazta. A szép barna, egységes kötésekre aranyozva a következő két felirat volt olvasható, fent – a *St. Paul-i Baross Egylet Könyvtára* –, lent – a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának adománya* –. Az első pillanatban nyilvánvaló volt, hogy az amerikai magyarság és Magyarország között kapcsolat és program létezett a magyar könyvtárak ellátására. A felderítés ezután következett. Ennek során alkalom nyílt arra, hogy az amerikai magyar gyűjtemények fejlődését meghatározó három tényező – a kibocsátó, a befogadó társadalom és a bevándorlók törekvéseinek – kölcsönhatását folyamatában nyomon kövessük. A szálak az amerikai magyar egyesületi könyvtáraktól és az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményeitől az egykorú magyar kormányzati körökhöz és az USA amerikanizációs programjához vezettek. A magyar, s általában a bevándorlók számára szervezett idegen nyelvű gyűjtemények ugyanis a kor *amerikanizációs* programjának részét képezték.

A kérdés háttérében a következő összefüggések álltak: Amerikában az 1860-as évektől felerősödő és az 1890-es évektől pedig tömeges jelenséggé váló „új”, azaz dél- és kelet-európai bevándorlás hatására az újonnan érkezők asszimilációját, illetve amerikanizációját szorgalmazó irányzatok terjedtek el és éreztették hatásukat a társadalom minden régiójában, így a lakosság igényeit szolgáló, a társadalom demográfiai változásaira érzékenyen reagáló intézmény, a közkönyvtár politikáját meghatározó szakkörökben is. E szakkö-

rök a bevándorlók beilleszkedésének eszközét látták az idegen nyelvű gyűjteményekben, és ezért a közkönyvtárak idegen nyelvű gyűjteményeinek fejlesztését szorgalmazták.

Ugyanakkor Magyarországon a kivándorlás és visszavándorlás tapasztalatainak hatására a *Külföldi magyarság nemzeti gondozása* címen a visszavándorlást, illetve a zavartalan visszailleszkedést segítő, a kivándoroltak magyarságának megőrzését célzó intézkedéseket léptettek életbe. Ennek keretében a kormányzat a magyar könyvtárak telepítését, illetve a meglévő gyűjtemények fejlesztését támogatta az ún. *Amerikai akció* égisze alatt.

A téma történeti feldolgozása során megkíséreltünk választ kapni arra, hogy:

- milyen körülmények között, hol, mikor és mekkora magyar könyvtári gyűjtemények jöttek létre;
- kiket és milyen mértékben szolgáltak ezek a gyűjtemények;
- milyen szerepet játszottak létrehozásukban a magyar kormányzati szervek;
- a könyvtárakra vonatkozó program hogyan illeszkedett be a kormányprogram egészébe;
- milyen szerepet vállaltak e könyvtári gyűjtemények megszervezésében az amerikai közkönyvtárak;
- milyen indítékokra vezethető vissza tevékenységük, és mennyiben kapcsolódik e korszak amerikanizációs programjaihoz;
- az amerikanizációs programok mely ágával hozható a könyvtári program kapcsolatba;
- milyen módszereket alkalmaztak céljaik megvalósításában;
- hogyan érvényesültek az integrációs törekvések egy demokratikus intézményi struktúrában;
- mennyiben járultak hozzá ezek a gyűjtemények az identitás megőrzéséhez és az amerikai beilleszkedéshez, az akkulturáció folyamatához.

Az eddigi vizsgálatok többsége a jelenség történeti összegezésére szorítkozott. Kevesen vették figyelembe a könyvtárak társadalmi beágyazottságát, és kevesen hozták kapcsolatba a könyvtár falain belül zajló folyamatokat az amerikai társadalom amerikanizációs irányzataival. A kétféle – a magyar és az amerikai – program szembeállítására, pedig mindeddig sem a hazai, sem az amerikai kutatás nem vállalkozott.

Az amerikai közkönyvtárak történetét feldolgozó klasszikus mű Sidney Ditzion: *Arsenals of the Democratic Culture*. Chicago : ALA, 1947. már felfigyelt a közkönyvtáraknak az amerikanizációban betöltött szerepére, mint olyan demokratikus intézményre, amely képes az idegen nyelvű gyűjteményeken keresztül az idegen kultúrát képviselő bevándorló megközelítésére, de a jelenség mélyebb összefüggéseit nem elemezte.

Roberts Ellis Lee: *Continuing Education for Adults through the American Public Library, 1833–1964*. Chicago : ALA, 1966. egy egész fejezetet szentel az amerikanizáció kérdésének, de nem megy túl a jelenség leírásán, s annak analízisével nem foglalkozik.

Wilhelm Munthe: *American Librarianship from a European Angle. An attempt at an Evaluation of Policies and Activities*. Chicago : ALA, 1939. című munkája a kívülálló szemével tekinti át az amerikai könyvtárak tevékenységének történetét, az európai bevándorlás hatása és az amerikanizáció kérdése nem foglalkoztatja, csupán annak humánus, elkötelezett és hozzáértő metódusai keltik fel figyelmét és nyerik el elismerését.

A Century of Service. Librarianship in the United States and Canada. Edited by Sidney L. Jackson, Eleanor B. Herling, E. J. Josey. Chicago : ALA, 1976. című összefoglaló munka Hanes McMullen tollából egy egész fejezetet szentel az etnikai kisebbségek könyvtári helyzetének (Service to Ethnic Minorities other than Afro-Americans and American Indians). A tanulmány az értékelés igényével foglalkozik a kérdéssel, s ha röviden is, de tárgyalja a század elején kibontakozó mozgalmat. Felismeri a könyvtári amerikanizációs tevékenység demokratikus és humánus jellegét.

Rosemary Ruhig Du Mond: *Reform and Reaction. The Big City Public Library in American Life*. Westport, Conn., London : Greenwood Press, 1977. című feldolgozása a társadalmi reform kérdésének szemszögéből vizsgálja a közkönyvtárak tevékenységét. Munkája jelentős lépés a társadalmi mozgalmak és a közkönyvtári tevékenység összefüggéseinek elemző vizsgálatában. Érdeklődését a könyvtárak szerepének egésze köti le, a bevándorlókkal kapcsolatos politika és gyakorlat csupán kis helyet kap a feldolgozásban. Megközelítése azonban újszerű, bár vitatható. A könyvtáraknak a társadalmi reformmal szemben a tradicionális értékek konzerválásában vállalt szerepét hangsúlyozva, nem mérlegeli az idegenekkel kapcsolatos álláspont és gyakorlat progresszív értékeit.

A résztanulmányok közül a New York Public Library történetét feldolgozó Phyllis Dain: *The New York Public Library. A History of Its Founding and Early Years*. New York, 1972. című munkája rövid fejezetben ad helyet az idegennyelvű gyűjtemények történetének, de a rövid terjedelem ellenére a legfontosabb összefüggések főbb szempontjait rögzíti.

A probléma történetének feldolgozásában kiemelkedő helyet foglal el Jones Alston Plummer, Jr.: *American Public Library Service to the Immigrant Community, 1876–1948. A Biographical History of the Movement and Its Leaders*. University of North Carolina, 1991. című disszertációja. A mozgalom négy jelentős személyiségének életművét elemezve az amerikanizáció és a közkönyvtárak munkájának vonatkozó mélyebb összefüggéseit is feldolgozza. Megállapításai forrásaink adatainak értelmezését megerősítették.

Az 1970-es években az amerikai etnikumok története iránt feltámadt érdeklődésnek köszönhetően néhány egyetemen MLS (Master of Library Science) tézisként készültek feldolgozások, amelyek az etnikumok könyvtári ellátásának kérdését a történeti szempont érvényesítésével tárgyalták. Figyelemre méltó Kermit S. Westerberg: *Americanization, Foreign-language Books, Immigrants and Public Libraries. A Conceptual and Bibliographic Essay on American Public Library Opinion as Reflected in the Library Literature of the Period, 1894–1920*. University of Minnesota, 1977. című dolgozata. Elsőként kísérel meg a bevándorlók könyvtári ellátásának, valamint az amerikanizációs programok történeti összefüggéseinek önálló feldolgozását. Az egykorú publikált forrásokból értékes válogatást ad. A dolgozat hasznos összefoglalás a szakmai program kibontakozásáról. Hiányossága azonban, hogy a könyvtári programot nem helyezi be az amerikanizáció teljes vonulatába.

Értékes adatokat szolgáltatottak, helyenként forrásokra hívták fel a figyelmet a közkönyvtárak idegen nyelvű gyűjteményeinek történetét összefoglaló dolgozatok. Ilyenek készültek Detroit és Cleveland esetében (Mary Karshner: *The Foreign Language Collection in the Nineteenth Century*. Wayne State University. 1963; May Wendellene Butrick: *History of the Foreign Literature Department of Cleveland Public Library, 1925–72*. Kent State University, 1974.).

Elemzésünk szempontjából figyelemre méltók az egyes magyar gyűjtemények történetét leíró dolgozatok, például Mary Catherine Nagy: *History and Relationship of the Rice Branch Library to Its Hungarian Patrons*. Western Reserve University, 1952. és Elisabeth F. Copland: *A History of the Carnegie West Branch of the Cleveland Public Library*. Western Reserve University, 1954. Értékük, hogy helyismeretükre alapozva sok töredék információt átmentenek, de a könyvtár különböző magyar gyűjteményeinek összefüggéseivel nem foglalkoznak.

Az áttekintés szempontjából értékes két kéziratban fennmaradt felmérés, illetve elemzés. Az egyik New York-ban a másik Cleveland-ben készült. A New York Public Library munkájáról a saját tapasztalatait is megörökítő helyzetkép Charlotte J. Hubach: *Our Foreign-born, Tomorrow's Citizens*. 1947. című dolgozata. Hasonló módon értékes összefoglalást ad Kovács László: *A Survey of the Hungarian and Polish Collection at the Cleveland Public Library* című, 1973-ban készült felmérése.

Az amerikanizáció témakörében publikált hatalmas volumenű irodalom áttekintésében biztos orientációt jelentett Edward George Hartmann: *The Movement to Americanize the Immigrant*. New York : Columbia University Press, 1948. és John Higham: *Strangers in the Land. Patterns of American Nativism, 1860–1925*. New York : Athenaeum, 1973. című monográfiája. Míg Hartmann munkája a rendkívül szerteágazó és sokoldalú mozgalom történeti

tényanyagának kitűnően rendszerbe foglalt forrása, addig J. Higham e tények társadalomtörténeti összefüggéseinek kritikai analízisét adja.

A különböző korszakokban jelentkező asszimilációs ideológiák rendszerében az asszimilációs folyamatok elemzésében alapvető eligazítást nyújt Milton Gordon: *Assimilation in American Life*. New York : Oxford University Press, 1964. című műve. A kulturális pluralizmus ideológiájának történeti összegezésére és az akkulturációnak az asszimiláció folyamatában elfoglalt szerepére vonatkozóan Meyer Horace Kallen: *Culture and Democracy in the United States. Studies in the Group Psychology of the American Peoples*. New York : Borni & Liveright, 1924. című munka megállapításai jelentősek.

A magyarországi kivándorlás kérdésében Puskás Julianna szintézise: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982. minden szempontból irányadó. A számos rész tanulmány közül a társadalomtörténeti feltárás és a generációk viszonyának kérdésében Fejős Zoltán: *A Chicagói magyarok két nemzedéke, 1890–1940*. Budapest : Közép-Európa Intézet, 1993. című munkájának megállapításai és módszere töltött be a feldolgozás során meghatározó szerepet.

Az „Amerikai akció”-ra vonatkozóan a korántsem teljességre törekvő feldolgozások adtak támpontot: a vonatkozó fejezet Mayer Mária: *Kárpát-ukrán (ruszin) törekvések, 1860–1910*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1977. című monográfiájában és Paula Benkart: *The Hungarian Government, the American Magyar Churches, and Immigrant Ties to the Homeland, 1903–1917*. In: Church History. Vol. 52. (September 1983) című tanulmánya.

Mindezeket a tudományos eredményeket eredeti forrásokra alapozott saját adatgyűjtéssel szembesítve, a vizsgált témában átfogóbb elemzés elkészítését és az 1890–1940 közötti periódusra vonatkoztatva szélesebb összefüggések feltárását tekintettük célunknak.

1.2. Az adatgyűjtés és feldolgozás módszere

A téma feldolgozását többéves adatgyűjtés előzte meg. Mind a publikált, mind a kéziratok források igen nagy része elsősorban az Egyesült Államokban volt hozzáférhető, jelentős hányada angol nyelven. Az idézett források angol szövegét magyar fordításban közöljük.

Az etnicitás, az asszimiláció, az amerikanizáció kérdéseit feldolgozó gazdag szakirodalom mellett különösen fontos szerepet töltöttek be munkánk koncepciójának kialakításában és az elemzést megalapozó tények és adatok összegyűjtésében az egykorú publikált források. Az egykorú amerikai könyvtári szaksajtó, a *Library Journal*, az *American Library Association Bulletin*, a *New York Libraries* stb. bőséges anyagot nyújt az amerikai program kibontakozásá-

ról, elveiről és módszereiről, és az azok végrehajtását garantáló szervezeti keretokről. Hasonlóan fontos forrásként szolgáltak az American Library Association vagy a Department of Education égisze alatt készült és publikált egykorú felmérések és elemzések. E források sorát egészítik ki azok az Egyesült Államokban közzétett könyvjegyzékek, amelyek az egyes bevándorló csoportok könyvgyűjteményeinek fejlesztéséhez szükséges ajánlójegyzékként szolgáltak. A forgalomban lévő könyvanyag tartalmi felméréséhez további támpontul szolgáltak a könyvtárak publikált gyarapodási jegyzékei, valamint az egyes könyvtári gyűjteményekről, így a magyar gyűjteményekről is, az adott könyvtár által összeállított és kiadott, máig fennmaradt katalógusok.

E források körét egészítik ki a magyarországi ajándékozó szerv, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által közreadott, a gyűjteményt kísérő katalógusok. A nyomtatott források egyik legértékesebb csoportját képezik a *közkönyvtárak* egykorú, publikált *jelentései*. A könyvtárak egy része több évtizeden keresztül rendszeresen megjelenő kiadványban tette közzé ezeket a beszámolókat. Ezek közé tartozik a Cleveland Public Library, a New York Public Library, a St. Louis Public Library, és a Carnegie Public Library, Pittsburgh.

A magyarországi kutatás számára ismeretlen, az amerikai számára pedig feldolgozatlan gazdag forrásanyag található az egyes közkönyvtárak saját irattárában. A legtöbb közkönyvtár ugyanis őrzi a publikálatlan háttéranyagot és elemzéseket. Ezek a típusú források nemcsak a központi intézményekben, hanem az egykor volt magyar negyedekben ma is fennálló, de ma már egészen más közönséget szolgáló fiókkönyvtárak elfelejtett iratanyagában is fellelhetők. Ezek a jelentések rendkívül érdekes társadalomtörténeti források. Beszámolnak a bevándorlók települési rendjéről, migrációs folyamatairól, azok összefüggéseiről a városrendezés és iparfejlesztés kérdéseivel. Leírásokat közölnek a bevándorlók életmódjáról, művelődési szokásairól. Közléseik alapján a bevándorló és az amerikai intézmény kapcsolatának kialakulása annak folyamatában követhető nyomon.

A kéziratos források csoportját gazdagítják a *National Archive* (Washington, D.C.) vonatkozó fondjai. Az amerikanizációs program ideológiai háttérével kapcsolatban igen hasznos az *YMCA* levéltárának (New York) anyaga, valamint a John Foster *Carr* iratok, az egykori Immigration Publication Society igazgatójának hagyatéka a New York Public Library kézirattárában.

A levéltári források körét rendkívül gazdag és értékes forrásanyaggal egészíti ki a *Magyar Országos Levéltár* Miniszterelnökségi iratanyaga, amely az „Amerikai akció”-ról és annak könyvtári ágáról tartalmaz bőséges információkat. Itt található a program végrehajtásában jelentős szerepet vállalt Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának töredék iratai is.

A református egyház bevonásával megvalósított program forrásai a *Református Egyház Zsinati Levéltárának* (Budapest) külügyi iratai között lelhetők fel.

Hála az amerikai könyvtárak információkezelésének, a források lokalizálására számos referenzs eszköz állt rendelkezésre, azonban az irattári anyag helyszíni megközelítése és a fennmaradt gyűjtemények helyszíni feldolgozása sok esetben a távolságok és egyéb fizikai nehézségek miatt nem kis erőpróbát jelentettek a kutatónak. Ezek a helyszíni adatgyűjtő utak sok esetben a forrásközlőkkel történt személyes találkozásokra, esetenként interjúk készítésére is lehetőséget adtak.

A Magyarországon fellelhető publikált források feltárásában az *Országos Széchényi Könyvtár* gazdag gyűjteménye volt segítségünkre.

A téma feldolgozása a könyvtártörténet, könyvtárszociológia filológiai, statisztikai és elemző módszereit igényelte. A felvetett kérdések megválaszolása érdekében a művelődéstörténeti, könyvtártörténeti jelenségeket a társadalomtörténeti folyamatok részeként vizsgáltuk. Igyekeztünk fényt deríteni a vizsgálat szempontjából meghatározó gazdasági, demográfiai, kulturális, életmódbeli tényezőkre. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni továbbá a kibocsátó és befogadó társadalom vonatkozó társadalompolitikai irányzatainak elemzését sem. Vizsgálataink azonban korántsem ölelik fel akár a külföldi magyarság gondozására vonatkozó magyar kormányprogram, akár az „Amerikai akció” programjának egészét. Hasonló módon, jóllehet, az elemzés az amerikai könyvtárak és a bevándorlók viszonyáról, a kérdésben képviselt politika átfogó bemutatására törekszik, sem az amerikai könyvtárak tevékenységét, sem a magyar gyűjtemények történetét illetően nem vállalkozik teljességre, hanem reprezentatív példák kiválasztásával a fejlődést meghatározó főbb vonulatok, az azonosságok és különbségek definiálását tekintette feladatának.

2.

Az USA amerikanizációs törekvéseinek könyvtári ága

2.1. Az amerikanizáció jelentősebb irányzatai¹

Az amerikanizáció könyvtári vonulatának jelentkezése az 1890-es évek közepére esett. Ebben az időszakban az amerikai közkönyvtárak (public library) amerikai kezdeményezésre fejlesztették ki nemzeti nyelvű, vagy ahogy ők mondták idegen nyelvű gyűjteményeiket.

Hogyan kapcsolódik ez a program a kor amerikanizációs programjához?

1894-ben egy vita tereli a figyelmet a könyvtárakban jelentkező új igény, a bevándorló olvasók igényének ellátására. A vita kulcskérdése az asszimiláció. A bevándorlók asszimilációjának ügye erre az időszakra már az amerikai társadalom élő problémájává vált. A demokrata és kozmopolita társadalomeszményre alapozott biztonságérzést az amerikai társadalomban kikezdte a szorongás és az aggály. Mindaddig, amíg élt a köztudatban az amerikai társadalom automatikus felszívóképeségének erejébe vetett hit, vagyis az a meggyőződés, hogy a beözönlő sokféleség egy újfajta egység forrása – az új amerikai jelleg asszimilált összetevője -, az aggályok nem erősödtek. Az 1880-as évek végére azonban a bevándorlók aránya már a telítettség érzetét keltette, és az új bevándorlók tömeges megjelenése nyugtalanságot keltett. Amíg 1874-ben az új bevándorlók száma csak 24 584 volt, 1892-ben egy év alatt már 381 785 főt tett ki. A 90-es évek gazdasági válságának hatására kialakult emberfölség még nyilvánvalóbbá tette az idegen tömeg jelenlétét, megnőtt az angolszász faj tisztaságát féltők befolyása. A válság elmúltával az ipar érdekei ellenére az irányzat tovább élt, és a bevándorlók asszimilációs képességében kételkedők – különböző társadalmi és politikai csatornákon keresztül – megkíséreltek nyomást gyakorolni az amerikai törvényhozásra a bevándorlást korlátozó intézkedések életbe lépésére érdekében.

A viták egyik fontos kérdésévé vált a különbségek nyilvánvaló fokmérője, a nyelv, a műveltség, a kultúra. Ebben a vonatkozásban az asszimiláció kulcsintézményeivé váltak a kultúrát közvetítő intézmények: az iskola és a könyvtár.

Hozzájárult még a könyvtár amerikanizációs szerepének felismeréséhez, hogy a nevelés és oktatás társadalomújító hatása uralta a kor amerikai gondolkodását. Ez az ideál hívta életre 1854-ben az első amerikai közkönyvtárat, a Boston Public Library-t². Ennek a szemléletnek a jegyében a könyvtár, mint

nevelő intézmény vonult be a köztudatba. Ez az oktató, nevelő szerep tette fontossá a könyvtárt, mint amerikai közintézményt a bevándorlók megközelítésének stratégiájában is.

A kétféle intézmény azonban eltérő utakat járt. Az iskola nem, vagy csak kivételesen vállalkozott speciális, a bevándorlókra tervezett programok kialakítására, és azok többnyire a rendszeres oktatáson kívül, egyéb keretben zajlottak. Tanfolyamokon nyelvismeretet, polgárosodási ismereteket nyújtottak és a szocializációt, ezen keresztül az integrációt segítették.

A közkönyvtárban egy sajátos, a bevándorlók igényét mérlegelő program, az idegen olvasók (foreign readers, foreign language collections) ellátásának programja bontakozott ki.

A közkönyvtár a szabad és önkéntes használat, és a könyvtár részéről az igényekhez való alkalmazkodó szolgálat elvére épült, amelyet a demokratikus keretek között mindenki számára egyformán hozzáférhetővé kívánt tenni. Így a használók körében jelentkező új igény, az ehhez való alkalmazkodást és az azzal kapcsolatos lehetőségek mérlegelését is megkívánta.

Tükröződik-e a könyvtárak munkájában a kor amerikanizációs programjainak sokfélesége? Lehet-e a könyvtári programot az amerikanizációs trendek valamelyikével azonosítani? Hogyan érzékelhető a közkönyvtárak irányvonalában a kötődés valamelyik programhoz, illetve az elhatárolódás valamelyik nézőponttól?

Mindenekelőtt szükséges ehhez a kor amerikanizációs irányzatainak rövid áttekintése.

Az első világháborúig terjedő időszakban teret hódító irányzatok nem az amerikanizáció, hanem az asszimiláció és integráció programjával léptek fel. Spontán, civil szerveződések voltak, amelyek a társadalom különböző érdekcsoportjainak nézeteit tükrözték, de átfogó, mozgósító szerepet nem tölthettek be. Bár törekvésük, közvetve vagy közvetlenül megfogalmazott indokok alapján, a bevándorlás korlátozása volt, ez a szándék ütközött egyrészt a gazdasági érdekekkel, az ipar munkaerő-igényével, másrészt az amerikai társadalom demokratikus alapelveivel és az erre alapozott demokratikus társadalmi mechanizmusokkal. Lényegében az első világháború kitöréséig a kétféle erő egyensúlya fennmaradt.

1790-től az 1880-as évek végéig az angolszász és protestáns amerikai jelleg megőrzésére törekvő, és különböző mezben jelentkező korai nativista szerveződések (American Party, Order of United American Mechanics, Junior Order of United American Mechanics, Patriotic Daughters of America, Patriotic Order Sons of America, Farmer's National Congress of America, American Protective Association etc.) követően a bevándorlás korlátozását legnyíltabban követelők szervezete, az Immigration Restrictive League 1895-ben jött létre New England-ban. Néhány évvel később, 1902-ben a szervezet

elkötelezetten harcolt a bevándorlók írástudásának kontrolljáért, mint a bevándorlást korlátozó eszköz bevezetéséért. Ez azonban akkor nem járt sikerrel, s az ún. Literacy Test még majd két évtizedig állt a megújuló viták középpontjában.

A század elején lényegében az asszimiláció és integráció programjának két fő vonulata bontakozott ki. Egyik oldalon a *patrióta irányzat*, ennek képviselői (Daughters of American Revolution) az angol nyelv tanításával és a beilleszkedést segítő ismeretek oktatásával igyekeztek hazafias kötelességüknek eleget tenni. Viszonylag elszigetelt szerepük az új bevándorlás idején felerősödött és 1907-ben társszervezetük, a Sons of American Revolution az idegenek jó, törvénytisztelő állampolgárrá nevelését (making aliens good citizens) tűzték programjukra. Ebben jelentős szerepet töltött be az Amerikára, Amerika értékeire vonatkozó információk közvetítése. Amerika történelmét és kormányzati szerveit bemutató előadások szórólapjait terjesztették nagy példányszámban a bevándorlók között. Az Amerikába érkezők tájékozódását segítő kalauzt szerkesztettek, amelyet tizenöt nyelven, egymillió példányszámban adtak ki. A patrióták álláspontja szerint a bevándorlók asszimilációjának ára és célja múltuk feladása, felejtése volt. Bizalmatlansággal fogadták őket és veszélyesnek tartották jelenlétüket. Megközelítésükben nagy szerepet tulajdonítottak az oktatásnak és nevelésnek, de az oktató-nevelő munkában kizárólagos feladatnak az angol nyelv és az állampolgári ismeretek tanítását tekintették.

A nativista aggályokból táplálkozó patrióta amerikanizációs törekvések mellett, a bevándorlás szociális problémáiból kiindulva, a demokrata toleráns hagyományokra épített a *settlement mozgalom*. Humanista, megértő, kevésbé a bevándorló átformálására, mint inkább a beilleszkedésre koncentráló mozgalom, a bevándorló emberi és kulturális értékeinek megbecsülésére, a bevándorló helyzetének megértésére, a vele való azonosulásra törekedett. A beilleszkedés folyamatában a generációk közötti szakadás elkerülését kívánta segíteni. A settlement mozgalom hívei kis környezetekben, szomszédságokban ún. neighbourhood-okban gondolkodtak. Az azonos környezetben élők integrációját kívánták megvalósítani, valamennyi érték konzerválása révén. Álláspontjuk az volt, hogy társadalmi összefogásra van szükség, meg kell kezdeni a munkát az új bevándorlók között, meg kell kezdeni oktatásukat és képzésüket. Alapfeltételként hirdették azonban, hogy a bevándorlók magukkal hozott kultúrája érték, valóságos ajándék, igazi kontribúció, amely kiegészíti az amerikai társadalom értékeit. Nem ellenséget, hanem az ártatlan áldozatot látták benne. Szószólóik, mint Jane Adams és Jacob Riis, azt tartották, hogy nem az asszimiláció képességének hiánya, hanem a támogatás hiánya okozza beilleszkedésük lassúságát.

Amíg a szigorítást szorgalmazók és a patrióták köre a republikánusok szigorítást támogató elképzeléseihez állt közelebb, addig a settlement moz-

galom a progresszív demokraták körével állt szoros kapcsolatban, akik ugyan nem tudtak a megértés és azonosulás olyan fokára eljutni, mint maguk a settlement munkások, és egyfajta kívülállóként, passzív megértéssel várták a beolvadás folyamatának lezajlását, de mindemellett a minden embert megillető respektussal viszonyultak a bevándorlóhoz. Amíg a settlement mozgalom munkásai közvetlenül a környezet programjára koncentráltak, addig a progresszív demokraták szélesebb dimenzióban gondolkodtak. Optimizmusuk, amely a társadalmi problémák reformok útján történő korrigálását megoldhatónak tartotta, kiterjedt a bevándorlás kérdéseire is.

1912-ben a progresszív párt hivatalos programjára tűzte a probléma szövetségi szintű rendezését. A párt kutatási és tájékoztatási osztályának vezetőjeként kezdte karrierjét az a Francis Kellor, aki az első világháború kitörését követő periódusban a föderális szintű országos program kialakításának egyik „élharcosává” vált.

A nemzeti program igényének kifejezéseként jelentkezett 1914-ben a Committee for Immigrants in America elnevezésű civil szervezet. Programjának fő mozgatója, a szervezet alelnökének szerepét betöltő Francis Kellor hatalmas szervezőmunkát fejtett ki. A bizottság a közigazgatás különböző (városi, állami) szintjein folyó, a bevándorlók sorsát enyhíteni kívánó, ill. a problémák kezelésére törekvő köz- és magánprogramok számára, tanácsadó, koordináló információs irodaként kezdett működni. Ezzel egyidőben a nemzeti célok és tudatos program megfogalmazását tekintették távolabbi feladatnak. Sikert ért el egyrészt a Bureau of Education érdeklődését felkelteni, másrészt néhány iparmágnás támogatását megszerezni a Bureau of Education-on belül a Division of Immigrant Education felállítására, s így sikerült az amerikanizáció oktatási programjának (Educational Americanism) útnak indítása.

Találkozott ez a törekvés a probléma kezelését, elemzését és a szükséges intézkedések előkészítését segíteni szándékozó, már évekkel korábban útjára indított szövetségi intézkedésekkel. 1906-ban életbe lépett az állampolgárság felvételét egységesen szabályozó és bonyolító Naturalization Act és létrejött a szövetségi hivatal, a Division of Naturalization. 1907-ben megalakult a Federal Immigration Commission, amely az elkövetkező négy évben elkészítette a híres helyzetelemzést, a Dillingham Report-ot. Most, a háború kitörésének előestéjén a Bureau of Naturalization örömmel csatlakozott az oktatási programokhoz, s támogatásával országsszerte állampolgári ismereteket oktató tanfolyamok indultak.

Az első világháború kitörése alapjaiban változtatta meg az amerikai társadalom viszonyát a bevándorlás kérdéséhez. Az amerikanizáció felvirágzott, elterjedt és tartalmában megváltozott. Amíg korábban széles körben nem volt mozgósító ereje és az amerikanizációs programokban résztvevő társadalmi

munkások ügye volt, addig a háború légkörében tömegeket mozgósító jelszavak és rendezvények hirdették az egységes amerikai nép gondolatát.

1915. május 15-én az ún. Philadelphia Reception, egy óriási méretű ünnepség keretében üdvözölték az új amerikai állampolgárokat. 1915. május 4. mint az Amerikanizáció Napja (Americanization Day) került be a történelembe. Útjára indult a sokféle nép, de egy nemzet „Many Peoples but One Nation” jelszava.

Az új helyzetben a Committee for Immigrants in America új néven, National Americanization Committee-ként folytatta munkáját. Programjában az állampolgárság megszerzése és Amerika megismerése mellett ott szerepelt az igény, hogy a bevándorló szakítson régi kultúrájával. Elterjedt az Amerika mindenek felett (America First) és a 100%-os amerikai (100% American) jelszava. Az amerikanizáció mind a köztudatban (National Security League), mind a föderális politikában a nemzetvédelem tényezőjévé vált. Ebben a légkörben átmenetileg a szövetségi intézmények partnerekké váltak a nemzeti amerikanizációs politikát sürgetők számára.

1918-ban a Council of National Defence keretében működő Committee on Public Information égisze alatt folyt az amerikanizáció. A hadba lépő 10 000 000 amerikai katona közül 700 000 nem tudott angolul írni és olvasni. A Council of National Defence, a Bureau of Education-nel közösen, elkészítette az Amerikanizáció Nemzeti Programját (National Plan of Americanization). 1918–1919 folyamán három amerikanizációs konferencia keretében többszáz résztvevővel vitatták meg a teendőket. 1918–1919 folyamán harc indult az iskoláknak az amerikanizációba való bevonásáért, az angol nyelvoktatás és a felnőttoktatás kötelezettségének törvényi megtámogatásáért. Az amerikanizáció konjunktúrája azonban a háború elmúltával véget ért. 1919. március 4-én a kongresszus megszüntette a nemzeti amerikanizációs programot képviselő National Americanization Committee és a Bureau of Education kapcsolatát. 1920-ban a Council of National Defence-től a bevándorlókkal kapcsolatos teendőket végül a Vörös Kereszt vette át.

Végeredményben az amerikanizáció nem épült be a szövetségi intézményrendszerbe és nem vált erőszakos nemzeti politikává. Föderális szinten inkább a bevándorlás korlátozása került előtérbe. A korszak két jelentős korlátozó intézkedése 1917. február 5-én, az írástudás ellenőrzését szabályozó törvény, a Literacy Test Act, és 1921. május 19-én a bevándorlás számárányát csökkentő első Quota Act lépett életbe.

Az amerikanizációnak ez a nemzeti vonulata tehát lényegében kudarcot vallott. A kor közvéleménye is így értékelte. A továbbiakban az amerikanizációs programok visszatértek a privát, ill. a civil szerveződés medrébe. A háború befejeztével új megközelítésben, más erőforrásokból táplálkozva élt tovább. Új ideaként terjedt el egy új program, amelynek az egymás kölcsönös megismeré-

se, az egységes közösség érzetének kialakítása volt a központi gondolata. Ennek elérésére indirekt módszerek bevezetését szorgalmazta. Ennek a quasi-amerikanizációnak a céljait szolgálta az új program képviselője, az Inter Racial Council, Francis Kellor alelnökletével. A tanács a bevándorló iránti megértés fenntartását, az oktatás és képzés segítségével az erőszak nélküli beilleszkedést kívánta segíteni.

Az 1920-as évek gazdasági válságának hatására az üzleti körök érdeklősége alábbhagyott, s megvonták támogatásukat az Inter Racial Council-től. Egyre többen kezdtek kétkedni az amerikanizáció értelmében, helyette a korlátozás és kirekesztés tendenciái erősödtek. A törvényhozás 1924-ben elfogadta a további korlátozó intézkedést.

2.2. A könyvtári amerikanizáció első szakasza: a kezdetektől az első világháborúig

A könyvtárak első nyilvános reagálása az idegenek olvasói igényeire a patrióta indíttatású szerkesztőségi cikk Richard Rogers Bowker tollából a *Library Journal* – a szakma legtekintélyesebb fóruma – 1894. októberi számában történt. Ez a cikk nem helyesli, hogy szinte valamennyi közkönyvtárban megjelentek a sokszor alig ismert idegen nyelveken publikált irodalmak eredeti nyelvű gyűjteményei az idegen ajkú lakosság olvasmányigényének ellátására. Véleménye szerint ez lényegében fenntartja a nyelvi különbségeket a lakosság olyan rétegeiben, amelyeknek teljesen amerikaivá kellene válni. Szerinte a jó állampolgárok nevelésének útjában állnak ezzel a könyvtárak:

Így a közkönyvtár polyglot könyvtárrá válna, polyglot irodalmat bocsátva ki különböző idegen kolóniák betelepített lakosait, és a leghatékonyabb faktorként szolgálná a fajok és nyelvek azon határainak fenntartását, amely valamennyi határ közül a legnehezebben leküzdhető, és a legtöbb előítéletre ad alkalmat. Ez semmiképpen nem járul hozzá a jó állampolgársághoz, holott, a közkönyvtár egyik funkciója éppen ez – és ez egy olyan feladat, amely fontosabb, minthogy az idegen olvasók meghatározott csoportját idegen könyvekkel lássuk el.³

A válasz nem sokáig késett, a *Library Journal* novemberi számában maga Bowker közölte. Szerzője Aksel S. *Josephson* svéd bevándorló, akinek a svéd könyveket ajánló jegyzéke váltotta ki a vitát.

Mit tehetnek a bevándorlók új helyzetükben?

– kérdi *Josephson*.

Vágjanak el minden múltba vezető szálát, felejtsek el az óhaza történelmét, sohase olvassák többé annak irodalmát, hagyjanak fel végleg a régi nyelv használatával? Elképzelhető, hogy azok az emberek, akik meg tudják ezt tenni, jó állampolgárok lesznek?⁴

date, with the systematic aid and advice of the library authorities, and it would be able to extend and broaden its influence. So far as the experience of the Free Library of Philadelphia goes, the experiment is well worth trying.

STARTING such a library is not, however, the only thing necessary. It must be fostered and developed if it is to be really useful. Especially is this the case in a community where reading tastes are crude—if they exist at all. Mr. Thomson, of the Free Library of Philadelphia, has realized this fact, and has opened work in his settlement branch with a series of free evening lectures, which in subject and method of treatment are full of suggestion to other librarians. The titles of the lectures are: "Beast stories, and their interest to readers;" "Travels, and how to enjoy them without leaving home;" "History, and how to pick up a knowledge of it pleasantly and usefully;" "Biographies, and why they are so entertaining;" "How to use library books, and a few thoughts on book-binding;" "How to acquire a knowledge about other worlds." In "Beast stories" the listeners are introduced to Æsop and Reynard the Fox, and through them advised to read Gray and La Fontaine. The lecture on travels deals with Semmes' Hole and Peter Wilkins in imaginary travel, Captain Cook and Livingstone in real travel, points out the advantage of using maps, and tells how in reading the "Vassar girls," Rollo books, or Black's novels, etc., it is possible to enjoy travel and learn about places and countries without leaving home. History, Biography, and Library books are treated much in the same way, and have similar sugar-coated "morals," while the final lecture, in suggesting a knowledge of other worlds, seeks to introduce Proctor and his *conféres* to young readers. These lectures are illustrated by lantern slides. For the first there are some 20 illustrations of Reynard; views of South America, the Arctic regions, New York, London, and Paris accompany the talk on travel; history is illustrated by views of historical incidents; biography by portraits of Dickens, Longfellow, and others; bookbinding and astronomy by appropriate and interesting slides. As outlined, such a course of lectures is within the power of almost any librarian. What is needed is not money outlay, but time, patience, and enthusiasm; and—though free lectures may be works of supererogation—the true librarian always gives these in full measure, "pressed down and running over."

Communications.

FOREIGN BOOKS IN AMERICAN LIBRARIES.

THERE is a good deal of common sense in the comment in the October issue of the LIBRARY JOURNAL, upon foreign books in public libraries. Some points seem, however, to have been overlooked by that distinguished political economist, who is editor of the LIBRARY JOURNAL. "The promotion of good citizenship is, we take it, one of the functions of the public library"—very well, but how is this to be promoted among the foreign immigrants who come to this country? Shall they cut off all connection with their past, forget the history of their old country, never read its literature, abolish the use of their old language? Is it supposed that people who could do this would make good citizens? If the public libraries will have any influence upon the foreign-born Americans, they ought to make some effort to draw them under this influence. This is best made in providing them with books in their own languages, and about their old country, a subject that naturally interests the man who lives apart from it, in quite a different way from him who is still among his own. When the immigrant has been accustomed to find his way to the public library, he will soon begin to read books about his new country, to become more and more acquainted with the new conditions under which he is to live. This, I know, has been the experience of several public libraries, and most public libraries take in this matter a much broader view than the editor of the LIBRARY JOURNAL. There comes in his comment upon this matter a ghost of the dead and buried know-nothingism that was hardly expected in the organ of such a progressive body as the American Library Association. The public libraries are used to provide readers of trash fiction with such stuff as they like, in the hope that this will by and by result in their reading literature. Is it more objectionable to keep a good selection of books in foreign languages, to draw to the library men and women, who surely, once having found their way to the library, will begin to read American books? The value of foreign books for the native population is in a rather superficial way hinted at. This value is, in my opinion, so great, that it can hardly be overestimated, and I do not think it necessary to take space to explain a thing that to every librarian must be self-evident.

I should like to use this opportunity to correct a mistake in the note about my list of Swedish works that was reprinted in the LIBRARY JOURNAL from the *Sun*. There is said: "These works as a whole will, it is thought, fairly represent French influence in the literature of Sweden." I never thought anything of the sort. What I said was, that English influence amounted to about nothing in Swedish literature, and that of foreign influences the French and Danish are the most conspicuous. As to theatre and drama, however, they are at present in Sweden almost exclusively French. If my list will show anything in the way of literary current, it will, I hope, be the national.

AKSEL G. S. JOSEPHSON.

LENOX LIBRARY.

1. A külföldiek könyvellátásáról

Válasz a vitaindító cikkekre az amerikai Library Journal-ban, 1984-ben

A továbbiakban az érvelők az amerikai demokrácia kötelességét mérle-
gelik. A lojális és intellektuálisan ellátott, vagy a kirekesztett idegen jó állampol-
gár-e? – tette fel a kérdést néhány évvel később, 1898-ban a vita folytatója Gratia
Countryman, a Minneapolis Public Library könyvtárának vezetője. Az idegen
nyelvű olvasmányos irodalom, vagyis a bevándorló igényeit kiszolgáló irodalom
vásárlása kétségtelenül megterheli a közköltségeket, de a közkönyvtár kötelezett-
sége kettős. Nemcsak az állammal, hanem az egyénnel szemben is fennáll.

Tapasztalatai alapján meggyőződése, hogy ennek az igénynek az ellátása
a bevándorlók körében lojalitást kelt, és nem a szeparálódást segíti elő:

Nem hihető, hogy a könyvtár akkor teszi őket jobb állampolgárrá, hogyha nem tesz
értük semmit, mintha ellátja őket olyan könyvekkel, amelyet el tudnak olvasni.
Egészen lehet-e bármi, ami jobban segíti elő az amerikanizációt, mint a lojalitás,
amit ezek a bevándorlók hamarosan éreznének, ha a könyvtár fogadná őket, helyet
kapnának benne és így ők is érezhetnék, hogy részesednek?

Végző soron szerinte a public library, mint demokratikus intézmény arra
van kötelezve, hogy a jelentkező igényt – bármilyen nemzetiség részéről me-
rül is fel –, az erőkhöz képest kielégítse:

Elvben, még akkor is, ha ez a gyakorlatban nem lehetséges, úgy hiszem, minden
nemzetiség, amelyik igényli és kérelmét megfelelően képviseli, még ha kis mennyi-
ségben is, kell, hogy megkapja azt.

Végül megállapítja:

Összefoglalva: hisszük, hogy az idegen irodalom vásárlása inkább segíteni, mint
hátráltatni fogja az amerikanizációt. Hiszük, hogy a közvagyon legális felhasználása
az, amivel mi egy olyan kötelességnek teszünk eleget, amivel tartozunk ezeknek az
idegeneknek. Hiszük, azt is hogy a könyvtárakra is érvényes az az egyénre vonat-
kozó közmondás, hogy legjobban él, ki legjobban szeret.⁵

Mi tesz egy bevándorlót jó állampolgárrá? S milyen eszközökkel érhető
ez el? Melyek egy demokratikus társadalom kötelezettségei az újonnan jöttek-
kel szemben? Ezek a korszak könyvtári vitacikkeiben a leggyakrabban feltett
kérdések. Az elnökválasztás kritikus időszakában a patriótákat megújuló nyug-
talansággal töltötte el az Amerikával nem azonosuló néptömeg jelenléte. Ké-
pes-e ez az új bevándorló réteg arra az asszimilációra, amelyre a korábbi?
Szabad-e és kell-e ezt siettetni? Van-e ehhez szükség segítségre? Mi a szerepe
ebben a könyvtárnak? – veti fel a kérdéseket a könyvtári szaksajtó.

1903-ban Jane Maud *Campbell*, a Passaic Public Library könyvtárosa így
ír erről a kérdésről:

Mielőtt döntünk arról, hogy vegyünk-e idegen könyvet, el kell azt döntsük, hogy
miért is van a könyvtár. Sokat hallunk a közkönyvtárak jelenlegi szerepével kapcso-
latban annak nevelő értékéről. Ha meg akarunk felelni ennek az elvárásnak, akkor
követnünk kell a nevelés ilyen sikert ígérő kockázatos irányát is.

A settlement mozgalom ideológusait követve, megállapítja, hogy egy nyelv elsajátítása és az olvasási készség kialakítása nagy idő, és intellektuálisan éheznek a bevándorlók, ha a társadalom magára hagyja:

... megkockáztathatjuk-e, hogy az idegen képzetlen maradjon? A legutóbbi népszámlálás szerint 10 460 085 idegen él az Egyesült Államokban, ez körülbelül egyhete a teljes lakosságnak. Megkockáztathatjuk-e, hogy nem törődünk ezekkel az idegenekkel? Ahhoz, hogy képezzük őket, úgy kell vegyük őket, amilyenek; ha nem gondolkodhatnak a mi nyelvünkön, el kell lássuk őket valamivel, hogy gondolkodhassanak a sajátjukon. Irodalmukban meglepően sok az érték, olyan értékek, amelyekről mi sajnos keveset tudunk. Ha lesznek az ő nyelvén könyvek a könyvtárban, az odavonzza a mi könyvtárainkba és még akkor is, ha egy szót sem tudunk vele váltani, ez a legegyszerűbb módja annak, hogy kimutassuk a szimpátiánkat és felkeltsük az ambícióit, hogy megtanulja a mi nyelvünket.

Az ipar importálja ezeket az embereket:

Miután mi hoztuk őket ide, nekünk kell a képzésükről gondoskodnunk.⁶

Az ellenzők azonban nem nagy számban jelentkeztek, és a könyvtárak magatartásával szemben megnyilvánuló kritikák többnyire külső megnyilatkozások voltak. A szigorítás és kontroll képviselőinek hangja szólalt meg a *New York Times Saturday Reviews* 1902. január 24-én közölt cikkében, amely a New York Public Library Webster fiókkönyvtárának cseh gyűjteményét kifogásolta.

A *New York Times Saturday Reviews* említett cikke nyomán szembesültek a vélemények. Az ellenérveket Edwin White *Gaillard*, a Webster gyűjtemény vezetője sorakoztatta fel, személyében az asszimilációs programok megértő, toleráns irányzata emelt szót.

A könyvtár alaptörvénye az, hogy a teljes közösséget szolgálja, s ebbe beleértődik a bevándorló idegen is:

... a könyvtárak nem a szegényekért, nem a németekért, nem a franciákért, nem a csehekért vannak. A könyvtárak nem a gazdagokért, nem a regényolvasókért vagy a diákokért vannak. A könyvtárak egyáltalán nem csak az egyénért léteznek, hanem az egész közösségért, a gazdagért, a szegényért, a képzettért és a képzetlenért. Az én felfogásom szerint ez a modern könyvtári alapelv.

A demokrácia olyan elv, amelynek a mechanizmusa és következetes alkalmazása megoldja a dilemmát, a könyvtárak az állampolgárokért vannak, a bevándorlók éppen olyan jó állampolgárok, mint mások, csak nem tudnak időt áldozni arra, hogy angolul tanuljanak, tehát a saját nyelvükön kell ellátni őket.⁷

A settlement mozgalom szellemét tükröző érvrendszer összegezése Aneila Poray gyermekkönyvtáros véleménye, amely a több mint három évtizedre terjedő könyvtári szakirodalomban a kérdés egyik legszebb ilyen értelmű megfogalmazása:

THE FOREIGN CHILD AND THE BOOK*

By ANIELA PORAY

WHEN I was asked to speak at this conference, I received the invitation with a keen sense of pleasure as well as of honor. But with equal frankness I have to admit that the sense of dismay was fully as strong. To speak on the subject of children's reading is to invade a field of expert opinions, and I am no expert. The subject has been discussed by some of the ablest workers in the educational and library professions and some of the very best opinions already expressed.

Hence, I shall devote myself especially to the foreign child whom I have known all my life, with whose welfare, growth and development I am most concerned, and consider the books in the light of means to this end.

A full length portrait of a foreign child is not possible; he or she is a composite, complex entity, and the all-embracing word "foreign" is too comprehensive to be accurate. Our little foreign cousins come to us from all points of the compass. Little Hans and Gretchen, Pietro, Wanda, Ivan, Bedinka, Isidore and Hassan, although all are Europeans, speak a different language, and each differs from another ethnically, culturally and temperamentally. Their problems and difficulties must be adjusted individually, their racial and national characteristics should be carefully considered. The books supplied to the foreign child must be gauged not only according to his mental ability but also according to the national cultural and ethical inheritance from his specific group. Too frequently we measure our little foreign readers by one standard, obviously too high for some and too low for others. The children of the Balkan peninsula are quite different from those of middle and western Europe. The former lack the educational facilities of the latter, resulting in a very high per cent. of illiteracy. But they all come to us in a plastic condition, they must be molded tenderly, carefully and wisely, with ever a clear vision of our purpose.

*A paper read at a conference on children's reading at Grand Rapids, May 3, 1914.

It is well, advisable and laudable that a child should read, it is better and more laudable if he reads good books and many of them, but the paramount question is: are these books so finely adjusted, so justly attuned to his nature and character that they exert moral and ethical influence on the reader? Will his character, his standards be formed on the ideals expressed in the books he is reading? Will he understand them, and lastly will his reading in the final analysis be an asset in his life as a man and citizen? Books are our point of contact with our little foreign cousins, but they are merely means to the all important end of developing them into good, intelligent and useful members of society.

In dealing with the foreign readers, both adult and juvenile, the librarian not infrequently is greater than the book, for their knowledge of the library and its resources comes through her. She holds the magic key to the door that leads to the enchanted realm of books. She must know her kingdom well and she must possess a sympathetic understanding of her foreign readers, her interest in them must be sincere and her attitude free of all personal bias, predilections and antipathies. It is a great advantage to her if she speaks two or three languages. The bond of sympathy between her and her readers will be immeasurably greater. Parenthetically, foreign children are exceedingly good for the librarian, they broaden her view point; she learns that these foreign children while varying from their American cousins in non-essentials are distinctly worth while.

Although I have known foreign children all my life, my library acquaintance with them extends over twelve years. It began through the small library stations established in settlements located in foreign districts of Detroit.

In such libraries the "library teacher" comes in very close contact with the children and incidentally acquires information quite unlibrarianesque, which illustrates the differences between the different foreign groups.

2. *A bevándorló gyermekolvasókról*
Részlet Aneila Poray cikkéből
az amerikai Library Journal 1915. áprilisi számából

Nem válhat igazi amerikaivá az – és nem fejleszthető benne ez az érzés sikeresen –, akiben nem épül az szilárdan az önbecsülésre. Az az állampolgár, aki szégyelli idegen eredetét, igen gyenge gyarapodást jelent majd ennek az országnak. Azonban a könyvek gondos megválasztásával, a gyermek mély és együtt érző megértésével, azzal, ha nemzeti karakterükben felfedezzük és megértjük az értéket, megnyerhetjük őket és megerősíthetjük önbizalmukat. Segítsük, hogy a bevándorlók gyermekei intelligens állampolgárrá fejlődhessenek, akik amerikai mivoltuknak nemcsak a materiális előnyeit fogják fel, hanem komolyan veszik azokat a kötelességeket és elkötelezettségeket is, amelyek hozzá tartoznak a valódi állampolgári magatartáshoz. Az, hogy az ember felvette az állampolgárságot, vagy itt született ebben az országban, ez csupán egy egyszerű tény, de hogy mit kezdünk ezzel az állampolgársággal, az egy olyan helyzet, ami csodálatos lehetőségeket kínál arra, hogy jól szolgáljuk ezt az országot. Ahhoz, hogy valaki megtanuljon angolul, nem szükséges, hogy elfelejtessen egy másik nyelvet. Nem sajnálatos-e elősegíteni egy nyelv ismeretének lerombolását, amikor az egyaránt előny materiálisan és kulturálisan? Tanítsuk meg az idegen származású gyermeket arra, hogy szeressenek mindent ebben az országban, és tiszteljék mindazt, ami jó, szép és nemes a másokéban.⁸

Maguk a szakemberek az első világháborúig többnyire teljes egészében azonosultak a *settlement* mozgalom humánus felfogásával.

A demokratikus társadalom demokratikus intézményének professzionizmusa nyilvánult meg ezekben a közleményekben. Szimpátiával kezelték a bevándorlót, kultúráját értékelték, megkísérelték őket megismerni, helyzetüket megérteni és igényeiknek eleget tenni. A bevándorlók önbecsülésének megőrzését fontosnak tartották. A korszak forrásai tükrözik azt az emberfeletti küzdelmet, hitet és szaktudást, azt a fáradhatatlan erőfeszítést, amellyel igyekeztek úrrá lenni a bevándorlás emberáradata által okozott gondokon. A negatív hangokat visszautasították, szakmai vonalon pedig kemény munkába kezdtek.

A feladat olyan súlyt kapott, hogy 1906-ban a *Narragansett Pear, R. I.-ben* tartott országos könyvtáros konferencián kiváló szakemberek reális helyzetelemzésre alapozva a szakmai teendőket is megkísérelték meghatározni. James Hulme *Canfield*, a Columbia Egyetem Könyvtárának igazgatója és Jane Maud *Campbell*, Passaic város közkönyvtárának vezetője meggyőző statisztikai adatok alapján szembesítette a konferenciát azzal, hogy a bevándorlás olyan demográfiai tény, amelynek következményei ebben a szakmában is elkerülhetetlenek. A helyzetelemzéshez harmadikként csatlakozott Arthur *Bostwick*, a New York Public Library kölcsönzési osztályának vezetője. Ő már azt próbálta pontosítani, milyen gyűjteményszervezési feladatot jelent ez az új helyzet. A telepítés szempontjából megállapította, hogy ahol az igény van, ott kell a gyűjteményeket létrehozni, vagyis a bevándorló-negyedekben. Az idegen nyelvű gyűjtemények tartalmi összetételét négy kategóriában határozta meg: az adott kultúra klasszikusai, jó színvonalú irodalom fordításai, Amerikát ismertető, és végül állampolgári ismereteket nyújtó művek.⁹

A felismerés nyomán a buzgalom óriási volt. Felmérések folytak, elemzések, környezettanulmányok készültek, s ott, ahol a lakosság kicserélődésének ténye, a bevándorlók számának növekedése élő problémává vált, a könyvtári jelentések megteltek színes – és a mikrokörnyezeteket kitűnően jellemző – leírásokkal és beszámolókkal.

A könyvtárak szorosan együttműködtek a progresszív demokraták hatására kialakult egyházi amerikanizációs programmal is. Ennek vezéregyénisége volt Peter Roberts, az YMCA nemzetközi bizottságának (Young Man's Christian Association International Committee) titkára, aki az idegenek számára szervezett angol tanítás módszerét tekintve iskolát alapított. Tankönyve és módszere széles körben elterjedt. Az 1913-ban a Kaaterskill-i könyvtári konferencián – ahol Mary Antin-nel, a *Promised Land* c. híres önéletrajzi írás szerzőjével együtt szerepelt – előadott beszédében kifejtette, hogy véleménye szerint minden bevándorlónak fontos az anyanyelve, és ehhez joga is van, de ahhoz, hogy Amerikában részt tudjon venni az életben, elengedhetetlen az angol nyelv elsajátítása.

Mert aki

Amerikába jön, legjobb, ha megtanulja a bolt, a gyár, a piac és a bíróság, a fórum és a dobogó nyelvét.¹⁰

Roberts a nyelvi és politikai amerikanizáció híve, ezért a könyvtárban elsősorban a nyelvtanítás és az állampolgári ismereteket terjesztő tanfolyamok színhelyét látta, ahol azonban szoros együttműködés alakulhat ki a könyvtár és a bevándorló, ill. a bevándorlót oktatók között.¹¹

2.3. A könyvtári amerikanizáció második szakasza: 1914–1919

A világháború idején a könyvtári szaksajtóban is megjelenik a patrióta szorongás. A *New York Libraries* c. szaklap 1915-ben figyelmeztet a felelőségre, amely kötelezi a szakmát is, hogy csatlakozzék az új lendületet vett amerikanizációs politikához. Szerkesztőségi cikk jelent meg a *The Library's Part in Making Americans* címmel arról, hogy milyen fontos szerep a bevándorlók amerikaivá formálása.

A most folyó háború, amelyben ilyen nagy mértékben részt vesznek azok az országok, amelyekből Amerika bevándorló népességének igen nagy része származik, és amely ennek a lakoságnak a körében annyira eltérő nemzeti szimpátiát és vonzalmat vált ki, a közkönyvtár számára nyíltan és hangsúlyosan vet fel egy problémát. Az idegenekkel való foglalkozás körüli vita mindaddig akadémikus vita volt, kivéve azon néhány régióban, ahol ez a népesség különösen nagy számban él, vagy ahol a könyvtáros különösen érdeklődött az ügy iránt, egyébként a kérdés háttérbe szorult. Most azonban ez az ügy már nem csupán vita tárgya, vagy eltérő vélemények szembesítésének kérdése. Most mindenkinek, aki szereti az országát, mindennek előtt álló kötelessége az, hogy teljes lakosságunkban – függetlenül attól, hogy milyen faji

szimpátiák élnek benne, vagy mi az anyanyelve –, segítse az országunk és intézményei iránt olyan odaadás és törődés kialakítását, hogy mindenki, aki a mi levegőnket lélegzi be, aki megosztja a mi mindennapi életünket és részesül az amerikai priviligiumokban, az a szívében helyezze Amerikát mindenek elé.¹²

1916-ban a könyvtáros egyesület konferenciáján, amelyet *Asbury Park*, N. J.-ban tartottak, szót kapott H. H. *Wheaton*, a US Bureau of Education bevándorlók képzésével foglalkozó specialistája, aki a kor divatos amerikanizációs stílusfordulatait használva „az amerikaivá tevés” a „Making Americans” programjáról fejt ki gondolatait:

Amerikanizáció többet jelent és alapvetőbb kérdés, mint egyszerűen magával a bevándorlóval való foglalkozás. Ez lényegében Amerika építését jelenti. Ez az ország ötven-hatvan évvel ezelőtt gyakorlatilag egy egységes ország volt, a 19. sz. első felében az ország egységes volt szellemileg, nyelvileg, gondolatilag, a demokrácia, a szabadság, és egyenlőség iránti elkötelezettségében. Most e tömeges beözönlés eredményeképpen a mi száz milliós népünkbe, ma ebben az országban tizenhárom millió, vagy még annál is több az idegen; ez azt jelenti, hogy egészében már nem vagyunk olyan egységesek, amilyenek ötven-hatvan évvel ezelőtt voltunk. Nincs tökéletes rokonszenv köztünk és az idegenek, vagy idegen származásúak között.¹³

1918-ban a *New York Libraries* ismét figyelmeztet arra, hogy a könyvtárak szerepe az amerikanizációban fontosabb, mint valaha. A legnagyobb elismeréssel beszél a progresszív irányzatot követő könyvtárosok spontán társadalmi tevékenységéről, de azt is jelzi, hogy ez jelentősebb kérdés, mint ahogy eddig vélték:

Általában a progresszív könyvtárosok mindig felismerték az igényt és eddig is segítségünkre siettek ebben a munkában, ami mindaddig, akár az eszközöket, akár a lehetőségeket illetően igazolódott; eddig úgy tekintették ezt a munkát, mint egy kiegészítő tevékenységet, amit a könyvtárak főlős erőikből, szolgáltatásaikból nyújtottak, s nem úgy kezelték mint elsődleges, alapvető és szükséges részét a könyvtári munkának. A háború azonban teljesen megváltoztatta a helyzetet, a könyvtárak minden erejüket latba vetve részt kell vegyenek abban a titáni küzdelemben, amelyet a nemzet vív, hogy megőrizze a szabadság és demokrácia rendjét a világban; a legelső és legfontosabb feladat, ami kopogtat az ajtajain az az, hogy ennek a demokráciának a humán faktorát még intelligensebbé, eredményesebbé, lojálisabbá és egységesebbé tegye.¹⁴

Tehát a hadban álló ország számára fontos volt az ország szellemi, ideológiai politikai egysége, az idegen elem felszívódása, a szó szoros értelmében vett amerikanizáció. Ennek hatására a könyvtári szakirodalomban is terjedt a frazeológia és terjedt a szemlélet, a beilleszkedés felgyorsításának programja, de nem terjedt a bevándorló iránti bizalmatlanság, s nem törekedtek a bevándorló kultúrájának eliminálására. Az amerikanizációs program árjába becsatlakozó évtizedes hagyományra épülő könyvtári amerikanizációs program változatlanul a progresszív demokraták nyomdokain járt, s változatlanul a humánus, a megértés és megbecsülés szemlélete jellemezte.¹⁵

Immigrant Publication Society, Incorporated

A National Society Devoted to the Education
and Distribution of our Immigrants

FINANCIAL

The expenses of the Society are met by the membership dues and donations, and by a small profit from the publications. Gifts of any amount are accepted and are used for the general purposes of the Society, or for special purposes ranging from the trans-

lation or preparation and publication of a needed book, to compiling the accurate and reliable information for teachers and librarians which is a special feature of the Society's service.

MEMBERSHIP

Membership is open to all who are interested in promoting the welfare of the immigrant and through his education, the welfare of the Country.

The Society has no debts, and no financial responsibility attaches to membership.

The membership fees are:

Subscription Annual Membership, \$5.00.

This membership entitles libraries and educational and social workers to the use, without charge, of the Society's Bureau of Information and Advice on all phases of

educational work with the foreign-born, not including research. Library memberships of this class have more than doubled within the past year, and now number 105.

Sustaining Annual Membership, \$10.00 or more, at will.

Life Membership, for those who make at one time a donation for the work of the Society of not less than \$100.00.

All members are entitled to receive, without charge, a copy of each of the new publications of the Society.

COUNCIL OF DIRECTION

EDWIN H. ANDERSON, Director
New York Public Library

CHARLES F. D. BELDEN, Boston
Librarian Public Library

DR. KATE HOLLADAY CLAGHORN, New York
New York School of Social Work

RABBI HENRY COHEN, Galveston, Texas

DR. STEPHEN PIERCE DUGGAN, New York
Director Institute of International Education

RALPH E. DIFFENDORFER, New York
Interchurch World Movement

FRANCES E. FARHART, Duluth, Minn.
Librarian Public Library

ROBERT ERSKINE ELY, New York
League for Political Education

DR. FRANCIS E. FRONCZAK
Health Commissioner of Buffalo

DR. RICHARD GOTTHEIL, New York
Columbia University and Educational Alliance

HON. IRVING LEHMAN, New York
Justice of the Supreme Court

RIGHT REV. PETER J. MULDOON, D.D.
Vice-Chairman, National Catholic Welfare Council

JOHN E. O'BRIEN, New York
Ozanam Association

CAV. ANDREA SBARBORO
Italian-Swiss Agricultural Colony, Asti, Cal.

PROF. THOS. SIEMIRADZKI, Cleveland
Polish National Alliance

DR. COMM. ANTONIO STELLA, New York
Society for Italian Immigrants

PROF. MARY A. WILLCOX, Newtonville
Massachusetts Federation of Women's Clubs

CLINTON ROGERS WOODRUFF, Philadelphia
Hon. Secretary National Municipal League

JOHN FOSTER CARR, *Director*
241 Fifth Avenue, New York

Az 1916-os Asbury Park, N. J. konferencián H. H. Wheaton amerikanizációs agitációja mellett a Massachusetts-i képviselő, a fáradhatatlan J. M. Campbell, a progresszív settlement szellemű könyvtári mozgalom régi aktivistája a bevándorlókat körülvevő bizalmatlanság légkörében a bevándorló nyíltságát és nagylelkűségét teszi a mérleg másik serpenyőjébe.¹⁶

A hagyományos könyvtári asszimilációs politika hívei és a háborús évek amerikanizációs irányzatának képviselői között lényegében nem jött létre konfliktus, csupán az újabb tendenciák egyoldalúságával szemben a régi társadalmi munkás könyvtárosok az uniformizáló szemlélet ellenében továbbvitték az etnikai sokszínűség értékeit képviselő hagyományt.

A kor igényeinek azonban igyekeztek eleget tenni. Egyetértettek az amerikai eszmeiség unifikálásával a demokrácia és jogegyenlőség szellemében, az újonnan érkezők számára a lehetőségek kapuinak szélesebbre tárásával, amely magában foglalta a beilleszkedés és a kommunikáció lehetőségét, vagyis az amerikai múlt és jelen, valamint az angol nyelv ismeretét is.

A könyvtár tevékenységének eszköze mindenkor az igényeknek és céloknak megfelelő alkalmas olvasmányanyag. A politikai és nyelvi amerikanizációs program megvalósítását csak az Amerika szellemiségét és egyszerű szinten az angol nyelv gyakorlását biztosító „amerikanizált” kiadványok biztosíthatták. Ezért a háború kitörését követően a megfelelő, Amerikát ismertető idegen és angol nyelvű irodalom fontossága előtérbe került.¹⁷ Ez az igény teremtett alkalmas légkört John Foster Carr korábban indult tevékenységének és ezek a körülmények készítették elő a talajt az *Immigration Publication Society* megalapításához, s mindennek hatására talált partnert J. F. Carr az amerikai könyvtáros egyesületben (ALA) Amerika hadba lépésének évében.

Az Immigration Publication Society által képviselt program igénye már 1906-ban az amerikai könyvtárosegyesület (ALA) Narragansett Pear, R. I.-ben tartott konferenciáján felmerült. James Hulme Canfield tette fel az asszimilációs programban dolgozó könyvtárosok legfőbb kérdését:

A kérdés az, hogy hogyan érhető el leggyorsabban, hogy ezek az emberek új életüket és új viszonyaikat jól megértse.¹⁸

J. F. Carr az általa képviselt amerikanizáció szükségességét így indokolta a Massachusetts Library Club 1913. május 23-án tartott ülésén:

3 612 700 szavazó korban lévő férfi van közöttünk, aki nem váltotta ki az állampolgárságot, 7 000 000 férfi, nő és gyermek többé-kevésbé kívül esik az amerikai eszme és gondolkodás körén.¹⁹

Mindkét megközelítés – tehát mind J. H. Canfield-é, mind pedig J. F. Carr-é –, a tájékoztatást és az amerikai ideálok közvetítését látta szükségesnek. J. F. Carr azzal tisztában volt, hogy a bevándorló alapvető élménye egy

másik Amerika. Kiszolgáltató helyzetében nem Amerika értékeivel, hanem negatívumaival találkozik.²⁰

A korszak egyik legnagyobb hiánycikke éppen az Amerika megértését segítő és Amerika hagyományos értékeit közvetítő irodalom volt. Az amerikanizációs irányzatok mindegyike észlelte a gondot, s törekedett ennek az irodalomnak a megteremtésére, de egyik sem tudott egy átfogó programot kialakítani. Részben ezekből a kezdeményezésekből nőtt ki J. F. Carr vállalkozása.²¹

J. F. Carr az Immigrant Publication Society programjával erre a feladatra kísérelt meg intézményes formát teremteni. Megfogalmazásában a kiadói társaság célja:

hogyan az amerikai élet által kínált lehetőségekről praktikus információkkal lássuk el őt [a bevándorlót].²²

Egy más alkalommal így egészíti ezt ki:

Az a küldetése, hogy felkeltse az idegen származásúak érdeklődését Amerika iránt és, hogy ezt az érdeklődést elkalauzolja a régi amerikai értékek iránti lelkesedésig és az állampolgárság megszerzéséig ... Ennek a kezdete az az együtt érző megközelítés, amely a bevándorlóknak Amerikáról saját nyelvén íródott könyvekkel nyújt segítséget.²³

J. F. Carr is komoly partnert látott a könyvtárakban, szintén elemzi, hogy mit tud a könyvtár nyújtani a felnőtt bevándorlóknak, mit jelent ebből a szempontból a könyvtár az amerikanizáció munkájában:

Ebben a munkában a könyvtárnak sokkal nagyobb lehetőségei vannak, mint az iskolának. A maga módján az idegen származású felnőttekért ugyanazt teheti, amit az iskola tesz az idegen származású gyermekekért. Ez a segítség azonban sokkal vonzóbb és kevésbé formális. Kevésbé megterhelő egy olyan ember figyelme számára, aki gyakran a kimerülésig elfárad az egész napos hosszú munka következtében. Szívesen látja mindazokat, akik úgy gondolják magukról, hogy ők már kinőttek az iskoláskorból. Egész évben rendelkezésre áll, míg az esti iskolák többnyire az év hét hónapjában működnek. Az ő nyelvén tarthat újságokat és könyveket, ami otthonos érzést ad. A velünk azonos jogok és a közös birtoklás érzését nyújtja, a patronizáló érdeklődés képzeete nélkül adja azt, ami a legjobb dolog a mi országunkban. Mindenekelőtt azonban a legjobb ebben az, hogy a bevándorló valós kapcsolatba kerül az amerikai demokráciával. Maguk az amerikai eszmék, jobban mint bármilyen más intézmény képesek lerombolni a bevándorlóknak a könyörtelen üzleti szellem egyeduralmáról alkotott benyomását, amelyet maguk között mindig a mi kultúránk fő jellegzetességéként tartanak számon.²⁴

Tehát mit tegyen ennek érdekében a könyvtár – teszi fel a kérdést egy másik írásában:

A könyvtárnak meg kell értenie vele Amerikát és az amerikai lehetőségeket, segítenie kell, hogy megtanuljon angolul és, hogy testben és lélekben amerikaivá váljék.²⁵

Makers of America

FRANKLIN WASHINGTON JEFFERSON LINCOLN

By
EMMA LILIAN DANA

Model School, Hunter College

America's message of liberty, equality, brotherhood and peace was never more needed in the world than it is to-day—needed by Americans by birth, just as well as by our new Americans from across the seas, whom Washington called our "citizens by choice" of a common country.

In no more practical way can this message of America be given than through the lives of our four greatest men. Yet Franklin, Washington, Jefferson and Lincoln are known popularly only through scattered incidents. The great mass of our young folks on leaving school go out into the world to their life's work without knowing the full, inspiring story of the men who have given us our country. Our foreign-born delight in biography. Yet in most of their native languages there are no books whatever about America's great men. And in English, after their first studies, they are given the choice between books intended for children, that have no interest for adults, and those that are far too difficult for them to read with pleasure.

To meet this double need **MAKERS OF AMERICA** has been written. It gives, in a rapid, human and interesting way, the well-rounded story of the wonderful creative work of Franklin, Washington, Jefferson and Lincoln. These four lives have been so related, supplementing one another, that they cover the important facts of the two great periods of American history. The accounts of the formation of our government and of the theory of American democracy have been reduced to the simplest terms. A varied

vocabulary has been used, but the words chosen are simple and concrete. And as words and things, new and strange, stimulate interest and make for progress, these four little biographies have been made slightly progressive in difficulty.

MAKERS OF AMERICA gives its patriotic tale with picturesque and stirring incidents, and it includes the best stories. Its purpose is not to preach patriotism, but to inspire it by an intimate picture of the life and work of these famous patriots, and of their hopes and visions of the future of our country. A second purpose is to show in some detail the steps of work, education and self-discipline by which they reached power and fame; so that the reader can measure for himself their greatness, and in them find inspiration for his own life.

THE USE OF THE BOOK. MAKERS OF AMERICA has been carefully prepared for the use of the foreigner in our night schools and libraries as a second or third book in English—depending upon the text books adopted and upon the intelligence and the previous education of the pupil. And, as for him it is intended to give some practical knowledge of the ideals and of the serious purposes of American life, so is it also intended to make better Americans of our own youth in the last year of the elementary school, the first year of the high school, and in the evening schools.

THE IMMIGRANT PUBLICATION SOCIETY plans to make this book of wider use and service to our immigrants who know no English, by publishing it in other languages in the order of demand. These great patriot lives hold for all times and for all peoples the message of America: Liberty, Equality, Brotherhood and Peace.

206 pages. Illustrations. 3 maps.
Heavy paper cover, 50c. net, postpaid.
Cloth Bound, 75c. net, postpaid.

Immigrant Publication Society, Inc.
241 Fifth Avenue, New York

4. Makers of America

Amerika megteremtőiről a bevándorlók számára készült ismeretterjesztő könyvecske prospektusa (cca. 1915)

A kapcsolat fejlesztése érdekében szorgalmazták a könyvtárak társasági tagságát. Tájékoztató szolgálatot (clearing station) hoztak létre. A New York Public Library kéziratára őrzi a tagkönyvtárak nyilvántartását, befizetéseiket és az igényelt információk regisztrációját.

A könyvtárak jól reagáltak. A társaság kiadói tevékenységét egy egykorú vélemény, Edwin H. Anderson, a New York Public Library igazgatója a következőképpen értékelte:

Nem tudom eléggé dicsérni azokat a kiadványokat, amelyeket eddig az Immigrant Publication Society megjelentetett; és kíváncsian várom az előkészületben lévőket. Véleményem és ismeretem szerint az idegen származásúak amerikanizációjával kapcsolatos munka területén ez az, ami legjobban megfelel a gyakorlati céloknak. A társaság kiadványai felbecsülhetetlen értéket jelentenek az ország közkönyvtárainak; és még nagyobb értéket fognak jelenteni azok, amelyeket kiadásra javasoltak. Ön két lábbal a realitás talaján áll és a gyakorlatban azt TESZI, amiről a többiek csak beszélnek. Bár csak lehetőség nyílna arra, hogy megfelelő anyagi alapokat teremtsünk, hogy tervei mielőbb megvalósulhassanak.²⁶

Melyek voltak ezek a kiadványok?

Az első és egyik legsikeresebb, a bevándorlók kalauza az *Immigrant Guide*, a kicsi zöld könyvecske olyan ismereteket összegez, amely a bevándorló első lépéseit könnyíti meg. Védelmét, beilleszkedését, tehát sikerességét segíti. A további kiadványok voltak: Azniv Besgeturian nyelvkönyve, *Guide to English*, amely a nyelvi asszimilációt kívánta segíteni, Emma Lilian Dana *Makers of America* c. könyve, amely Franklin, Washington, Jefferson és Lincoln életét adta kézbe közérthető könnyű olvasmány formájában, kiemelve Amerika szellemiségét. Szándékai szerint közvetítette Amerika lényegét, a választott identitás alapján kiforrálódott nép üzenetét – a szabadság, egyenlőség, testvériség és béke gondolatát.

Az állampolgárság felvételéhez szükséges ismereteket összegezte J. F. Carr *Become an American Citizen. A Guide to Citizenship* címen.

Az új haza történetét ismertette a *History of the United States* c. könyv.²⁷

A kiadványok egy része kifejezetten a könyvtárak számára készült és az idegen származású olvasókkal kapcsolatos könyvtári munka segédeszközeként – a *Library Work with the Foreign Born* című, J. F. Carr által szerkesztett sorozatban – jelent meg.

Ezek közül több füzet a bevándorló közösségek jellemzését, a körükben nyert tapasztalatokat írta le, a könyvtár és a közösségek viszonyát mutatta be. Ezeket az írásokat a bevándorlók között dolgozó könyvtárosok készítették.

A Cleveland Public Library nagy tekintélyű könyvtárosa és a bevándorlók kitűnő ismerője, Eleanor Ledbetter tollából a *Winning Friends and Citizens for America* című írást, és a New York Public Library könyvtárosa, Ernestine

The Immigrant Publication Society

GUIDE TO THE UNITED STATES FOR THE IMMIGRANT, by John Foster Carr. Tells him simply in his own language the important facts he needs to know about our Country—its life, government, laws, citizenship, the opportunities of American life, particularly of American agricultural life. Already published: Italian; Polish; Yiddish, with separate English translation. It has been called "as much a Guide to the immigrant for the American, as it is a Guide to America for the immigrant." Illustrated. Map. Each, postpaid: Paper Bound, 30c. Cloth, 50c. Net.

MAKERS OF AMERICA, by Emma Lillian Dana. For old as well as for new Americans. In simple English, America's message to the world given in the stirring story of the lives of Franklin, Washington, Jefferson and Lincoln. Illustrated. 3 maps. Postpaid: Paper Bound, 50c. Cloth, 75c. Net.

FOREIGNERS' GUIDE TO ENGLISH, by Annie Besant. A simple, practical first book in English for class and library use. Postpaid: Cloth Bound, 15c. Net.

IMMIGRANT AND LIBRARY: ITALIAN EDITION, with annotated list of selected books, by John Foster Carr. The education of the Italian immigrants through the library. Issued in cooperation with the Publishing Board of the American Library Association. Postpaid: Paper Bound, 35c. Net.

BOOKS IN PREPARATION

BECOME AN AMERICAN CITIZEN! A Guide to Citizenship, by John Foster Carr.

IMMIGRANT AND LIBRARY: YIDDISH AND HEBREW EDITIONS.

A HISTORY OF THE UNITED STATES. First edition to be in Italian.

Announcements of other books soon to be made.

WRITE FOR PROSPECTUS and leaflets describing these publications, the methods and success of the work, terms of membership, etc.

The Immigrant Publication Society

241 Fifth Avenue, New York

LIBRARY WORK WITH THE FOREIGN BORN

EDITED BY
JOHN FOSTER CARR

BRIDGING THE GULF

WORK WITH THE RUSSIAN JEWS
AND OTHER NEWCOMERS

BY
ERNESTINE ROSE

SEWARD PARK BRANCH NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

Immigrant Publication Society
Incorporated
241 FIFTH AVENUE
NEW YORK

Price 1.00. Cloth. Postpaid

5. Bridging the Gulf c. kiadvány címlapja (1917)

Rose elemzését: *Bridging the Gulf. Work with the Russian Jews and Other Newcomers* című tanulmányát publikálta a sorozat.

J. F. Carr két írása jelent meg a sorozatban: az egyik *Some of the People We Work For. A Summary Survey of Library Work with the Foreign Born* címen, a másik *the War's End: the Italian Immigrant Speaks of the Future* címen látott napvilágot.

1917-ben az *American Library Association* deklarálta egy speciális bizottság, a *Committee on Work with the Foreign Born* szükségességét. Programjának meghatározásában újraélednek az *Immigration Publication Society* céljai:

The Immigrant Publication Society

GUIDE TO THE UNITED STATES FOR THE IMMIGRANT, by John Foster Carr. Tells him simply in his own language the important facts he needs to know about our Country—Its life, government, laws, citizenship, the opportunities of American life, particularly of American agricultural life. Already published: Italian; Polish; Yiddish, with separate English translation. It has been called "as much a Guide to the immigrant for the American, as it is a Guide to America for the immigrant." Illustrated. Map. Each, postpaid: Paper Bound, 30c. Cloth, 50c. Net.

MAKERS OF AMERICA, by Emma Lillian Dana. For old as well as for new Americans. In simple English, America's message to the world given in the stirring story of the lives of Franklin, Washington, Jefferson and Lincoln. Illustrated. 3 maps. Postpaid: Paper Bound, 50c. Cloth, 75c. Net.

FOREIGNERS' GUIDE TO ENGLISH, by Azniv Beshgeturian. A simple, practical first book in English for class use. Postpaid: Cloth Bound, 75c. Net.

IMMIGRANT AND LIBRARY: ITALIAN HELPS, with annotated list of selected books, by John Foster Carr. The education of the Italian immigrant through the library. Issued in co-operation with the Publishing Board of the American Library Association. Postpaid: Paper Bound, 35c. Net.

BOOKS IN PREPARATION

BECOME AN AMERICAN CITIZEN! A Guide to Citizenship, by John Foster Carr.

IMMIGRANT AND LIBRARY: YIDDISH AND HEBREW HELPS.

A HISTORY OF THE UNITED STATES. First edition to be in Italian.

Announcements of other books soon to be made.

WRITE FOR PROSPECTUS and leaflets describing these publications, the methods and success of work, terms of membership, etc.

Immigrant Publication Society

Avenue, New York.

SOME OF THE PEOPLE WE WORK FOR

By
John Foster Carr

Director
Immigrant Publication Society

Address delivered before the
American Library Association
Asbury Park, N. J., June 29, 1916

Immigrant Publication Society
Incorporated

241 FIFTH AVENUE
NEW YORK
1916

Society,
and the
American Library
June 29, 1916.

6. Some of the People We Work for c. kiadvány címlapja (1916)

hogy információt gyűjtsön és sugározzon szét könyvtáraktól és könyvtáraknak arról, hogy a bevándorlóknak az amerikai ideálokról és szokásokról nyújtandó képzés és az angol nyelv oktatása területén, azt segítő, melyek a legkíváncsabb módszerek.²⁸

A bizottság 1918-ban valóban meg is alakult a nagy tapasztalattal bíró, s bevándorlókkal foglalkozó könyvtárosokból J. F. Carr részvételével.²⁹

Ezzel a munka országos koordinációjának és a tapasztalatok cseréjének lehetősége jött létre.

2.4. A könyvtári amerikanizáció harmadik szakasza: 1920–1940

A háború befejezésével a közéletben életre kelt politikai és faji türelmetlenség a könyvtári szakkörökben nem ütötte fel a fejét. A kiábrándultság az amerikanizációs kampánnyal szemben azonban megnyilvánult. Della R. Prescott Newark, N. J. könyvtárának munkatársa egyenesen az amerikanizáció csődjét deklarálta. A kiábrándultság oka egyrészt az általános eredménytelenséggel, másrészt a módszer hibáival magyarázható, ezek szerinte a paternalizmus, a türelmetlenség, az öntelt patriotizmus.³⁰

Bár a társadalmi környezetben az amerikanizáció válságba került, a könyvtárakban – a megváltozott légkör ellenére –, a továbbélő igény hatására a munka tovább folyt. A szakma a korábbi hagyományokat követte és az egész korszak folyamán a tevékeny szakszerűség jellemezte.

A *Library Journal* 1920-as évfolyama egy egész csokor cikket közölt az amerikanizációs munkáról.³¹ Ezek a munka különböző szintjeiről adnak képet: egyes könyvtárak napi amerikanizációs munkájáról, az Immigrant Publication Society-ről, az amerikanizációs munkával kapcsolatos kiadványokról. Itt is hat az új szemlélet, az indirekt amerikanizáció az Interracial Council működésének eredményeként, közlik John Danielis cikkét *Americanization by Indirection* címmel.³²

Az amerikai könyvtáros egyesület (ALA) hároméves távlati programjában külön pontot szentelt a bevándorlók ügyének. Eszerint a feladat:

Bátorítani kell a könyvtárakat arra, hogy megnyerjék a felnőtt idegenek bizalmát és jószándékát. Hogy a könyvtárosok képezzék magukat és ismerjék meg a bevándorlók igényeit, előítéleteit és faji sajátosságait. Hogy biztosítsanak számukra demokratikus, vendégszerető találkozóhelyeket. Hogy működjenek együtt szervezeteikkel, annak érdekében, hogy segítsék az állampolgárság felvételét. Hogy támogassák olyan kiállítások és rendezvények megszervezését, amely az idegenek érdeklődésére számot tart hat és jobb állampolgárrá teszi őket. Hogy, ott ahol az idegenek részéről az igény jelentkezik fiókkönyvtárakat létesítsenek. Hogy tegyenek hozzáférhetővé könyveket az idegenek számára idegen nyelven, különösen olyanokat, amelyek Amerikáról és az amerikai kormányról szólnak. Hogy minden lehetséges eszközzel járuljanak hozzá az állampolgárság kérdéseiről szóló könyvek és folyóiratok használatához.³³

A kidolgozott program évi 60 000 dollárt kívánt erre a célra fordítani. A terv szerint a könyvtáros egyesület bevándorlókkal foglalkozó bizottsága (Committee on Work with the Foreign Borns) mellett egy állandó iroda fenntartását és szakképzett munkatárs alkalmazását tervezték. Elképzeléseik szerint az aktív 300 könyvtár mellett még a további 500 public library is bevonható lett volna a munkába.³⁴

A tervezett feltételeket azonban nem tudták biztosítani.³⁵ Így a feladat egészében az egyesület bizottságára hárult. Ez a szervezet sokoldalú tevékenységet folytatott, évenkénti beszámolójában aktív szakmai életéről ad hírt,

Cat.

2586 a

American Library Association
PUBLISHING BOARD
FOREIGN BOOK LIST, NO. 2

SELECTED LIST
OF
HUNGARIAN BOOKS

COMPILED BY
J. MAUD CAMPBELL
FOR THE
NEW JERSEY PUBLIC LIBRARY COMMISSION

ADOPTED FOR USE BY THE
LEAGUE OF LIBRARY COMMISSIONS

A.L.A. PUBLISHING BOARD
34 NEWBURY STREET, BOSTON, MASS.
1907

7. Magyar könyvek ajánló jegyzéke amerikai közkönyvtárak számára
Kiadta az American Library Association (1907)

kiterjedt körben folytatott levelezést, látta el tanáccsal a szakembereket, vagy közvetítette őket tovább megfelelő szakértőkhöz. Ily módon segített például az egyes etnikumok könyvanyagának beszerzése, katalogizálása ügyében. Szakcikkeket publikált, a szakmai kérdések megvitatására kerekasztal konferenciákat szervezett. Amerikát bemutató kiadványokat készített vagy készíttetett sajtó alá.³⁶

A bizottság egyik legfontosabb tevékenysége, kettős hagyomány folytatása, az idegen irodalmak könyvjegyzékeinek közreadása volt. Ezzel egyrészt magának a könyvtáros egyesületnek századeleji törekvését folytatta – amely magyar szempontból különösen érdekes –, másrészt a J. F. Carr által megkezdett munkát vitte tovább. Az Immigration Publication Society kiadói tevékenységéről már esett szó, ezt megelőzően folyó vállalkozásra a könyvtáros egyesület 1907 és 1913 között *Foreign Book List* c. sorozatára ezúttal szeretnénk utalni. E sorozat a korai bevándorlók irodalmát dolgozta fel: német, francia, norvég, dán, és svéd ajánlójegyzékeket tett közzé. Az új bevándorlókat érdekes módon a magyarok képviselték.³⁷ Ezt a munkát a háború idején J. F. Carr folytatta, s az 1920-as években a stafétabotot ismét a könyvtáros egyesület vette át.

Közösen elsőnek J. F. Carr legkorábbi munkáját, az olasz könyvjegyzéket³⁸ jelentették meg. A háborút követő időszakban most már egészen az egyesület égisze alatt 1924-ben a lengyel, 1925-ben új összeállító munkájaként ismét az olasz, 1926-ban a görög és 1929-ben a német jegyzék látott napvilágot.³⁹

Ebben az időszakban az idegenekkel kapcsolatos munka fokozatos átalakuláson ment át. A korlátozások következtében csökkent az újonnan érkezők száma, de megváltozott a jellege. A harmincas évek végén a szakma felfigyelt az új típusú bevándorló, az európai emigráns új igényére. E művelt réteg asszimilációs képessége és gyors integrálódása egyrészt megkönnyítette a munkát, másrészt bonyolultabb feladat elé állította a könyvtárosokat.

A szakma épített a progresszív demokrata hagyományokra. Arthur E. Bostwick szerkesztésében a *Classics of American Librarianship* sorozatban egy tanulmánykötet jelent meg *The Library Without the Walls* címen 1927-ben. A kötet egy fejezete az idegen olvasók között végzett könyvtári munka tapasztalatait összegező cikkekből állt.

A bevezető az egykori progresszív demokraták szemléletét tükrözi, hozzátéve, hogy:

Kapcsolatba kerülni az idegen olvasóval, és meggyőzni arról, hogy kötelezettsége felismerni, mint állampolgárnak a felelősség megosztásának szükségességét, és megtanítani annak maradéktalan gyakorlására, nagy feladat, amelyben osztoznak a könyvtárak is. A bevándorlók állampolgárrá tétele azonban nem új teendő, és nem az a könyvtárak számára sem, de a háborút követő években a könyvtári munkának ez a vonulata különleges hangsúlyt kap.

The Polish Immigrant and His Reading

by
Eleanor E. Ledbetter
Librarian, Broadway Branch
Cleveland Public Library
Chairman, A.L.A. Committee on
Work with the Foreign Born

Chicago American Library Association 1924

The Italian Immigrant and His Reading

by
May M. Sweet
Librarian, Alta Branch
Cleveland Public Library

Chicago American Library Association 1925

The Greek Immigrant and His Reading

by
Alison B. Alessio
Librarian, Chatham Square Branch
New York Public Library

Chicago American Library Association 1926

The German Immigrant and His Reading

by
Melitta D. Pischke
Saint Louis Public Library

Chicago American Library Association 1929

8. Lengyel, olasz, görög, német könyvek ajánló jegyzéke a közkönyvtárak számára
Kiadta az American Library Association a *Library Work with the Foreign Born* c. sorozatban
(1914–1929)

Classics of American Librarianship

Edited by ARTHUR E. BOSTWICK, Ph.D.

The Relationship Between the Library and the Public
Schools. *By Arthur E. Bostwick, Ph.D.* . . \$2.25

Library Work with Children. *By Alice I. Hazeltine* 2.25

The Library and Society. *By Arthur E. Bostwick, Ph.D.* 2.25

The Library and Its Organization. *By Gertrude Gilbert
Drury* 2.25

The Library and Its Contents. *By Harriet Price Sawyer* 2.25

The Library Without the Walls. *By Laura Janzow* 2.75

In Preparation

The Library and Its Home. *By Gertrude Gilbert Drury*

The Library Within the Walls. *By Katharine Twining
Moody*.

The Library and Its Workers. *By Jessie Sargent McNeice*

The Library as a Vocation. . *By Harriet Price Sawyer*

Classics of American Librarianship

EDITED BY ARTHUR E. BOSTWICK, Ph.D.

**THE LIBRARY WITHOUT
THE WALLS**

REPRINTS OF PAPERS AND ADDRESSES

SELECTED AND ANNOTATED

by

LAURA M. JANZOW

Chief of the Registration Department, St. Louis Public Library

NEW YORK

THE H. W. WILSON COMPANY

1927

A közölt tanulmányok is a háború előtti szellemet idézik Leon M. Solis-Cohen: *Library Work in the Brooklyn Ghetto* (cca 1911); Adelaide Bowles Maltby: *Immigrants as Contributors to Library Progress* (1913), Jane Maud Campbell: *What the Foreigners Has Done for One Library* (1913), John Foster Carr: *Some of the People we Work For* (1916)⁴⁰

A korszak szakmai tevékenysége azonban fokozatosan megváltozott. Bár szellemében nem változott, mégis a probléma dimenziói lényeges átalakuláson mentek át, egészében visszafogottabbá vált, az előző periódus tapasztalatait összegezõ, kevésbé polemikus, szakszerû és analízáló jelleget öltött.

A munka egészében visszavonult a széles nyilvánosságból a könyvtári falak közé, amelyrõl ezután leginkább a könyvtári jelentések és statisztikák intim világa ad hû képet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

3.

A magyarországi kormányprogram, az „Amerikai akció” könyvtári ága

3.1. A program keletkezése, az „Amerikai akció” születése

Közismert tény, hogy a századforduló hazai nagy kivándorlási hulláma idején erősen működött az oda-vissza vándorlás mechanizmusa. Amerika vonzereje vitte, a hazahívó erők, s az Amerikában felmerült gondok hozták vissza az embereket. Amíg amerikai oldalról a beilleszkedés igénye indította el a programot, addig hazai oldalról a visszaillieszkedés gondja motiválta mind a kormányzat támogató szándékát, mind a kivándoroltak fogadókészségét.

A kép azonban sokkal bonyolultabb ennél. A vonzás és taszítás tényezőin túl számos egyéb hatás gerjesztette vagy csillapította a mozgásokat és a mozgásokat befolyásoló programokat. A könyvtári program kialakulása szempontjából különösen fontos volt, hogy a magyarországi kivándorlók asszimilációja, illetve amerikanizálódása és egyéb nem kívánatos hatások (pánszlávizmus, demokrata, szocialista nézetek stb.) tünetei nyugtalansággal töltötték el a kivándorlás növekvő mérete miatt amúgy is aggódó hazai kormányköröket. A nyugtalanság fő oka volt egyrészt a magyarság lélekszámának vélt csökkenése, másrészt a folyamatos visszavándorlás és ennek máris érzékelt és a továbbiakban várható következményei.¹

Hazulról szeretnék volna az Amerikába távozók közül elsősorban a magyarság számarányát növelők visszatérését elősegíteni, valamint mind a magyarok, mind a más nemzetiségűek körében a Magyarország iránti lojalitást fenntartani. Ezért szükségesnek látták a nemzeti érzés ápolását, a nyelv megőrzését, körükben a magyarországi értékrend, erkölcsi és politikai szemlélet konzerválását. Ennek érdekében az ún. *Külföldi magyarság nemzeti gondozása* című program kidolgozására került sor.² A program elvileg kiterjedt mind a kelet-, mind a nyugat-európai, valamint az amerikai kivándorlókra is. A magyar kormány, hogy az idegen állam területén folytatott beavatkozás vádját, s így a diplomáciai bonyodalmakat elkerülje, a támogatás közvetítésére valamennyi irányban az egyházi és egyesületi csatornákat választotta.

Ezek a csatornák közvetítették a könyvtári programot is, amely elsősorban népkönyvtárak telepítését jelentette. A népkönyvtári program³ a századforduló Magyarországon a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának irányításával és szakmai felügyeletével a Vallás- és Közoktatási Minisztérium

támogatásával folyt, a minisztérium által biztosított költségvetési keretből. Ez az összeg 1901-ben 8000 korona volt, 1902-ben 40 000 és 1903-ban 60 000 koronára nőtt.⁴ A Tanács 1894-ben alakult. A Tanács programja a szélesebb olvasóközönség könyvtári ellátásának megszervezése volt. Kezdetben e célból a meglévő könyvtárak, főként kulturális egyesületek könyvtárainak segélyezését végezték, majd új közkönyvtárakat létesítettek az azt kérvényező településeken. A kérvények között már 1900 körül jelentkeztek a külföldi magyar szervezetek is, amelyek egy részét közvetve, egyesületek vagy egyházak (pl. Julián Egyesület, Országos Nemzeti Szövetség, stb.) képviseltek, más része saját nevében nyújtotta be kérelmét.⁵

A Tanács kidolgozta a típuskönyvtárak címjegyzékét. Az igényelhető könyvtárakat érték és összetétel szerint kategorizálták 2000, 1000, 500, 400, 300 koronás könyvtárakra. A megítélt típuskönyvtárakat az igénylőknek a Franklin és az Athenaeum Kiadó állította össze és küldte el szerződés alapján.

Az anyag összeállításában a népkönyvtári program normái érvényesültek, céljuk – a kor megfogalmazása szerint – az volt, hogy

a magasabb fokú iskolai képzést nem nyert egyének kedélyét nemesítsék, bennük a tudás vágyát és a közélet iránti érdeklődést felkeltsék, vagy őket kellemesen szórakoztassák.⁶

A népkönyvtári program a századelő korai kultúrpolitikai törekvéseinek fontos részét képezte. Wlassich Gyula 1908-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának szombathelyi eszmecseréjén a kultúrpolitikai kérdésekről kifejtett beszédében, a könyvtárt, mint az iskolán kívüli népművelés programjának fontos eszközét emelte ki, és hangsúlyozta a hazai és külföldi magyarság körében e téren kifejtett munka jelentőségét.⁷

A külföldi magyarság egészére kiterjedő kormányzati csomagterv keretében az amerikai kivándorlókkal kapcsolatos program, az ún. *Amerikai akció*, teljes nevén „Az Amerikában élő magyar állampolgárok nemzeti gondozása” 1903-ra bontakozott ki a maga teljességében.⁸

Az Amerikába vándoroltak gondozásának kérdése 1900 körül a Felvidékről kivándorolt szlovákokkal és ruténekkal kapcsolatban merült fel. Az ügy az 1890-es évek végén a Pittsburgh-i konzul jelentései alapján keltett figyelmet. A Magyarországról Amerikába vándorolt szlovákok körében ugyanis a pánszláv nézetek terjedése és a visszavándorlás következtében Magyarországon várható hatása érzékelhetővé vált. Mivel a pánszláv nézetek elsősorban az ortodox görögkeleti egyház programszerű térítésének eredményeként terjedtek a kivándorlók között, és az amerikai görögkeleti egyház egyre nagyobb számban vonta el a hívőket a hazai befolyás alatt álló amerikai görög katolikusoktól, szükségesnek ítélték a magyarországi szláv kivándorlók körében működő görög katolikus egyház megerősítését, papok, tanítók kiküldését, iskolák

létesítését.⁹ Parlamenti viták, közigazgatási, kormány- és külképviseleti jelentések foglalkoztak a kérdéssel.¹⁰

Dessewffy Tamás konzul és Hengelmüller László washingtoni követ a kor elfoglaltságait és szorongásait jellemzően tükröző jelentésében fejt ki indokait, amelyek szerint az

északi tótok lakta vidékről

kivándoroltak

a cs. és kir. kormányra nézve azért a legfontosabbak, mert azzal a szándékkal vándorolnak ki, hogy ismét hazatérnek, mely szándékukat legtöbbször meg is valósítják és mivel alacsony műveltségüknel fogva leginkább szorulnak védelemre, s agitatoricus és hazájuk intézményeivel ellenséges befolyások iránt igen fogékonyak.¹¹

A támogatás – amely az ehhez hasonló következtetések alapján politikai megfontolásokból jutott a magyarországi nemzetiségek köréből kivándorlók intézményeinek –, hamarosan kibővült, s egy átfogó, valamennyi amerikai kivándorlóra vonatkozó széleskörű programmá vált. A magyar kivándorlókra vonatkozó terv árnyaltabb, és sokkal inkább kulturális és etikai indíttatású támogatás keretében valósult meg, amely azonban szintén nem volt mentes politikai megfontolásoktól.

A program kiterjesztésének szándékáról 1900. december 17-én a képviselőházban a miniszterelnök így nyilatkozott:

ha az Amerikába vándorolt szláv ajkú magyarokról így gondoskodunk, minden más szemponttól eltekintve, már csak az osztó igazság is megkívánja, hogy az Amerikában élő magyar ajkú magyarokról sem feledkezzünk meg.¹²

Az akció alapelveit Klebelsberg Kunó fejtette ki 1902-ben. Más célok vezették a kormányzatot a magyarok és az egyéb nemzetiségű magyarországi kivándorlók esetében. A nemzetiségek visszavándorlását nem kívánták ösztönözni, de zökkenőmentes visszailleszkedésüket fontosnak tartották. A magyar kivándorlók esetében azonban a lehető legnagyobb számban szerették volna visszatérésre bírni őket, s ehhez kívántak minél problémamentesebb feltételeket teremteni. Ezért külön cselekvési program készült a Magyarországról kivándorolt magyar ajkúak és a nem magyar ajkúak körében szükséges teendőkről. Ebben a koncepcióban 1903. január 12–13. között a Miniszterelnökség bizalmas értekezletén formálódott ki az „Amerikai akció” programja.¹³ A program nyújtotta támogatás a célok megvalósításához szükséges ismereteket és szellemiséget közvetítő intézmények: – az egyház, az egyesületek, a könyvtár és a sajtó –, megsegítésére irányult.

Az akció megvalósítása elsősorban az egyházi csatornákon indult el. A görög katolikus programot követően¹⁴ a „magyar ajkúak” számára 1903 folyamán megkezdődött mind a református¹⁵, mind pedig a római katolikus¹⁶

akció szervezése. Mindkét egyház területén kezdetét vette a gyülekezetek és hívek számbavétele. Amíg a későbbiekben a katolikus akció kibontakozása lassúbb folyamat volt és intenzitása nem volt mérhető a reformátusokéhoz, a református egyház szervezése sok vita közepette, de hazai szempontból sikeresen haladt előre. A kinti magyar reformátusok között azonban megosztottságot idézett elő. A katolikus akció elsősorban a katolikus egyház egyetemes volta miatt nem tudott olyan széles körben programmá válni, mint a nemzeti karakterű református egyház. Elindítását késleltették továbbá, egyrészt a református akció körül kialakult viharok, másrészt szervezési nehézségek. A kevésbé autonóm magyar katolikus egyház kevésbé tudta nemzeti képviselőt kialakítani az amerikai katolikus egyházon belül. Szándékai szembe találokztak az amerikai katolikus egyház erős asszimilációs törekvéseivel.¹⁷

Az amerikai református egyházakat az akció keretében a magyarországi egyházhoz való csatlakozásra szólították fel, s a csatlakozás fejében templom-építési, iskolafenntartási segílyt, lelkészek és tanítók küldését és fizetésük fedezetét, népkönyvtárat, az iskoláknak iskolai könyvtárat és tankönyveket ígérték. Mindennek az anyagi fedezetét a kormány az akció terhére biztosította, amelyet az egyház és a kormány későbbiekben szerződésben rögzített. A református akció megszervezésének lépéseit a Miniszterelnökség és a református egyház között folyó levelezés örököltette meg. A református egyház bekapcsolásának indokát a báró Bánffy Dezsőhöz, a Református Egyetemes Konvent világi elnökéhez 1905. november 3-án intézett levél fejti ki:

Azon feladat közöl, melyeket a modern élet legújabb fejleményei a magyar állam elé szabnak, egyik legfontosabb az, hogy a kívándorló magyar honosok és ezek közöl elsősorban a magyar ajkúak a külföldön is nemzeti gondozásban részesüljenek. Mint Nagyméltóságodnak tudni méltóztatik, ez közvetlenül állami úton nem történhetik, mert idegen államok területén való nyílt állami működés nemzetközi jogi okból és külpolitikai tekintetből megengedhetetlen. Erre való tekintettel összes külföldi aktióinkat egyházi vagy egyesületi alapon építettük fel. Már a korábbi m.kir. kormányok is tisztában voltak azzal, hogy a külföldi aktiók körül közreműködő különböző egyházi szervezetek és egyesületek nem rendelkeznek azon vagyoni eszközökkel, melyek ilyen, egyébként is túlnyomólag nemzeti célokat szolgáló aktiók keresztülvitelére megkívántatnak és ezért készséggel bocsátották a szükséges eszközöket a közreműködő erdélyi és dunántúli egyházkerületek, valamint a Szent László Társulat és a Julian Egyesület rendelkezésére.

A támogatás folyamatosságára vonatkozóan a Református Egyetemes Konvent garanciákat kért a miniszterelnöktől. Az erre vonatkozó törvényjavaslat tervéről, a költségvetési keretről, majd a szerződésről 1905-től 1910-ig folyt tovább a levelezés.¹⁸ Végül a szerződés 1911. december 18-án jött létre Gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök és Antal Gábor a Református Egyetemes Konvent lelkészi elnöke, valamint Gróf Degenfeld József tiszán-

túli református főgondnok, a Református Egyetemes Konvent világi elnöke között, amely szerint a mindenkori miniszterelnök elképzelései alapján szervezett református akció költségvetési támogatásban részesül.¹⁹

3.2. Az „Amerikai akció” könyvtári ága: népkönyvtárak

Nem kívánunk az „Amerikai akció” egészével foglalkozni, csupán a könyvtári akció egyházi és világi vonulatának keretét adó program olyan sajátosságait szeretnénk kiemelni, amelyek a könyvtári akció társadalomtörténeti jelentőségének megítélését segítik.

Adataink szerint a külföldi, és így az amerikai magyarság könyvtárainak támogatására vonatkozó igény és intézkedés már az akciót megelőző időszakban is felmerült. A magyarországi kapcsolatok jelentőségét egy – Harsányi Sándor chicagói református lelkész által – a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségéhez intézett levél ismerteti:

Íme hazai magas hatóságaink egymás után adják jelét a magára hagyott szegény amerikai magyarság iránti nemes érdeklődésüknek és ama kulturális munka megbecsülésének, amelyet a különböző felekezetek papjai egyes nemesebb érzésű egyének által is segítve az idegen haza földjén végeznek a célból, hogy nemzetünk ide kivetett fiait a művelődés útján előbbre vigyék, s őket a magyar haza számára megmentsék. Templomaink, iskoláink, népkönyvtáraink által is a magyarok reputációjának emelését célozzák, s bízom az általunk propagált ügy méltó a legnemesebb hazafias érzésű egyének rokonszenvére és támogatására.²⁰

Az „Amerikai akció” keretén belül először az *egyházak* részesültek szervezett könyvtári támogatásban. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának töredékesen fennmaradt iratanyaga és a levéltári források szerint a görög katolikusok számára eljuttatott népkönyvtárakról is vannak szórványadataink,²¹ de ebbe az irányba főként tankönyvakció folyt. A reformátusok számára, a népkönyvtárak küldése az Amerikai Magyar Református Egyház megszervezésével egyidőben történt. Ez az amerikai presbiteriánus és református egyháztól elszakadt, s a hazai egyházhoz csatlakozott gyülekezetek egyik támogatási formája volt. Már 1904-ben Gróf Degenfeld József konventi kiküldött számára összeállított utasítások sorában szerepelt a kilátásba helyezett kedvezmények között, hogy

minden csatlakozó gyülekezet kaphat egy nép- és egy iskolai könyvtárat.²²

1905. május 1-én a Dunamelléki Ev. Ref. Egyházkerület elnökségét Desseffy Tamás New York-i főkonzul arról értesítette, hogy a csatlakozott egyházak mindegyike számára 100 kötetből álló könyvtárat utaltak ki, s a százkötetes könyvtár jegyzékét csatoltan küldik.²³ A Múzeumok és Könyvtárak Országos

Woodbridge, Carteret, Port Reading, és vidéki

Magyar Ref. Egyház Elkészí Nivatalától.

Hungarian Reformed Church

Rev. ALEXANDER VAJÓ Pastor

Woodbridge, N. J. 1905. okt. 24.

Elismervény.

Mely nemcsak a fentebb említett lelkes és egyh. gondnok a fentebb említett ev.
ref. egyházkerületig, hanem a fentebb említett woodbridge-i ref. egyháznak
is ajándékozott a fentebb említett könyvtár a fentebb említett
nemcsak a fentebb említett -

Bucsa Guszt.
ref. egyh. gondnok.

Vajó Alexandr
ref. egyh. lelkes

10. A Woodbridge-i amerikai magyar református egyháznak juttatott népkönyvtárról kiállított elismervény (1903)

Tanácsának iratai között fellelhető a 10 népkönyvtár kimutatására vonatkozó intézkedés.²⁴ Az ajándékban részesült egyházak a fennmaradt elismervények alapján a következők voltak: Bridgeport, N. J.; Perth Amboy, N. J.; Phoenixville, Pa; Pockahontas, Va; Windber, Pa; Woodbridge, N. J.²⁵

1907-ben a Bede László konventi kiküldött számára összeállított utasítás szerint a református egyház népkönyvtári programja tovább bővült:

A konvent elnöksége elhatározta, hogy a gyülekezeteken kívül mindazon szórványokon is fog egy-egy népkönyvtárat felállítani, hol a lélekszám elegendő arra, hogy a könyvtár használatával eredményt lehessen elérni.²⁶

A népkönyvtári anyagnál a reformátusok esetén is sokkal nagyobb volumen képviselt az iskolai könyv- és tankönyvakció. A fennmaradt jegyzékek²⁷ alapján ezek magyarországi olvasókönyvek, történelem, földrajz, természetrajz, számtan, egészségtan tankönyvek, énekkönyvek, atlaszok, térképek, szemléltető eszközök, tanári vezérkönyvek voltak, s a református iskola ingyen tankönyv és taneszköz ellátását szolgálták.

A Magyarországról megküldött jegyzékből maguk az amerikai gyülekezetek rendeltek a tanév programja és a hallgatói létszám szerint, mint ahogy azt a zsinati levéltárban őrzött dokumentum szerint Kuthy Zoltán is a New York-i református egyház iskolája számára tette 1905-ben:

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Elnökség!

A New York-i cs. és kir. főkonzuli hivataltól egy népiskolai könyvjegyzék tételét át hozzám azzal a felhívással, hogy jelöljem ki belőle az egyházzal kapcsolatos new-yorki iskola részére szükséges könyveket. A alatt tisztelettel bátor vagyok csatolni a kijelölt könyvek jegyzékét, kérvén azoknak minél előbb való szíves megküldését.

Maradtam New Yorkban, 1905. nov. 6-án a Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Elnökségnek

alázatos szolgája

Kuthy Zoltán
esperes²⁸

Akár az egyházi, akár a világi csatornákon keresztül jutott el a népkönyvtárak anyaga az amerikai magyarsághoz, lényegében a népkönyvtárak átlománya egységes volt és a hazai népkönyvtári előírásokat követte. Így gyakorlatilag azonos művekből álltak, tehát a magyarországi és az amerikai egyházi és egyesületi népkönyvtárak azonos műveltségi anyagot közvetítettek.

A református akcióban kijuttatott népkönyvtárak 100 kötetéről fennmaradt címjegyzék²⁹ is a Népkönyvtári könyvjegyzék típusát (II. III. típus) képviseli.

A száz kötet összetétele a következő volt:

Népszerű sorozatok: Hasznos könyvtár, Históriak és viták, Jó könyvek, Kis könyvtár, Magyar ember könyvtára, Magyar mesemondó. Regények mesék és beszédek a következő szerzőktől: Benedek Elek, Boros Mihály, Gaál Mózes, Gárdonyi Géza, Jakab Ödön, Jókai Mór, Lampertth Géza, Mikszáth Kálmán, Rákosi Viktor, Szemere György, Vas Gereben, Verne Gyula.

Költemények: Arany János, Benedek Elek, Endrődi Sándor, Garay János, Kisfaludy Sándor. Történelmi könyvek: Kisfaludy Sándor, Gaál Mózes, Jókai művei és a Történelmi könyvtár jelentős magyar személyek (pl. Nagy Lajos, Hunyadi János és Mátyás, Lorántffy Zsuzsanna, Bethlen Gábor, Mária Terézia, II. József, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Petőfi Sándor) életét bemutató kötetei.

Ismeretterjesztő könyvek: pl. Az ember és a kutya, Ügyes-bajos ember könyve. Gazdasági könyvek: pl. Baromfitenyésztés, Kukorica művelés, Állami adók, Gyógynövények, Gazdák tanácsadó könyve stb.

Az akció felkeltette az egyesületi könyvtárak érdeklődését is, számos kérvényt intéztek a Miniszterelnökséghez. Kérelmeikben igényüket a népkönyvtári normák szerint fogalmazták meg. A Cleveland-i Szent Imre Önképzőkör pl. 1909-ben kulturális és nevelői feladatának betöltéséhez

ismeretterjesztő, nemes szórakoztató és hazaszeretetre buzdító olvasmányokat kért.³⁰

A Lorain-i Önképző Kör képviselői 1910-ben az alábbiak szerint határozták meg igényüket:

főleg könnyen érthető történelmi munkák, a magyar népeletből vett leírások, a legismertebb magyar írók és költők művei, s mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó könyvek küldessenek.³¹

Az egyesületi könyvtárak összetételére mintaként szolgálhat a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet könyvtárából fennmaradt 43 kötet³², amely, ha töredékesen is, de betekintést enged az amerikai egyesületi könyvtárak állományának jellegébe.

Valamennyi kötet Budapesten jelent meg 1872 és 1907 között. Az anyag 22 kötet elemi és polgári iskolai tankönyvet tartalmaz. Ezek a következők: ABC-s könyvek, földrajz, történelem, nyelvtan, számtan, ének, egészségtan tankönyvek. A további kötetek összetétele pedig: 24 szépirodalmi mű és ismeretterjesztő olvasmány. A művek megoszlása a következő: 1 db Arany

199

Nagyimlétsági
úrfi Apponyi Albert
vallás és közoktatásiügyi miniszter
úrnak

Budapesten.

Kérve

A Clevelandi első
Magyar Hírségi Egy-
letnek / 342 Holton St.
"Közvetítő Hír", Cleveland,
Ohio.)

a bontó e: Jemben

3555

eln. VI-2. 1908.

NAGYMÉLTÓSÁGU MINISZTERELNÖK URI

Polyó évi március hó 31-én 461. szám alatt kelt nagybecsu átirata kapcsán a melléklet visszaszárása mellett van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy egyidejűleg felhívtam a Franklin-Társulatot hogy az aurórai magyar Szent József betegsegélyző és temetkezési egyesületnek (: Aurora, Ill. Un. St. off America :) egy 100 kötetből álló, s a megállapított minta szerint az I. III. könyvosoportokból egybeállított népkönyvtári könyvgyjteményt tározám terhére díjtalanul küldjön meg.

Budapest, 1908. évi szeptember hó 1-én.

A minister megbízásából:

m.kir. Jóságigazgató.

Nagyméltóság

Dr. WEKERLE SÁNDOR urnak,

Öfelsége valóságos belső titkos tanácsosa, m. kir. ministerelnöl,

B u d a p e s t.
Ministerelnökség.

12. Határozat egy amerikai magyar egyesületnek küldendő népkönyvtárról (1908)

László: Népmesegyűjtemény, 1 db Thaly Kálmán: Kurucvilág c. költemények, 1 db Gaál József: Rontó Pál élete és viszontagságai, 2 db Benedek Elek, 2 db Mikszáth Kálmán, 3 db Rákosi Viktor, 1 db Sebők Zsigmond, 1 db Szigligeti Ede, 1 db Vas Gereben, 1 db Vadnai Károly mű. Kiegészíti ezt a sort Miguel Franklin élete és Szikra (Teleki Sándorné): A bevándorlók c. kötete, valamint Széll Lajosnak az életmentésről szóló könyve. Valamennyi mű szerepelt a népkönyvtári könyvjegyzékben.

Bár az amerikai magyar egyesületek száma sokszorososan meghaladta azoknak az egyesületeknek a számát, amelyek könyvtárt tartottak fenn, a vonatkozó dokumentumok, valamint a mai napig fennmaradt könyvtártöredékek jelzik, hogy a jóval elterjedtebb szimbólumok, a jelvény, a zászló stb. mellett a könyvtár is beletartozott az etnikus szimbólumok sorába. Feltehetően belejátszott az igény alakulásába a hazai kaszinói, olvasóköri, ipartestületi és népkönyvtári könyvtárak otthoni emléke is.³³

Az egyesületek egész sora folyamodott a Miniszterelnökséghez könyvért vagy könyvtársegélyért. A levéltári adatok szerint kérvény érkezett például 1906-ban a Woodbridge-i I. Magyar Betegsegélyző Egylettől, a St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylettől, Chicago és környéke lakossága érdekében Martin E. Mihálytól, 1907-ben az Aurorai Szent József Férfi és Női Betegsegélyző és Temetkezési Egylettől és a Cleveland-i Első Magyar Ifjúsági Egylettől, 1908-ban a Trentoni Magyar Társasköről, a Chicago-i Magyar Önképző és Dalköről és a Lorain-i Magyar Önképzőköről, 1909-ben a Norwalk-i Szent Imre Önképzőköről és Bíró Mihály buffalói paptól.³⁴

A beérkezett kérvények felülbírlatának adminisztratív bonyolítása a Miniszterelnökségen és a Külügyminisztériumon keresztül történt. A kérelmezőket a külügyminiszter a Washington-i követség, vagy az illetékes konzulátus által kontrolláltatta anyagi helyzetük és politikai megbízhatóságuk szempontjából. Kedvező elbírálás esetén a Miniszterelnökség a kérvények teljesítését a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, mezőgazdasági népkönyvtárak esetén a Földművelésügyi Minisztérium révén biztosította. A földművelésügyi miniszter egy ilyen intézkedéséről pl. a Wekerle Sándor miniszterelnökhöz intézett 1908 szeptemberében kelt levél számol be:

Folyó évi március 31-én 461. szám alatt kelt nagybecsű átirata kapcsán a melléklet visszavárása mellett van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy egyidejűleg felhívtam a Franklin Társulatot, hogy az aurorai magyar Szent József betegsegélyző és temetkezési egyesületnek (Aurora, Ill. Un. St. of America) egy 100 kötetből álló, s a megállapított minta szerint az I-III. könyvcsoportokból egybeállított népkönyvtári gyűjteményt tárcám terhére díjtalanul küldjön meg.³⁵

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumra szignált kérések teljesítését a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa hajtotta végre. A vallás- és

közügyi miniszter Wekerle Sándor miniszterelnökhöz 1907. augusztus 14-én intézett levelében pl. az alábbi intézkedéséről ad hírt:

Hivatkozással Nagyméltóságodnak f. év január hó 4-én 5623. sz. alatt kelt, továbbá ugyancsak f. év január hó 4-én 6115. sz. alatt kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém Nagyméltóságodnak nagybecsű tudomására hozni, hogy a St. Pauli Baross Gábor Egyletnek adandó könyveket 100 azaz száz k.t., a bridgeporti egyesület részére pedig egy szekrénnel ellátott 300 k.-ás könyvtár adományozását engedélyezem a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának.³⁶

A számtalan kérelem 1909-re nyilvánvalóvá tette, hogy a könyvtári akció áttekintésére és tervszerű alakítására lenne szükség. Ez a tervezett könyvtári program általában a külföldi magyar gyűjtemények felkarolását célozta.

1909-ben a miniszterelnök kérésére a magyar külképviseletek felmérték, hogy hol, milyen arányban van szükség magyar könyvtárak alapítására és segélyezésére, s a kormányzat megkísérelt könyvtári akciópolitikát kialakítani, s ezt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsán keresztül realizálni.

A Tanács jegyzőkönyve 1913-ban hivatkozik erre az eseményre:

gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök még 1909-ben felkérte a közös külügyminiszter urat, utasítsa összes külképviseleti hatóságait, hogy tájékoztatást adjanak afelől, vajjon hivatali kerületeikben mely helyeken vannak már magyar könyvtárak, továbbá, hol van szükség a meglévő könyvtárak kibővítésére, illetőleg újak létesítésére. Erre nagy számú jelentés érkezett be, amelyekből kitűnt, hogy kb. 70 külföldi helyen volna magyar könyvtár létesítésére szükség. Lukács László miniszterelnök azt javasolja, hogy a könyvtárak szétküldése 5 esztendőre osztassék, öt évenként 14 könyvtárnak adományozása mellett. Ezekből azonban évenként 7-8 lehetőleg Amerikába küldessék, hogy a washingtoni cs. és kir. nagykövetség gondoskodnék azoknak elhelyezéséről. A szétküldés sorrendjére tervezet készítenőd. Az ügy kiadatott Ferenczi Zoltán dr. úrnak, aki jelentésében javasolja, hogy a könyvtárakból (á 500 k) évenként 8 küldessék Amerikába, 6 pedig európai helyekre és pedig első sorban Romániába, Bulgáriába, Németországba, továbbá Svájcba, Angol- Olasz- Török-, Franciaországba, s esetleg Bukovinába.³⁷

3.3. Az „Amerikai akció” könyvtári ága: közkönyvtárak

Az „Amerikai akció” keretében kiküldött népkönyvtárakon kívül az amerikai magyarság könyvtári ellátásában a közkönyvtárak kialakulóban lévő magyar gyűjteményei is fontos szerepet játszottak. Amerikai részről megkíséreltek magyarországi támogatást szerezni, rendszerint az amerikai magyarság közvetítésével.

A kormányzat részéről az *amerikai nyilvános könyvtárak* támogatása korántsem volt olyan egyértelmű, mint a magyar egyesületi vagy egyházi népkönyvtárak segélyezése. Ez azzal magyarázható, hogy a hazai kulturális és politikai szervek másként ítélték meg a kétféle olvasóréteg szerepét. Szerintük a nyilvános könyvtárak magyar gyűjteményei egy más olvasóréteget szol-

gáltak, mint az egyesületi könyvtárak. Míg az egyesületek gyűjteményei a visszatérni készülő, megbízható és hazafias szemléletű réteget látták el, addig a közkönyvtárak a már elszakadóban lévő, beilleszkedni vágyó, speciális áldozatot nem érdemlő réteg ellátását biztosították. Mivel a közkönyvtárak ellátása túllépett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa gondjaira bízott népkönyvtári igényeken, felmerült tehát a kérdés, hogy az „Amerikai akció” terhére érdemes-e a közkönyvtárak magyar gyűjteményeire áldozni. A kormányhivatalok, de még a konzulátusok reagálására is kezdetben az amerikai közkönyvtári viszonyok és a közkönyvtárak nyújtotta lehetőségek ismeretének teljes hiánya volt a jellemző. Az asszimilációtól való félelem és a bizalmatlanság megakadályozta a magyar képviselőket, hogy a jogok érvényesítése oldaláról közelítsék meg a kérdést. Nem használták ki kellőképpen azt a lehetőséget, hogy az amerikai közkönyvtár az igény jelentkezése esetén köteles azt tudomásul venni és kiszolgálni.

A tájékozódás, a Miniszterelnökségnek a külügyminiszterhez intézett 1906. november 9-én kelt levelével kezdődött meg:

köszönettel venném, ha Hengelmüller washingtoni nagykövet úr szíves lenne arra nézve is nyilatkozni, vajjon célszerű vagy egyáltalán lehető volna-e az amerikai magyarságot az ottani nyilvános könyvtárak útján látni el magyar könyvanyaggal.³⁸

A követség az Amerika nagyobb városaiban székelő konzulátusokhoz fordult véleményért. A Miniszterelnökség összegezése szerint a jelentésekben megfogalmazott vélemények erősen különböztek egymástól:

Az egyes konzulátusok a felvetett kérdésre nagyon eltérő módon válaszoltak. A chicagói és clevelandi konzulátusok az eszmével nem rokonszenveznek, a new-yorki, pittsburghi és philadelphiai konzulátusok pedig részben hallgatólagosan, részben kifejezetten mellette nyilatkoznak. A konzuli jelentések legnagyobb része szerint az eszme csak úgy biztat sikerrel, ha a könyvadományok nem az állam nevében, hanem vagy magyar származású amerikai honpolgárok, vagy a hazai nyilvános könyvtárak, vagy más e féle közintézmények, például a Magyar Tudományos Akadémia útján küldetnének ki az amerikai közkönyvtáraknak.³⁹

Ezt követően a konzuli jelentések alapján – bár nem zárkóztak el előle teljesen – a public library-k könyvekkel való ellátását a Miniszterelnökségen elvben nem pártolták.

Az amerikai közkönyvtárak működését láthatóan nem ismerő referens tájékoztatója szerint a public library-kban elhelyezett művek nem találnak utat ahhoz a közönséghez, amelynek szánják őket, s ezért helyesebb az akció számára a rendelkezésre álló anyagi erőket inkább magyar egyházaknak és egyesületeknek juttatandó könyvadományokra fordítani:

Ezen javaslatra vonatkozólag van szerencsém megemlíteni, hogy nézetem szerint egy nagyobb amerikai könyvtárban e néhány magyar könyv valósággal elveszne a

könyvek nagy tömegében. Ezen kívül figyelembe veendő az is, hogy azok a kivándorlottak, akik amerikai nyilvános könyvtárakat látogatnak, minden valószínűség szerint már olyanok, akik az angol nyelvet teljesen elsajátították és ott állandóan megtelepedtek, tehát jórészt már elvesztek nemzetünk számára, s így ezeket a magyar könyvekkel úgy sem tarthatnók meg. Különben is a nyilvános könyvtárakat inkább csak az Amerikába kivándorolt intelligens magyarok látogatják, kiknek nagyobb részben tört cserepeik vannak idehaza és ezeknek, mint megbízhatatlan elemeknek a megtartására nem volna érdemes áldozatot hozni.⁴⁰

A hivatalos szervek merevsége és bizalmatlansága ellenére, a támogatást néhány amerikai közkönyvtár (Pittsburgh, Chicago, Philadelphia, St. Louis) mégis megkapta. A New York Public Library-nak küldött könyvadomány körül kialakult levelezés kellőképpen illusztrálja a kapcsolatfelvétel lépéseit.

1906. október 5-én kelt Skotthy János kezdeményező levele. Skotthy János a Budapesti Hírlap New York-i tudósítója és az Amerikai Review of Reviews munkatársa is volt. A New York-i közkönyvtár gondjairól és a támogatás szükségességéről így ír levelében:

Vagy két esztendeje lehet annak, hogy a New York Public Library vezetőségét rávettem arra, hogy tekintettel New York nagyszámú magyarságára: könyvtáraiban az angol mellett rendezzen be magyar osztályt is. A Public Library meg is rendelte a Budapesti Hírlapot, a Pesti Hírlapot, az Új Időket, a Hét s a Jövendő című lapokat és beszerzett vagy 450 darab könyvet.

Örömmel jelenthetem, hogy szinte bámulatos módon látogatják magyarjaink a könyvtár olvasótermeit s a vezetőség nem győzi eléggé dicsérni a magyarok igyekezetét és buzgalmát. De egy nagy bökkenő van, kevés, nagyon kevés a könyv. Nem is jut minden olvasni akaró jelentkezőnek. Ami hiba.

A levél a továbbiakban őszintén feltárja a nehézségeket, hogy a magyarországi támogatás jelentőségére felhívja a figyelmet:

A könyvtár vezetőségének magyar könyvek beszerzésére nincs pénze, illetőleg nincs fedezete s így magunknak kellene gondoskodnunk arról, hogy a könyvtárat könyvekkel ellássuk, így magyarjainknak módot nyújtsunk az olvasásra. De nem csak New York-ban kellene ezt tennünk, hanem mindenütt, hol nagyobb számban él a magyarság. Kegyelmes Uramnak a célt, mit e könyvek adományozásával szolgál-nánk, nem kell bővebben magyaráznom. De kérem: legyen oly kegyes és hasson oda, hogy ezek a könyvtárak a magyar kormány jóvoltából könyvekhez jussanak. A könyvtár címe: New York Public Library, Tompkins Square Branch, 331 East 10 Street, New York.⁴¹

Skotthy János levele 1906. június 22-én a gyűjtemény fejlesztése érdekében, egy a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett kérelem megtámogatását szolgálta. A kérelmet a New York Public Library olvasóforgalmi osztályának vezetője írta. A levél az egykorú hivatalos fordításban így hangzik:

Kegyelmes Uram!

Jól tudva, hogy Excellenciád szívében viseli a magyarok jólétét, kik ez országot választották lakóhelyükkül, van szerencsém Excellenciádat értesíteni, hogy mi elkezdtuk a magyar nyelven kiadott könyveket beszerezni a New York városában lakó magyarok számára. Ezek a könyvek erősen használatban vannak véve és nagyon méltányoltnak, de természetesen mi beszerzési alapunk csak csekély részét fordíthatjuk ezeknek a vásárlására. Ha van valami mód mellyel a Vallás és közoktatási minisztérium hozzájárulhat e könyvek gyarapításához megküldve nekünk olyan kiadványait stb. melyek általános népies érdekűek, nagy méltánnyal fogadnók.

Kiváló tisztelettel

Bostwick E. Arthur,
a forgalmi osztály
főnöke.⁴²

A kérés a Vallás és Közoktatási Minisztériumban megértésre talált, a támogatásért a miniszterelnökhöz fordultak.⁴³

A Miniszterelnökség – szokás szerint – a támogatás megszavazása előtt tájékozódott a támogatott intézmény vagy személy értékéről, hiteléről, szerepéről. Ez ügyben a Külügyminisztériumhoz továbbított kérés így hangzik:

Közös Külügyminiszter Úrnak!

Mielőtt érdemben határoznék, tájékoztatást kívánunk szerezni, vajjon a szóban levő közkönyvtár mint intézmény olyan-e, mely részünkről a könyvadománnyal való támogatást megérdemli-e?

Van szerencsém tehát Méltóságodat arra kérni, méltóztassék külügyi szerveink útján erről értesülést szerezni és ez alapon velem közölni, hogy a folyamatvány elintézésben részesíthető-e?⁴⁴

A New York Public Library megküldte a konzulátusnak a *Handbook of the New York Public Library* c. tájékoztató kézikönyvet, amelyet Hengelmüller nagykövet továbbított a Külügyminisztériumon keresztül a Miniszterelnökséghez.⁴⁵

Az így beszerzett információk alapján alakult ki a Miniszterelnökség helyeslő és támogató álláspontja, és egy komolyabb könyvadomány kijuttatása mellett foglalt állást a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez írt levelében:

van szerencsém Nm-odat tisztelettel értesíteni, hogy a közös külügyminiszter úr útján tájékozódást szereztem az iránt, hogy a new-yorki közkönyvtár megérdemli-e a részünkről könyvadománnyal való támogatást vagy sem. A nevezett miniszter úr által velem közölt new yorki főkonzuli jelentés szerint, ezen könyvtár az ottani nyilvános könyvtárak között a legnagyobb és a legtekintélyesebb. Az itt elmondot-

tak alapján a magyar részről is csak helyeselhetem Exc-ád azon véleményét, hogy Bostwick E. Arthur kérelme teljesítendő volna, tehát a közkönyvtár részére nagyobb számú magyar mű volna adományozandó. A küldendő könyvekre vonatkozólag csak annyit van szerencsém megjegyezni, hogy tekintettel a könyvkölcsönző osztály szervezetére, tudományos műveket is nagyobb számba kellene küldeni. A könyvtári kölcsönzési szabályok szerint ugyanis egyszerre csak egyik lehet szépirodalmi tárgyú. Hogy azonban e könyvek a szem előtt tartandó hazafias célt, t.i. a kivándorlottakban a szülőhaza iránti szeretet ébrentartását is előmozdítsák, ezen tudományos munkáknak is főleg magyar történelmi és egyéb speciális magyar tárgyú könyvekből kellene állniuk. Van szerencsém ezért Nm-odat tisztelettel felkérni, hogy a fentiek értelmében a new yorki közkönyvtarat (New York Public Library, Office of the Circulating Department 209. West 23rd Street) nagyobb könyvadományban részesíteni méltóztassék.

Budapest, 1907. jan. 28.⁴⁶

A terv megvalósítása a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsára hárult. A Tanács a New York Public Library számára 2000 korona segélyjuttatását irányozta elő, ezen kívül felkérte a jelentősebb hazai tudományos intézeteket, hogy kiadványaikat juttassák el a New York Public Library-nak.⁴⁷

Arról, hogy az „Amerikai akció” keretében egészében mennyit áldozott a könyvtárakra a magyar kormány, nincs teljes áttekintésünk. Arról azonban, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsán keresztül milyen méretet öltött a támogatás, a tanács jelentései és jegyzőkönyvei alapján képet tudunk alkotni⁴⁸:

1905	Református egyház	10 népkönyvtár
1907	Chicago	1000 korona
	Bridgeport	300 korona
	St. Paul Baross Gábor Egylet	100 korona
	New York Public Library	2000 korona
1908	Pecks Hill Magyar Társalgó és Olvasókör	300 korona
1909	Philadelphiai népkönyvtár	500 korona
	Newarki népkönyvtár	200 korona
	Pittsburghi kórház magyar betegei részére	400 korona
1910	Loraini (Ohio) Magyar Önképzőkör	150 korona
	Southnorwalki magyarság	200 korona
1911	Akron (Ohio) magyar közművelődési kör	100 korona

A PHILADELPHIAI
ELSŐ MAGYAR MŰKEDVELŐ-EGYLET
KÖNYVTÁRÁNAK
JEGYZÉKE

— — —
A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS
TANÁCSÁNAK ADOMÁNYA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1910

A
CHICAGÓI MAGYAR KÖNYVTÁR
JEGYZÉKE

— — —
A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS
TANÁCSÁNAK AJÁNDÉKA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1907

13. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának adományaként Amerikába küldött
egyesületi könyvtárak jegyzéke (1907, ill. 1910)

	Buffaloi magyar kolónia	
	(Bóhm Károly plébános)	150 korona
	Clevelandi cs. és kir osztrák magyar alkonzulátus	400 korona
	New York Public Library Yorkvillei osztály	500 korona
	Pittsburghi Carnegie Institute (Public Library)	400 korona
	Southbendi Magyar Önképző és Dalkör	100 korona
	Westclevelandi Magyar Református Ifjúsági Egyesület	200 korona
1912	Bridgeport Református Magyar Ifjúsági Egyesület	250 korona
	Homstead Magyar Református Egyház	
	(Ezt később Hamburgba irányították)	250 korona
	Perth Amboy Ref. Magyar Ifj. Egyesület	300 korona
	Scranton Római kath. Olvasókör	100 korona
	Throop Magyar Olvasókör	100 korona
1913	Mc-keesport Magyar Református Egyház	100 korona
	Sanfranciscoi Első Magyar Egyesület	400 korona
	St. Louisi Public Library	500 korona
1914	McKeesport Magyar Református Egyház	100 korona
	Sanfranciscoi Első Magyar Egyesület	400 korona
	St. Louisi Public Library	500 korona

1907-től 1915-ig tehát 22 amerikai magyar gyűjteményt 28 alkalommal 9750 korona összeggel segítette a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. Ebből három könyvtár teljesen új létesítés, a többi meglévő gyűjteményeknek juttatott segély volt.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának könyvtári segélyezési alapja ebben az időszakban összesen 489 115 korona volt, ebből 21 870 koronát fordított külföldi magyar könyvtárakra. Ennek az összegnek 44,5%-át 9750 koronát az Egyesült Államokba küldték.

Az 1909-ben meghirdetett programra hivatkozva a tanács az évenkénti 14 könyvtárra 1914-ben, 7000 koronát irányozott elő. A program realizálásának azonban 1914-ben és az azt követő években nem találjuk nyomát. Az első világháború közbeszólt és az akció folytatását megakadályozta. Az 1915/16. évi költségvetést tárgyaló tanácsülés jegyzőkönyvéből a nyugat-európai vagy amerikai könyvtárak támogatása teljesen hiányzik.⁴⁹

Az amerikai társadalomban kevés visszhangot keltett a magyar kormány könyvtári akciója, de minden nézőpont képviselője megnyilatkozott. Pontatlan és szélsőséges álláspont Braun Marcus véleménye, aki az akció első éveit

ZORD IDŐ.

REGÉNY HÁROM RÉSZBEN.

IRTA

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND.

NEGYEDIK KIADÁS.

MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK
ORSZÁGOS TANÁCSA által
ADOMÁNYOZOTT
New-York Magyar Művelődési Könyvtára.

183

SZÁM.

BUDA-PEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRÁNA.

1913.

FLÓRI KÖNYVE

109 BENYOMOTT KÉPPEL

IRTA

BEZERÉDY AMÁLIA.

HUSZADIK KIADÁS

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRÁNA.

14. Kötetek a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának adományaként kiküldött
könyvek közül

ben a bevándorló magyarok és az azokat támogató magyar kormányzat ellen írt vádiratában a bűnök között sorolja fel az Amerikába juttatott hazafias könyveket.⁵⁰ Tárgyilagos és szakszerű álláspontot tükröz John Danielsnek a *Library Journal*-ban közzétett véleménye, amely a világháborút követő helyzetet értékelő Carnegie tanulmány álláspontját tükrözi. Ő a bevándorló közösségek saját könyvtárainak létezését természetes tényként veszi tudomásul, a velük szemben kialakítandó magatartásként a toleranciát és a szakmai kapcsolatfelvételt javasolja:

Annak, hogy a bevándorlók az őket körülvevő közösséggel még szorosabb kapcsolatot építsenek, egyik eszköze az, hogy e csoportok könyvtárai szorosabb munkakapcsolatba kerüljenek az abban a kerületben működő közkönyvtári fiókkönyvtárral.⁵¹

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

4.

Az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei

Az amerikai és magyarországi törekvések közös célpontja a bevándorló, mint könyvtárhasználó, az amerikai közkönyvtár magyar gyűjteményeinek igénylőjeként szembesítette az amerikai és magyar programot. Ez a program – mint láttuk –, a magyar könyvtári akciónak csupán egyik vonulatát képezte, az amerikanizáció könyvtári ágának azonban az egészét kitöltötte. Bár mindkét oldalról a lépéseket politikai rugók mozgatták, lényegében szakmai feladatként valósult meg.

A kérdés megvilágításához négy szempont elemzésére szeretnénk kitérni: a demográfiai és társadalomtörténeti háttér, a bevándorlók és a könyvtár kapcsolatának kialakítása érdekében alkalmazott módszerek, a második generáció lehetőségei és esélyei a könyvtárban, s maguk a gyűjtemények: létrejöttük, jellegük, használatuk.

4.1. Demográfiai és társadalomtörténeti háttér

Elemzésünk négy város: *New York, Cleveland, Pittsburgh* és *St. Louis* közkönyvtárainak magyar gyűjteményeire terjed ki. Egyrészt a gyűjtemények reprezentatív jellege, másrészt pedig a vonatkozó források viszonylagos teljessége indokolja ezt. Mivel ennél jóval több település közkönyvtárában regisztrálhatók az egykori magyar gyűjtemények nyomai, a négy város reprezentatív adatait helyenként más területek (Detroit, Chicago, Passaic, Philadelphia etc.) adataival egészítjük ki.

A négy kiemelkedő gyűjtemény *St. Louis* kivételével a legjelentősebb magyar demográfiai koncentrációk régiójában alakult ki. Számos közös vonás jellemzi történetüket, a négy város magyarságának összetétele, települési viszonyai és életmódja azonban erősen különbözött egymástól. Ezek a különbségek meghatározták a gyűjtemények létrejöttének időpontját, helyét és fejlődésének különbségeit.

A demográfiai különbségek legnyilvánvalóbban a magyar lakosság megtelepedésének időpontját, nagyságát, növekedésének ütemét illetően mutatkoztak meg.

A legnagyobb létszámú közösség *New York*-ban alakult ki, nagyságrendben ezt követte *Cleveland*, *Pittsburgh* ill. *St. Louis*. Az időrendet tekintve *New York* és *St. Louis* a két legkorábbi közösség. *New York*-ban már az 1850-es években 100 fölött volt a magyarok lélekszáma¹, hasonló módon *St. Louis*-ban is az 1848/49-et követő időkre megy vissza a magyarországi bevándorlók első nagyobb csoportjának megjelenése.² Az olvasói tömegigényt képviselő réteg *New York*-ban 1904 körül³, *St. Louis*-ban azonban csak 1910 körül⁴ jelentkezett. *Cleveland*-ben szórványos adatok vannak egy-két betelepülő családról az 1850-es és 1870-es évek között, de csoportról ekkor még nem beszélhetünk. A majdani könyvtárlátogatók tömege az 1880-as évektől kezdve telepedik be és 1900-ra ér el jelentős számot.⁵ Jelenlétük 1904-től fokozatosan tudatosodik, és a könyvtár számára a feladat 1908-ban vált egyértelművé.⁶ *Pittsburgh*-ben az 1890-es évek óta⁷ gyülekező magyar lakosság 1910-re⁸ vált valós könyvtári tényezővé.

A könyvgyűjtemények megjelenése tehát nem minden esetben követte a demográfiai változásokat, vagyis a lakosság számának növekedését, hanem különböző indokok alapján esetenként attól eltért. Magyarázható ugyan ez a jelenség a források hiányával, de jóval valószínűbb, hogy a valódi indok a lakosság foglalkozási megoszlásának, települési viszonyainak, önszerveződésének, és az amerikai intézményekkel történt kapcsolatfelvételének eltérő volta.

A magyar lakosság létszámának alakulása a vizsgált négy évtizedben, azonban egyik alapvető tényező a további változásokat illetően:

Magyarországon született népesség az USA-ban 1900-1940⁹

	1900 ^a	1910	1920 ^c	1930 ^d	1940
New York	37 168	76 625 ^b	64 393	55 215 ^e	62 588
Cleveland	9 558	31 503	29 724	19 073	20 294
St.Louis	516	8 758	6 637	2 597	2 434
Pittsburgh	2 124	6 576	4 323	2 235	2 405

^a A 2. generációval együtt New York 46 892, Cleveland 14 839, St.Louis 812, Pittsburgh 2883

^b Manhattan 58 907, Bronx 6256, Brooklyn 8947, Queens 1716, Richmond 799

^c Magyar anyanyelvűek: New York 76 575 (ebből elsőgenerációs 45 833), Cleveland 42 134, St.Louis 3203, Pittsburgh 4295

^d A 2. generáció: New York 59 883, Manhattan 19 651, Bronx 19 871, Brooklyn 11 198, Queens 8484, Richmond 679

^e Manhattan 15 026, Bronx 18 269, Brooklyn 13 695, Queens 7365, Richmond 860

Valójában mit fednek ezek a statisztikai adatok? Hogyan alakult az egyes városok magyarságának összetétele?

Kik voltak az egyes városokban letelepedők, milyen igényt képviseltek? Hol és milyen jellegű lakónegyedekben éltek? A városon belül milyen további népességmozgásban vettek részt? Milyen képzettségük volt, milyen kulturális lehetőségük nyílt az etnikus közösségen belül? Hogyan alakult kapcsolatuk az amerikai intézménnyel? Vagyis, hogy hogyan formálódott a közkönyvtár magyar gyűjteményeinek létrehozásához és fenntartásához szükséges igény?

A kérdést az egyes városok néhány, a téma szempontjából jellemző társadalomtörténeti adata segít megválaszolni.

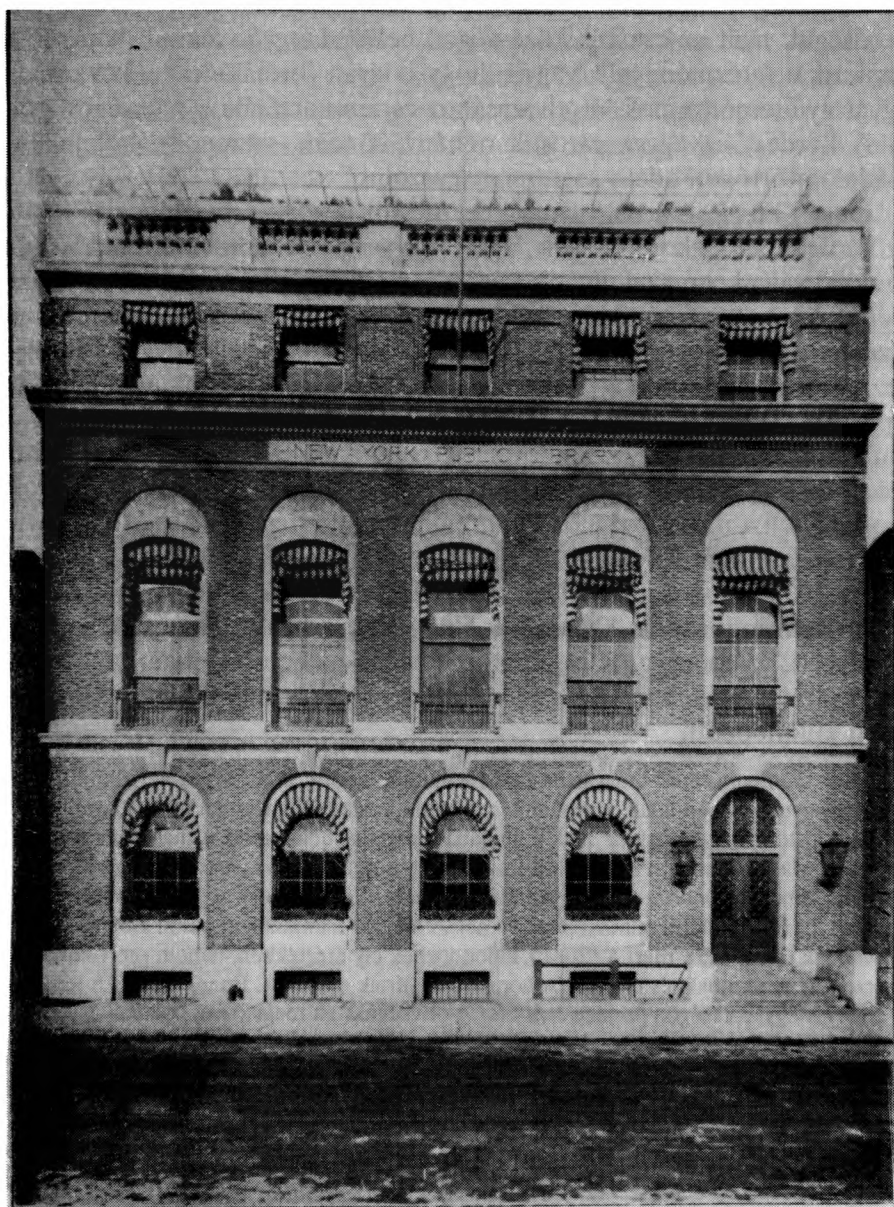
New York – a nagyváros – kezdettől kezdve a bevándorlás kapujaként szolgált. A legkorábbi *New York*-i magyarok elsősorban a lehetőségeket felfedező vállalkozó szelleműek köréből, majd az 1848/49-es emigránsokból kerültek ki. Az 1900-tól felgyorsuló bevándorlás során megugrott a magyarok létszáma. Az itt letelepedők foglalkozása és társadalmi háttere igen változatos volt: iparosok, kereskedők, üzletemberek, kőművesek, munkások, pincérek, kárpitosok, a nők cselédek voltak és a kézimunka-iparban dolgoztak. Kis számban értelmiségiek gyarapították létszámukat, azonban az amerikai magyarság kicsiny értelmiségi rétegének jelentős hányada telepedett le itt. Tulajdonképpen a nagyváros által kínált mindenfajta foglalkozást űztek, és mindenfajta életformát folytattak.¹⁰

Az 1910-ben készült vallási statisztika szerint *New York*-ban a Magyarországról kivándoroltak 20%-a katolikus, 10%-a protestáns és 70%-a zsidó vallású volt.¹¹ A magyarországi zsidóság többségében azonban határozottan elkülönült a máshonnan való zsidóságtól, s nyelvhasználatát tekintve is alapvetően különbözött.

Nagy számban élnek magyarországi származású zsidók a városban, legtöbbször a magyar negyedben lakik, keresztény testvéreik között. Bár vannak közöttük szigorúan ortodoxok, a magyar zsidók általában liberálisabbak, mint a más nemzetiségűek. Magyarországon már a múlt században is kötöttek vegyes házasságokat. Egész jellegükben különböznek az egyéb zsidó típustól. Nem beszélnek a jiddist, amelyet a spanyolok kivételével minden zsidó beszél. A magyar zsidóknak itt külön zsinagógáik vannak, nem azért, mert a rítusaik különböznek oly mértékben, hanem mert külön csoportot alkotnak, és mivel felsőbbrendűnek érzik magukat. Ennek oka az a tény, hogy Magyarországon minden más ország privilégiumait megelőzve, politikai egyenjogúságot élveztek

– írja a húszas évek derekán a kortárs megfigyelő, Konrad Berkovici.¹²

Milyen környezetben, a város mely részén alakultak ki centrumok? *New York* esetében nem igen beszélhetünk centrumokról. A magyarok *New York*-ban sokkal szétszórtabban, sokkal inkább keveredve telepedtek le, mint a város más etnikai csoportjai, sőt, mint sok más város magyar bevándorlói.¹³ Mégis,

15. A New York Public Library Hamilton Fish Park fiókkönyvtára (1909)

éppen a könyvtári igények jelentkezése árulkodik a demográfiai tömbökről, s ezek az adatok alátámasztják a kortárs megfigyelők leírásait.

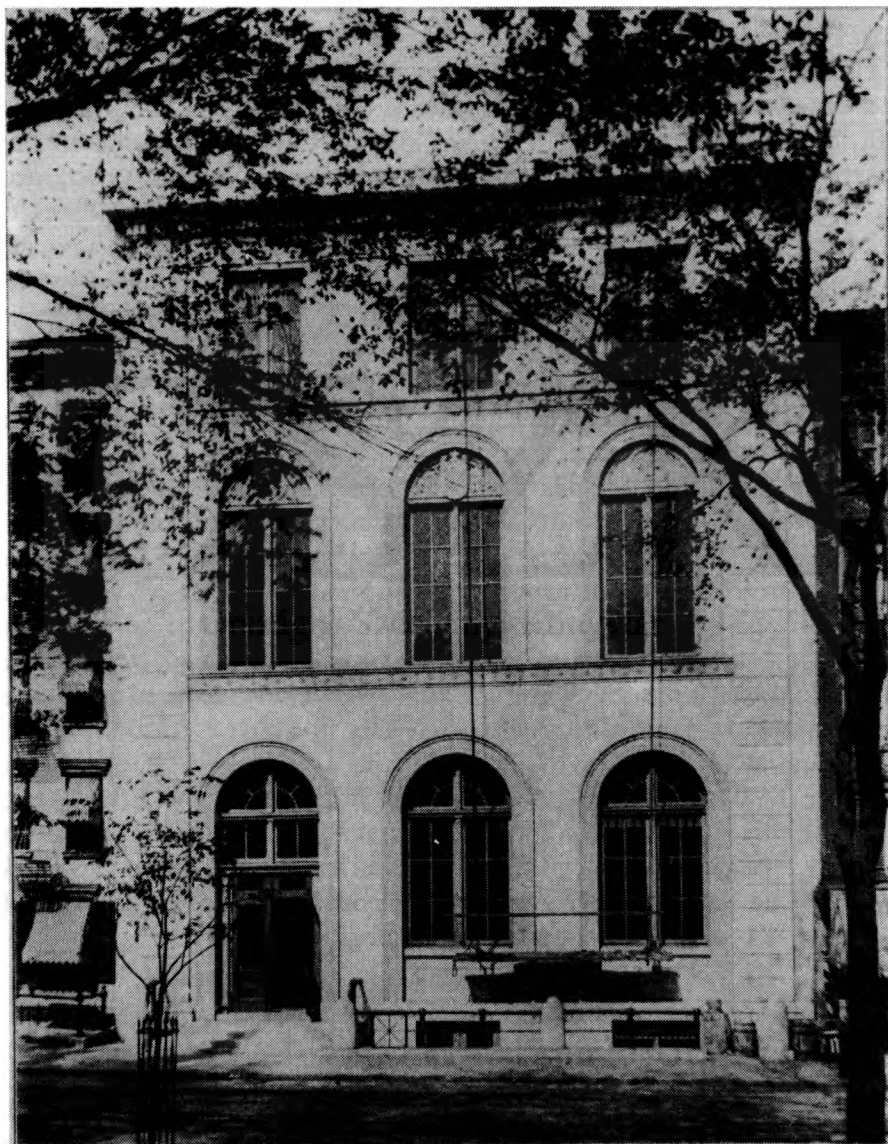
A század elején, mint az európai bevándorlók általában, a magyarok is a Manhattan-sziget déli részén, annak is a keleti oldalán, az ún. Lower East Side-on telepedtek le. A bevándorló csoportok települési viszonyait és a városon belüli migrációját alapvetően a város fejlődése: a bérlakásépítés, az ezzel összefüggő lakbérek, a közlekedés, valamint a munkalehetőségek határozták meg. Jelentősen hozzájárult a Lower East Side népesedési jellegének kialakulásához a környék építészeti fejlődése. Ezen a déli részen kezdődött meg legkorábban a bérházak építése; az első 1833-ban a Water Street-en került tető alá.¹⁴ Moses King 1892-ben készült leírása szerint néhány kivételes körzettől eltekintve, ahol a született amerikaiak éltek, az egész városrészt elborították ezek az épületek. Majd áterjedtek a környék északi részére is.¹⁵ Még 1930-ban is állt ez az épületállomány. Kezdetben az írek, majd a németek, a század végén olaszok, oroszok, románok, magyarok, szlovákok, görögök, lengyelek és törökök telepedtek be ide. Igen nagy számban zsidó származásúak voltak. 1881 és 1910 között az európai országokból 1 562 000 zsidó bevándorló telepedett meg Amerikában, jelentős hányaduk ide érkezett. Sokuknak sikerült kiemelkedniük és tovább költözniük, de az újonnan érkezők újra és újra itt kezdték az életet.¹⁶

A környék tulajdonképpen a Houston Street metszésében egy északi és egy déli részre oszlik. A Houston Street és környéke a 19. század végén a magyar társas élet egyik centruma¹⁷ és közismerten népszerű üzleti negyed volt. Az itt élő magyarság már ekkor színes társadalmi életet élt. Egyletekbe szerveződött, saját intézményeket alakított ki. Az elkövetkező évtizedben a 2-ik sugárút a Houston Street-től a 14-ik utcáig sok étteremnek és színháznak adott otthont. A 12-ik utcánál volt a Café Royal, a kelet-európai zsidó értelmiség és művészvilág találkozóhelye.¹⁸ A Houston Street-től délre esett a legsűrűbben lakott városrész.¹⁹ Itt működött a New York Public Library Hamilton Fish Park néven jegyzett fiókkönyvtára.²⁰ Ettől északra terült el az a környék, amely a források szerint egy igen kevert kelet-európai népességbe beágyazva adott otthont a magyaroknak. 1911-ben a *New York-i* magyar negyed határait – bár egységes tömbszerű létezését tagadta – Hoffmann Géza a következőképpen határozta meg:

A magyar negyed a belváros (Manhattan) keleti oldalán (East Side) az 1-ső utca és 10-ik utca között az 1-ső sugárút és a 2-ik sugárút környékén, majd ugyanazon sugárutak mellett az 55-ik és 72-ik utca közelében terül el

és hozzátette:

rossz benyomást nyernénk azonban, ha itt tekintenénk be először a magyarság életébe.²¹

16. *A New York Public Library Tompkins Square fiókkönyvtára (1904)*

Ezzel egyidőben a város egyéb pontjain is szerveződtek centrumok, amelyekbe, ha tehették, fokozatosan átköltöztek a korábban érkezők.²² A húszas évek közepén egy kortárs a magyar negyed leírásakor már jellemzőbbnek érzi a 2-ik sugárút és az East River közötti területen az A és B sugárutak által határolt körzetben a 10-ik és 14-ik utca közötti körzetet, amelynek jellemző része volt a Tompkins Square. Itt nyílik meg 1904-ben a Tompkins Square-ről elnevezett fiókkönyvtár Carnegie-épülete.²³

A magyar negyed tovább terjedt innen északra:

A magyar negyed a német negyeddal párhuzamosan fut, főutcája a 2-ik sugárút, a 9-ik utcától a 18-ik utcáig halad, majd ott kelet felé kiszélesedik, és visszahúzódik az A és B sugárutak alá. Néhány megszakítással továbbhalad a 60-as utcák felé. A magyar negyed itt egy kis szakaszon megszakad vagy tíz tizenkét utcahosszat, ahol a csehszlovákiaiak élnek. Elhagyva ezt a területet, innen a 86-ik utcáig végig a német negyeddal párhuzamosan húzódik tovább.²⁴

– írja a kortárs megfigyelő.

Ezt az Upper East Side nevű városrészt nagy számban lakták a korábban bevándorolt és rendezettebb körülmények között élő németek. A bérházak terjedésével a népsűrűség itt is fokozatosan nőtt és az 1-ső és a York Avenue között a 64-ik és 65-ik utcában, valamint a 78 és 79-ik utcák környékén az 1900 és 1915 között épült ún. modell tenementek körzetében igen magas volt. Mégis ezen a vidéken sokkal jobb viszonyok uralkodtak.²⁵

Ezekben a körzetekben Berkovici szerint a magyarok a jobb kivitelű modernebb bérházakban laktak, a lakásokat a Lower East Side-ről való olcsó bútorokkal rendezték be, de mindezt színes, folklorisztikus dekoráció díszítette. A lakás büszkesége volt a réz- és a színes virágos edényekkel díszített konyha. Ez az igény erősen megkülönböztette őket a környezettől.²⁶ Itt az East Side felső szakaszán, az egykori Yorkville falu helyén kialakult városrészben, a 79-ik utcában nyílt meg 1902-ben a New York Public Library Yorkville fiókkönyvtárának Carnegie-épülete.²⁷

Yorkville átalakulásával, a közeli Park Avenue exkluzív életformájának terjedésével, s így az élet, elsősorban a lakások drágulásával az 1910-es évek közepétől kezdődött meg a magyarok áttelepedése Bronxba, majd Astoria-ba és Queens-be. Bronxban 1920-ban már 13 190 magyar anyanyelvű lakos élt, akik közül 7226-an még Magyarországon születtek.²⁸ Itt nyílt meg 1914-ben a Woodstock kölcsönkönyvtár.

A jelentősebb magyar gyűjtemények ezekben a városnegyedekben, az említett kölcsönkönyvtárakban jöttek létre. Elsőnek 1904 és 1906 között a Lower East Side-on a Hamilton Fish Park, és a Tompkins Square²⁹ fiókkönyvtárakban. A Yorkville-i magyar gyűjtemény 1909-ben létesült, a Woodstock kölcsönkönyvtárban 1915-ben hozták létre.³⁰

Bár a vizsgált időszakban *New York* magyar lakosságának belső hullámozása és vándorlása folyamatosan érzékelhető volt, a könyvtári igényt meghatározó jelenlét minden körzetben megmaradt, s az idők folyamán csupán aránya és intenzitása változott. Ennek alakulásához nagy mértékben hozzájárult, hogy kapcsolatuk az amerikai intézménnyel kiépült. Ugyanakkor létrehozta saját intézményeit is, templomaiban, egyesületeiben, iskoláiban, éttermeiben, kávéházaiban, üzleti hálózatában élte saját közösségi életét, megteremtette saját sajtóját és könyvkereskedői hálózatát.³¹

A *St. Louis*-ban meglepedett magyarság létszámát tekintve jóval kisebb volt, mint a *New York*-i. Hasonlóan a *New York*-i települési struktúrához, erősen szóródtak, s nem alkottak zárt etnikai tömböt, de a városon belül egyes kerületeken belül koncentráálódtak.

Kik voltak az első magyarországi bevándorlók? A betelepülők első népe-sebb csapata 1849 után, a szabadságharc bukását követően, az amerikai emigrációt választó honvédtisztekből került ki. Őket megelőzően is regisztrált a történetírás magyarországi bevándorlókat. Ezek többsége a Felvidékről származott. Az első számon tartott személy, Anselm Albert 1853-ban érkezett. E korai emigráció képviselői polgári és nemesi családok tagjai voltak. Egyrészt származásuknál, másrészt neveltetésükénél fogva jól tudtak németül. Mivel *St. Louis*-ban már ekkorra jelentős számú német lakosság telepedett le és sok, őket kiszolgáló német intézmény működött, kezdetben a legkorábbi magyarországi bevándorlók ezekhez a német intézményekhez csatlakoztak, de magyar identitásukat megőrizték és öntudattal képviselték. Felkészültségük és műveltségük hamar szerephez juttatta őket a német közösségen belül, s a hamar kialakult kapcsolat következtében jelentős szerepet vállaltak az amerikai társadalomban is (pl. Ludwig Samuel, Fiala János, Dömötör János, a Rombauer testvérek stb.). Körüket fokozatosan bővítették az iparosok és kereskedők.

Az 1870-es évek fordulójától megindult a tömeges gazdasági bevándorlás *St. Louis*-ba, a városban és környékén fejlődő ipar és vasútépítés (Missouri Pacific) munkalehetőségeit kihasználva.³² A tömeges bevándorlással betelepedett magyarok többnyire az iparban dolgoztak. Az 1918-as könyvtári jelentés foglalkozásuk szerint így jellemzi őket:

[a magyarokat] a dohánygyárak, a csomagolóüzemek, autógyárak, kötélgyárak és vegyi üzemek alkalmazzák. Sokan kijárnak Madisonba, Granit City-be és East St. Louis-ba, ahol a Commonwealth Steel Co.-ban és más ipari üzemekben dolgoznak.³³

Az 1910-es népszámlálásra alapozott etnikai térkép szerint *St. Louis*-ban 1910-ben 5459 magyar élt.³⁴ A legtöbben az egykori „francia negyed” helyén kialakult városrészben. Ez a terület a várost átszelő Mississippi mentén épült új ipari negyed környezetében fejlődésnek indult középosztályi, vagy a középosztályi életformához közelálló rétegeknek adott otthont. A terület ere-

detileg a francia pionír telepesek birtokát képezte. Az egyik jelentős birtok tulajdonos Antoine Soulard generális volt. Ezt a területet később parcellázták és értékesítették. Nagy számban német, majd Ausztria–Magyarországról betelepedők – köztük magyarok – vásárolták meg.³⁵ A terület a Chouteau Ave és a régi Arsenal Grounds közé esett, a Broadway-től a Mississippi felé eső lejtőn helyezkedett el. A régió belül a magyarok a 9-ik és a 12-ik utca körül koncentrálódtak, a 8. és 9. népszámlálási körzetben 3174 ill. 1213 lelket számláló csoportokban.

Ebben a környezetben nyílt meg 1910. március 21-én a St. Louis Public Library Soulard fiókkönyvtára, mint a negyed közösségi központja, a piac, a fürdő és a játszótér szomszédságában. Josephin Gratia könyvtáros 1914-ben történeti visszapillantása során így jellemzi a könyvtár környezetét:

A környék látványos intézményei közé tartozik a piac. Kedden, csütörtökön és szombaton reggel itt van a téren a játszótér mögött a Soulard vásár. Ódivatú, fedett szekereken hajtanak be a farmerek. Ideiglenes kis standjaikat két hordóra, vagy ládára fektetett deszkákon feleségük segítségével állítják fel. Ott látható a kolbászárú, a peregárú, a tojást, csirkét, vagy nyulat áruló asszony, meg az alkalmi virágárú, úgyszintén gyakran ott van a kis rakodóautójáról áruló zöldséges. Az asszonyok akár árusok, akár vevők, mind kendőt viselnek. Mindenki erőteljesen gesztikulál, és egyformán folyik a beszéd angolul és idegen nyelven. Hideg, vagy havas napokon a piacosok kis, parázssal feltöltött vasvödörökből vagy égő fából rögtönzött tűzhelyek mellett melegednek. Délben minden eltűnik és még elképzelni is nehéz az élet, a színek néhány órával korábbi látványát.

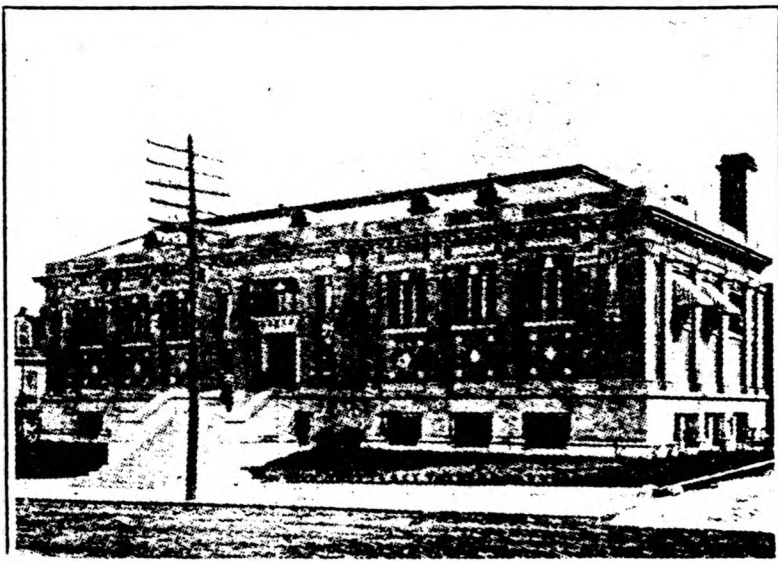
Josephin Gratia szerint ekkor körülbelül 5000 magyar élt *St. Louis*-ban és a Soulard városrészen belüli megoszlásukat így jellemezte:

2500-an élnek a kerületen belül a South Street 1200 és 2400-as házszámai közé eső szakaszán, amely a 2-ik és a 12-ik utca között található; 1500-an élnek a North Market Street körül, a Broadway és a 14-ik utca között.³⁶

Itt azonban erősen keveredtek a németekkel és osztrákokkal.

A magyarok egy kisebb csoportja a Mississippi mentén nyugatabbra eső városrészekben telepedett le, az írek és németek közé ékelődve. A 2. népszámlálási körzetben 912-en, a 3.-ban mindössze 160-an. Az első körzetet a Divoll fiókkönyvtár szolgálta ki, amely 1910. december 5-én nyílt meg, a másodikat a Crunden fiókkönyvtár, amely 1909. szeptemberében nyitotta meg kapuit.³⁷

A magyar igény *St. Louis*-ban a könyvtár számára 1909 óta volt észlelhető.³⁸ Kihelyezett magyar gyűjtemény 1915-től jelenik meg a Soulard könyvtárban. A Divoll és Crunden fiókkönyvtárakban csak szórványosan bukkan fel az igény majd egy évtizeddel később.³⁹

St. Louis Public Library.

Országos Szécsényi Könyvtár

OPENING EXERCISES
OF THE
SOULARD BRANCH
SEVENTH AND SOULARD STREETS
MONDAY, MARCH 21st, 1910
8:00 P. M.

17. A St. Louis Public Library Soulard fiókkönyvtára és meghívó a Soulard fiókkönyvtár megnyitójára (1910)

Az 1920-as évek végére új demográfiai hullám érte el ezeket a városrészeket. Elindult a kitelepedés jobb lakóközrzetekbe. A könyvtári jelentések megállapítják, hogy a magyarok utánpótlása 1924-re szinte teljesen megszűnt. A hagyományosan magyar körzetben, a Souldard fiókkönyvtár környékén népességcsökkenés ill. népességcsere zajlik. A jobb környezetbe kitelepedő magyarok helyét ukránok és feketék foglalták el, illetve újabb ipari üzemek létesültek a lakónegyedek helyén.⁴⁰ 1927/28-ban már szinte teljesen lezárult folyamatként ismertetik a korábban megindult migrációs tendenciát, a Souldard fiókkönyvtár környékén az etnikumcsere lezajlott:

[korábban], amikor a fiókkönyvtár környékén élő külföldiek prosperáltak és nyugat felé költöztek, helyüket ugyanahhoz a nemzetiséghez tartozó, újonnan érkezők foglalták el. Most mindez megváltozott. Amikor az amerikanizálódott csoportok elhagyták a közvetlen környezetet, helyüket a legtöbb esetben az frástudatlan, a Missouri-ból és Arkansas-ból származó Ozark vidéki itt született amerikaiak foglalták el.⁴¹

A *St. Louis*-i magyarság a kezdetektől számos egyesületbe szerveződött és igen aktív társadalmi életet élt. Az egyesületek egy részében könyvtár is működött. A legjelentősebb esemény azonban a sokféle egyület egybefogó Nagybizottság megalakulása 1915. július 29-én és a Magyar Ház megnyitása 1916. szeptember 3-án a Souldard negyed szívében (1921 S. 9th Street,) a Souldard fiókkönyvtár tőszomszédságában, amely hosszú évekig a magyar rendezvények állandó színhelyévé és a magyar élet központjává vált. A magyarság életének szervezésében jelentős szerepet töltött be a Káldor Kálmán szerkesztésében 1913 óta megjelenő *St. Louis és Vidéke*.⁴²

Cleveland magyarságának száma alulmaradt ugyan a *New York*-inak. Kialakulásának története is két évtizeddel későbbre tehető, a magyar etnikum településének szerkezete azonban súlyát és jelentőségét a város népességén belül jóval megnövelte. *Cleveland*-ben a magyarok zárt tömböt alkottak, ami az asszimiláció és akkulturáció folyamatát lelassította és az amerikai intézményekkel a kapcsolatteremtést hátráltatta. Ez a folyamat azonban másként játszódott le *Cleveland* két magyar közösségében, a keleti az ún. Buckeye negyedben és a sokkal kevésbé zárt nyugati régióban. A kétféle arculat másképp alakította a két különböző negyed magyarságának és a *Cleveland*-i közkönyvtárnak a kapcsolatát.

Mindkét magyar negyed kialakulását a munkalehetőség, a környezetben lévő gyárak határozták meg, mert *Cleveland* magyar lakosságának legnagyobb hányada munkás, igen nagy számban szakmunkás, ill. a gyárakban alkalmazást nyert iparos volt. A *Cleveland*-i ipar jellege – amely csak részben volt nehézipar, nagyobb részt gépipar és feldolgozóipar –, valamivel jobb életminőséget biztosított az itt élőknek, mint Pennsylvania bányái és kohói az ott munkát vállalóknak. Emellett magasabb képzettséget igényelt ill. nyújtott a résztvevőknek.

A város keleti felében a korai években a magyarok többnyire a nehézipari üzemekben dolgoztak. Az ezen a környéken megtelepedő első magyar bevándorlók, Makranszky János és Kuzma András, 1881-ben ill. 1882-ben érkeztek ide.⁴³ Kuzma András volt az első, akit az Eberhardt-féle gyár alkalmazott, a következő években a magyarok jelentős része kapott itt munkát. Ezt a gyárat vették körül a Rawling, a Bismarck, és a Holton utca. Ezek az utcák váltak a legsűrűbben lakott magyar utcákká és váltak a keleti városrész korai periódusában a magyar élet intézményeinek (pl. Magyar Ház stb.) színhelyévé. A korai években a magyarok az Eberhardt Manufacturing Company mellett a Mechanical Rubber Works, a National Malleable Steel Castings, az Ohio Foundry, a Standard Foundry és a Van Dorn Iron Works alkalmazottai voltak. A keleti magyar negyed lakói többnyire paraszti bevándorlókból kerültek ki. Néhány éven belül azonban kitermelték saját vezető üzletembereiket és prominens személyiségeiket. A negyeden belül a magyarok szorosan egymás mellé települtek, s az idő múlásával, ahogy nőtt a lélekszám, zárt rendben terjeszkedtek tovább a Madison Street (ma 79-ik utca) és a Woodland Avenue környékén a 65-ik utcától keletre. A későbbi években a 65-ik utca keleti szakaszától a Woodhill és a Buckeye utca irányába terjeszkedtek tovább, a negyed északon a Quincy, valamint délen a Kinsman útig nyúlt el. A teljes negyed főutcájává a Buckeye út vált. Itt jöttek létre az újabb magyar intézmények (templomok, egyesületek, bankok, üzletek stb.), amelyek a közösségi életet formálták és annak színhelyéül szolgáltak. Az utcán, az üzletekben és intézményekben magyarul beszéltek, s a negyedbe behatoló szolgáltatások képviselői pl. villamoskalauz, rendőr is megtanulta egy bizonyos szintig a nyelvet.⁴⁴

Ez a nagyobb kiterjedésű magyar tömb az első világháború előtti korszakban a régióban működő fiókkönyvtárak számára csupán töredék igényként volt érzékelhető, mivel a Cleveland Public Library fiókkönyvtárai nem a Buckeye negyed belsejében működtek, hanem annak periferiáin. Az amerikai könyvtárosok megosztva, különböző könyvtárakban, több más nemzetiségi csoport igényével együtt és nem tömegesen találkoztak a magyar olvasóval. Ilyen szórványos tapasztalatai voltak az Alliance, a Quincy, a Broadway fiókkönyvtárnak.

A keleti régió elsőrendű kiszolgálója a Woodland fiókkönyvtár volt, amely kissé északnyugatra esett a magyar negyed központjától. A nagy demográfiai átalakulást és benne a magyar igény jelentkezését a könyvtár így érzékelte:

az újra beiratkozandók közül kiválasztott 3858 személyből csak 870-en jelentkeztek be újra, ez némileg képet ad a ránk zúduló hatalmas idegen hullám elől kivonuló amerikai tömegekről. Gondos statisztikák azt mutatják, hogy a gyermekek 74%-a idegen szülőktől származik, s sokan közülük maguk is külföldön születtek; 19 nemzetiséget reprezentálnak, a legnagyobb számban a németeket 30%, az oroszokat 26%, a magyarokat 19% és a cseheket 8%.⁴⁵

A terület igénye és magyar képvislete a 20-as évek közepén vált olyan jelentőssé, Mrs. Horváth angol nyelvtanár és az amerikanizációs programok lelkes képviselőjének személyében⁴⁶, hogy amikor 1927. február 28-án sor került az East 116-ik utcán megnyíló Rice Branch Library új épületének felavatására a Buckeye negyed szívében, megtörtént a magyar gyűjtemény felállítása is. A megnyitó műsorát őrzi a könyvtár archívuma. A műsor jó részét magyarok adták, a bevezetőt Reményi József mondta.

Bár a *Cleveland*-i magyarok történetében a jellemzőbb és közismertebb a keleti negyed volt, néhány évvel korábbi a magyar jelenlét nyugaton, s témánk szempontjából is a nyugati közösség játszott, feltehetően nem véletlenül, nagyobb szerepet.

Nyugaton az 1873-ban betelepedett magyar asztalos, Kundtz Tivadar töltött be meghatározó szerepet, aki 1879 és 1897 között fejlesztette ki azt a gyárat (Kuntz Manufacturing Company), amely a varrógép fa elemeit készítette és autókarosszériát gyártott, s az ide érkező magyaroknak munkát adott. Egyes források szerint 1000 mások szerint 2500 munkással dolgozott, akiknek jó része magyar munkás volt.

Sári Gál Imre *Cleveland* krónikása így írja le a magyar negyed kialakulását:

az 1900-as években 1000 alkalmazottja volt a gyárnak, nagyrészt magyarok és osztrákok. Így épült fel a gyár mellé végig a gödör [árok] partján többszáz méter hosszan a Pearl Street, a mai West 25-ös utca, a magyar telep és így alakult ki később a Lorain Avenue két oldalán a magyar negyed.⁴⁷

1907-ben a körzetet ellátó fiókkönyvtár (West Side Branch a későbbi Carnegie West Branch) könyvtárosai így jellemzik a kerület demográfiai átalakulását és benne a magyar lakosság megjelenését:

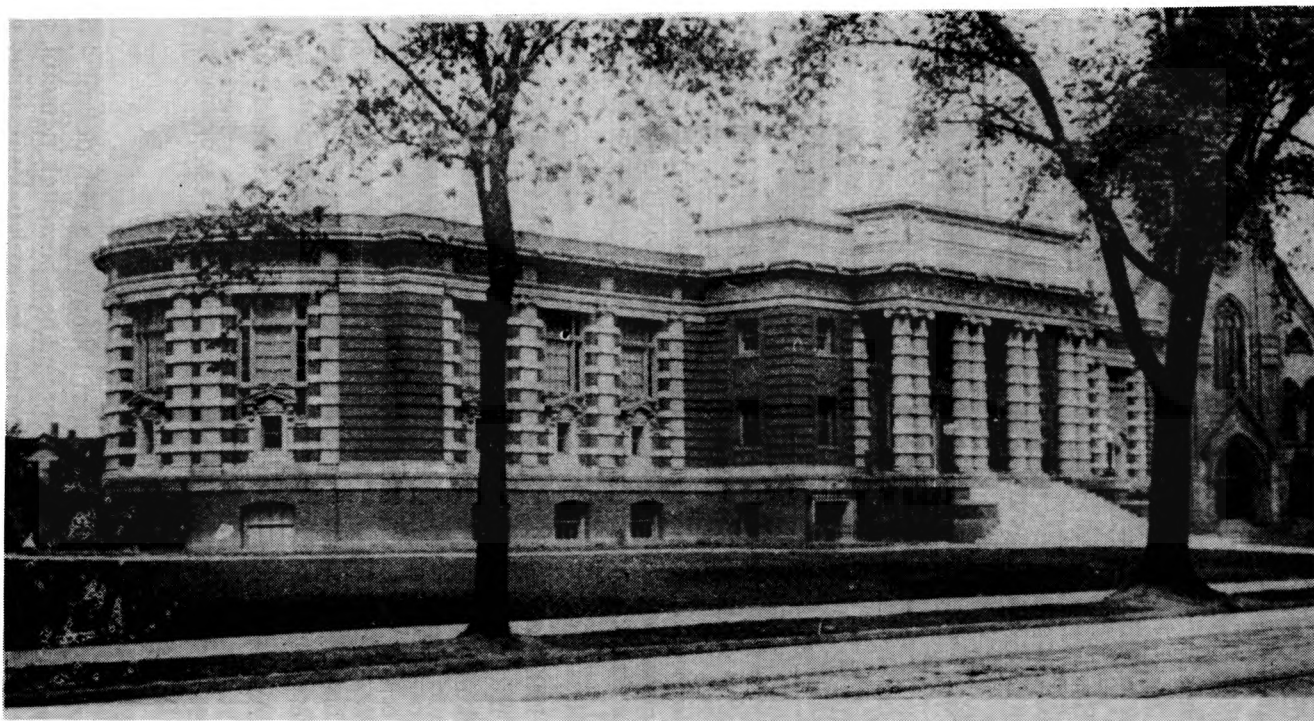
Ezen a területen ennek a fiókkönyvtárnak a környezetében egy negyed mérföldön belül a negyed lakossága teljesen kicserélődött. A több mint 3000 lelket számláló közösségben alig lehet találni egy angolul beszélő családot; egy gyár, amelynek a tulajdonosa magyar és az üzemeltetését magyarok végzik, egymagában 900 embernek ad munkát. Ezek az újonnan érkezők többnyire magyarok.⁴⁸

Az 1913-as könyvtári jelentés szerint a folyamat tovább tart:

az amerikai családok költöznek ki a környezetből és az újonnan beköltözők legnagyobb százaléka magyar

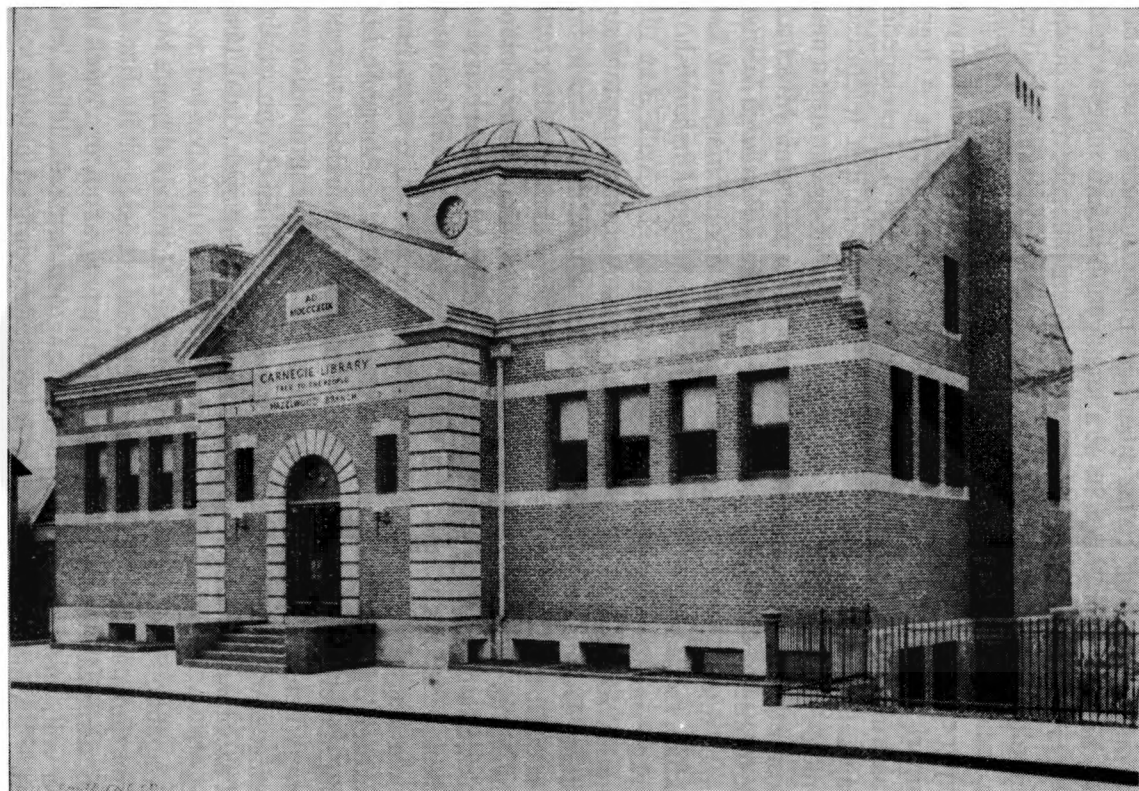
– írják.⁴⁹

A nyugati régió magyarjai többnyire a Felvidékről – Szepes és Abaúj megyéből – származtak. Többségükben beszéltek németül, a németekkel és osztrákokkal vegyesen telepedtek le, nyelvtudásuk miatt nem éltek olyan elszigetelt életet, s nem is alkottak olyan zárt közösséget mint a keleti városrész magyarjai. Képzettebb munkások voltak, sokan szakképzettséggel érkez-

18. A Cleveland Public Library Carnegie West fiókkönyvtára (1910)

19. A Carnegie Library of Pittsburgh Hazelwood fiókkönyvtára (1901)

tek, vagy munkájuk során azt megszerezték.⁵⁰ Bár megvoltak saját intézményeik, azok nem töltötték be olyan kizárólagos szerepet az életükben, mint a keleti oldalon. Ők sokkal hamarabb teremtetek aktív kapcsolatot az amerikai intézménnyel, a könyvtárral, és teremtték meg képviseletüket, fogalmazták meg igényeiket. Ez az amerikai könyvtárosokban, azt a benyomást keltette, hogy *Cleveland*-ben itt él a legnagyobb számú magyar közösség.⁵¹

Pittsburgh magyar lakossága számában, jellegében települési szerkezetében eltér a többi városétól. *Pittsburgh* magyar lakosságának zömét a képzetlen, mezőgazdasági munkásokból lett ipari munkások tették. *Pittsburgh* a nehézipar egyik legfontosabb központja volt a századfordulón. Bányák, kohók és vasipari üzemek igényelték nagy számban a munkaeszt. A legnehezebb munkakörülmények között itt dolgoztak a bevándorlók. Letelepedsüket és munkájukat teljes egészében a munkalehetőség – az ipar telepítése – határozta meg. *Pittsburgh*-ben és környékén a magyarok igyekeztek a munkát adó gyár közvetlen környezetében, zárt tömbökben maradni. Mivel azonban a gyárak többsége nem magában a városban, hanem *Pittsburgh* környékén, kisebb ipari településeken működtek, így az ide érkező magyarok kisebb csoportokban, szerte a környéken, a ma közigazgatásilag *Pittsburgh*-höz tartozó, de egykor önálló helységekből telepeds meg. Jórésztük nem állandósult átmeneti közösség volt, néhány száz emberrel. A környék legstabilabb telepei Homestead, Duquesne, McKeesport, Bellvue voltak.⁵²

Az első bevándorlókról az 1870-es és 80-as évekből maradtak fenn adatok. Főként Észak-Magyarországról Sáros, Zemplén, Ung, Abaúj-Tolna, Szepes, Szabolcs, Szatmár, Bereg vármegyéből érkeztek. A legkorábban betelepedsók szlovákok és zsidók voltak. Egy évtizeddel később, az 1880-as évek végén, amikor a magyarok nagyobb számban kezdtek érkezni e korai bevándorlók szervezetei, egyházai már kialakultak és működtek.⁵³ Ahogy *St. Louis*-ban a korábbi német telepesek intézményei vonzották a bevándorló magyarokat, úgy *Pittsburgh*-ben és környékén kezdetben a Magyarországról származó szlovák közösségekhez csatlakoztak. A nyelvi, kulturális, vallási és nemzetiségi különbségek azonban hamarosan az önálló magyar intézmények kialakítására ösztönöztek.

Magában *Pittsburgh*-ben a magyar negyed Hazelwood-ban a Monogahela folyó partján alakult ki. 1900-ban már jelentős közösség élt itt. Bár ez abszolút értékben kis szám 2124 fő volt, s ezen belül a magyar anyanyelvűek lélekszáma kisebb volt, mivel az adat a magyarországról származók teljes létszámát jelentette.⁵⁴ A magyarok először a folyó áttellenben lévő oldalán telepeds le a Bates Street-en, Oakland-ben. Innen költöztek be Hazelwood központjába, s a 2-ik Avenue környéke benépesült magyarokkal, s a sugárút megtelt magyar üzletekkel. A munkalehetőséget a Jones and Laughlin Steel Company és a Glenwood Railroad and Mashine Shops jelentették.⁵⁵

Hazelwoodban 1910-re a magyar demográfiai tömb már világosan érzékelhető volt. Itt működött a negyedet ellátó H a z e l w o o d fiókkönyvtár. A könyvtárosok jelentése szerint ekkor a negyedben 5-6000 külföldi élt, akiknek kétharmada nem tudott angolul. S bár a magyarok túlsúlyát a könyvtár nem emeli ki, mégis ebben a körzetben lakó, valamennyi bevándorló közül a magyarok ellátására törekedtek elsőnek, s az év eredménye volt a magyar gyűjtemény kialakítása.⁵⁶ 1918-ban viszont már a magyarok túlsúlya egyértelmű volt:

minden évben még nagyobbra nő az idegen népesség, legnagyobb számban magyarok, növekvő szláv lélekszámmal.⁵⁷

4.2. A kapcsolatteremtés könyvtári módszerei

Általános jelenség volt tehát, hogy a városok demográfiai átrendeződése miatt hatalmas nyomás nehezedett az amerikai közkönyvtárakra. A kérdés megoldása sürgető feladat volt. Sok esetben a könyvtár közvetlen környezetéből teljesen eltűnt az eredeti amerikai olvasóréteg, s a számukra felállított angol nyelvű könyvanyag használatlanul állt a polcokon, a könyvtár küszöbén ismeretlen nyelvet beszélő olvasók jelentek meg. Ezekben a körzetekben, nem egy esetben egészen élére állítva merült fel a kérdés: vagy továbbköltözik a könyvtár a korábbi könyvtárhasználói után, vagy alkalmazkodik az új igényekhez.⁵⁸

A nagy probléma az volt, hogyan lehet ezt végrehajtani, hogyan lehet az új igényeket pontosan meghatározni? Milyen módszerrel lehet a kapcsolatot az idegenekkel megteremteni?

Mindenekelőtt meg kellett ismerni a könyvtár környezetében letelepedőket: nemzetiségüket, létszámukat, életmódjukat, intézményeiket. A közösség jellegétől és képviselőjétől függően ez kisebb vagy nagyobb aktivitást kívánt meg a könyvtárosoktól. A bevándorló magyarság képviselője például *New York*-ban erőteljesebb volt. Voltak erre alkalmas személyek Skotthy János⁵⁹ tudósító, vagy Augusta Markovitz⁶⁰ könyvtáros személyében. Augusta Markovitz kitűnően képzett szakember volt, a Columbia egyetemen szerezte könyvtárosi képesítését. Évtizedeken át a magyar olvasókat szolgáló kölcsönkönyvtárakban dolgozott, először a Hamilton Fish, majd a Tompkins Square, s végül a Woodstock fiókkönyvtárban, igen sokat tett a magyar olvasók érdekében. Yorkville-ben maga a közösség indított mozgalmat és gyűjtött 100 aláírást a magyar könyvgyűjtemény felállítására érdekében.⁶¹

St. Louis-ban ilyen folyamatos és szakszerű segítség nem állt rendelkezésre, de Káldor Kálmán, a magyar lap szerkesztője a kezdetektől igényes és segítőkész partnernek bizonyult.⁶² *Cleveland*-ben nagyobb szükség volt a felderítő munkára. A Carnegie West Branch első gondjait Kohányi Tihamér, a Szabadság szerkesztőjének letétbe helyezett könyvei oldották meg. Később

az igényt a magyar kultúregyesület képviselte. Erről a kezdeményező lépésről az évi jelentés így számol be:

A város egy magyar egyesületének küldöttsége látogatta meg a könyvtárat azzal a kéréssel, hogy próbáljunk meg több magyar könyvet vásárolni, az igény garantált.⁶³

De a város túl nagy volt, s a változások túl gyorsan zajlottak le ahhoz, hogy alapos tájékozódás nélkül megfelelő lépéseket tegyenek a szakmai kérdésekben.

A könyvtárosok valósággal *felfedező útra* indultak a környezetben. Sok esetben utcáról utcára bejárták a környéket, *családokat látogattak*, adatokat gyűjtöttek és számba vették az ott lakók jellegzetességeit. Vizsgálódásuk valamennyi bevándorló csoportra kiterjedt, így jelentéseikből a nagy népesség átalakulás teljes keresztmetszete kibontakozik. A németeket, íreket már megszokták és ellátásukra berendezkedtek, a csehek, majd a lengyelek, olaszok, magyarok, oroszok, szlovének, horvátok, szlovákok és a többiek demográfiai mozaikja, amely a város jórészét ellepte, új feladatot jelentett. Felbukkanásuk, csoporttá szerveződésük, majd továbbköltözésük folyamatos készenlétet, s azt megalapozó ismereteket kívánt. Az adott állapotot jellemző adatok mellett figyelemmel kísérték azokat a változásokat, amelyek a környezetben az igény alakulását befolyásolták. Például a magyarokkal kapcsolatban *Cleveland*-ben 1906-ban a Woodland fiókkönyvtár könyvtárosa felfigyelt a könyvtár közelében felépült magyar templomra.

A múlt évben, körülbelül két sarokra a könyvtártól egy új magyar templomot alapítottak; ennek a gyönyörű épületnek hatalmas a befogadóképessége, hat klubterme és sok egyéb modern felszerelése van, kétségtávol sok magyart fog vonzani erre a vidékre, ami ezen a nyelven az eddiginél még nagyobb igényt fog jelenteni.⁶⁴

– írta.

A látogatások fényt derítettek a bevándorlók életmódjára és életszínvonalára is. A potenciális olvasóréteg felbecsülése szempontjából ezek az ismeretek sem voltak mellőzhetők. *Cleveland*-ben, 1914-ben az alsó Buckeye negyed szélén működő Woodland fiókkönyvtár könyvtárosa a német, zsidó és magyar családoknál tett látogatás alapján a régió családjainak életszínvonalát jónak találta, csak helyenként észlelt szegénységet, vagy rendkívüli szegénységet.⁶⁵

Hasonló tájékozódásra volt szüksége a negyed szélén működő Quincy kölcsönkönyvtárnak is.⁶⁶

Egészében *Cleveland*-ben páratlan erőfeszítéseket tettek a 70%-ban idegenre cserélődött lakosság megismerésére. Olyan kitűnő szakemberek, mint az országszerte ismert Eleanor Ledbetter vezették az egyes fiókkönyvtárakat, s mutattak példát a városszerte szükséges feladat megoldására.

St. Louis-ban és *Pittsburgh*-ben szintén gondos adatgyűjtés folyt, s ezek részletei megtöltötték az 1910-es évek könyvtári jelentéseit. *Pittsburgh*-ben 1912-ben zajlott nagy környezetfelmérés, magyar segítséggel, a Hazelwood fiókkönyvtár szomszédságában tett nagy számú családlátogatás révén.⁶⁷ *New York*-ban talán kevesebb küldetéstudattal, de a teljes korszakban tárgyyszerűen és jó elemzőkészséggel követték nyomon a változásokat a rendszeres területbejárások alapján.⁶⁸

A módszer az egész korszakban élt. A korai időszakban, a settlement mozgalom idején és később a határozott amerikanizációs programok periódusában is. *St. Louis*-ban és *Pittsburgh*-ben a világháború által felkavart amerikanizációs hullám hozta ismét mozgásba a gépezetet. *Pittsburgh*-ben ekkor ismét felmérést kezdeményeztek. A belső szakmai értekezleteiken, melynek jegyzőkönyveit a könyvtár Pennsylvania gyűjteménye őrzi, a vezetés határozott instrukciókat adott az elemző munka folytatására. Az 1919-es jelentés ismét népszámlálási körzetenként elemezte az egyes régiók jellegzetességeit, köztük a magyarok lakta Hazelwood-ot is.⁶⁹

St. Louis-ban a *New York*-ból a könyvtár élére került kitűnő szakember Arthur Bostwick irányításával valóságos kis kutatóintézet működött, s a könyvtár sorra adta ki az elemző tanulmányokat *The Foreign Child at the St. Louis Branch* (1915), *Making Americans* (1919), *Who is Who Among Readers* (1923), *Fifty Years of Progress of the St. Louis Public Library* (1926).⁷⁰ Valamennyi tanulmány lényeges részét tették a környezetre vonatkozó elemzések a jelenre vonatkoztatva és történetileg egyaránt.

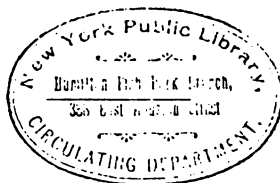
A környezetelemzésben segítséget nyújtott az olvasói nyilvántartás módszere. Az olvasók beiratkozása egyszer s mindenkorra szólt és ha átköltöztek a város egy másik negyedébe, kérhették átigazolásukat az új környezet fiókkönyvtárába. Ezek voltak az ún. transferek. Ennek alapján az elvándorlók és érkezők aránya és összetétele, és a mozgás iránya nyomon követhető volt. A tendenciák világosan kibontakoztak a munka során.⁷¹

Tapasztalataik és a népszámlálási adatok alapján *térképeket* szerkesztettek⁷², amelyeken pontosan feltüntették az egyes bevándorló csoportok elhelyezkedését. (ld. 1., 2., 3., 4. sz. térkép)

A tájékozódást követően megkísérelték a kapcsolatot kiépíteni a bevándorló közösséggel. Írásban és szóban megkezdték az információk terjesztését. Meglátogatták a bevándorlók intézményeit: templomaikat, iskoláikat, egyesületeiket, és részt vettek ünnepségeiken. Céljuk egyrészt az volt, hogy tapasztalatokat szerezzenek, másrészt, hogy a könyvtárt és szolgáltatásait ismertessék. Ezért előadásokat tartottak a könyvtárról, tájékoztatókat szerkesztettek és osztottak szét idegen nyelveken. Ilyen tájékoztató *szórólapokat, plakátokat* küldtek ki olyan üzletekbe, bankokba, közjegyzői hivatalokba, ahol a bevándorlók gyakran megfordultak. Elvitték azokba a gyárakba és üzemekbe,

New York Public Library

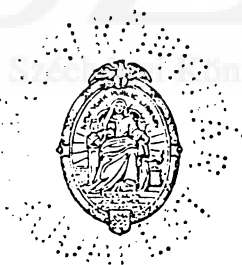
Circulation Department

A NEW YORKI NYILVÁNCOS KÖNYVTÁR

KÖLCÖN OSZTÁLYA

MAGYAR KÖNYVEINEK JEGYZÉKE

Hungarian Book List

1910

20. A New York Public Library magyar könyveinek jegyzéke (1938)

ahol bevándorlók dolgoztak és a bevándorlók nyelvén készült tájékoztatókat betették a fizetési borítékokba, vagy a kijáratnál osztogatták azokat.⁷³

Magyar nyelvű röplapokat állítottak elő például *Cleveland*-ben a Carnegie West Branch magyar közönsége számára 1910-ben.⁷⁴ *New York*-ban 1911-ben a német, olasz, norvég és svéd nyelvű tájékoztató mellett magyar nyelvű is készült.⁷⁵ 1912-ben *Pittsburgh*-ben a Hazelwood fiókkönyvtár azt jelenti, hogy:

A könyvtár által nyújtott lehetőségeket ismertető magyar nyelvű levelezőlapot küldtünk ki a kerületben minden olyan magyarnak, akinek a címét meg tudtuk szerezni.⁷⁶

A módszer 1917-ben is élt.⁷⁷

A szóbeli tájékoztatás rendszeres formája volt a hallgatóság előtt tartott könyv- és *könyvtáris* *ismertető* beszélgetés, *előadás*. A Woodland fiókkönyvtár jelentette 1908-ban:

Négy alkalommal tartott a könyvtáros előadást könyvekről olvasókról, két alkalommal egy közeli gyárban, egy alkalommal egy zsidó templomban fiatal asszonyok délutáni összejövetelén, és egy közeli templom vegyes összetételű rendezvényén, ezeken a tájékoztatókon felmerült az igény könyvjegyzékek iránt, amelyeket el is küldtünk.⁷⁸

1927-ben a magyar presbiteriánusok hívták meg a Buckeye negyedben megnyílt Rice fiókkönyvtár könyvtárosát.

Májusban felkérték a könyvtárost, hogy a Magyar Presbiteriánus Templom fiataljainak egy csoportja előtt adjon egy könyvekre vonatkozó tájékoztatást. Júniusban ők tartották egyik összejövetelüket a könyvtárban, amikor könyvekről beszéltünk nekik.

Az összejövetelt kis kiállítás kísérte a kiadók tevékenységének bemutatására.⁷⁹

Az idegennyelvű könyvanyag propagálásának fontos eszköze volt a róluk összeállított *könyvjegyzék*. Ezeket a jegyzékeket egyrészt a könyvtárakban az olvasók rendelkezésére bocsátották vagy kikölcsönözték, esetenként szétosztották. Az Eleanor Ledbetter vezetése alatt álló Broadway Branch Library *Cleveland*-ben valóságos akcióról számol be 1913-ban:

A lengyel könyvjegyzék előállítása és szétosztása ennek az évnek egyedülálló eseménye volt. Minden lengyel olvasónknak – valamint olyan templomok és egyesületek tagjainak, ahonnan címlistát kaptunk -, borítékokat címeztünk. A könyvjegyzékeket borítékoztuk, majd utcák szerint összerendeztük és személyesen széthordtuk azokat.⁸⁰

Különböző nyelvű gyűjteményekről készültek ilyen jegyzékek, például a csehekről, németekről, olaszokról, oroszokról stb. és természetesen a magyarokról is. Magyar könyvjegyzék készült *New York*-ban 1910-ben, amely 1578 címet tartalmazott. Önálló magyar könyvjegyzék jelent meg például 1938-ban *Chicago*-ban.⁸¹ Az önálló jegyzékek mellett igen jó szolgálatot tettek az egyes könyvtárak gyarapodási jegyzékei, amelyek egyéb új szerzemények között – az

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

Országos Széchényi Könyvtár

RECENT HUNGARIAN BOOKS

Added to

The Chicago Public Library

1938

21. A Chicago Public Library magyar könyveinek jegyzéke (1938)

új magyar könyveket is felsorolták. Ilyen gyarapodási jegyzéket publikált mind a négy, általunk vizsgált város közkönyvtára.⁸²

A bevándorló csoportok tájékoztatásában fontos szerepet töltöttek be újságaik. Mind a négy városban, de általában mindenütt, ahol jelentősebb gyűjtemény és rendszeresen megjelenő *sajtó* létezett, a legtöbb etnikus csoport – csehek, lengyelek, litvánok, szlovének, németek stb. – sajtója rendszeresen vállalkozott a könyvtárba érkezett új könyvek bejelentésére, ismertetésére, a könyvtár népszerűsítésére. Ebből a magyar újságok is kivették részüket. A magyar lapok közül jó kapcsolat alakult ki a *Szabadsággal* Cleveland-ben, *A St. Louis és Vidékével* St. Louisban, *Az Amerikai Magyar Népszavával* New Yorkban, a *Bevándorlóval* Passaicban (ill. New York-ban).

A St. Louis és Vidéke például részletesen ismertette 1913-ban a karácsonyi számban a közkönyvtár magyar gyűjteményét. Az új könyvek listáját még 1925/26-ban is megküldték Káldor Kálmánnak, aki a könyvtárosok szerint nagy érdeklődést mutatott a könyvtár munkája iránt.

Június óta a Soulard fiókkönyvtár új könyveiről havonta küldünk értesítést a *South Broadway Tribune*-nak, amely a South Broadway Business Men's Association hivatalos orgánuma. Szintén küldtünk listákat a *St. Louis és Vidékének*, valamint a *St. Louiske Listy*-nek. Azok a listák, amelyek megjelentek a magyar lapban, számos könyvkölcsönzést eredményeztek.

– számol be a könyvtári jelentés.⁸³ Feltehetően az újság még azokat is mozgósította, akik már ebben az időszakban a város más részén éltek. *Az Amerikai Magyar Népszava* 1910-ben ismertette a New York-i magyar gyűjteményeket.⁸⁴

A kapcsolatteremtés érdekében lehetőséget adtak a könyvtár környezetében élőknek, hogy rendezvényeiket a könyvtár helyiségeiben tartsák meg. Erre kitűnően alkalmasak voltak a Carnegie alapítványból készült könyvtáráépületek.⁸⁵ Ezek az épületek nagy előadótermekkel ún. auditoriummal és kisebb klubtermekkel rendelkeztek. A jól felszerelt, központi helyen lévő és bérmentesen használható helyiségek kitűnő lehetőséget jelentettek a bevándorló közösségeknek. A magyarok által látogatott könyvtárak többsége ilyen Carnegie épületben működött. Ilyen volt a Hamilton Fish, a Tompkins Square és a Yorkville New York-ban, a Soulard St. Louis-ban, a Carnegie West és a Woodland Cleveland-ben, és a Hazelwood Pittsburgh-ben.

A kialakult kapcsolat intenzitása és jellege különbözött az egyes nemzetiségek esetén, de az is előfordult, hogy az azonos etnikumhoz tartozók kapcsolata eltérően alakult. Főként az egyes városok, de helyenként még ugyanannak a városnak a különböző negyedeiben az azonos etnikumhoz tartozók is más-más viszonyt alakítottak ki a könyvtárral. Ezt alapvetően a csoport társadalmi helyzete, életmódja és műveltsége, az etnikus közösség életének sajátosságai, annak nyitottsága vagy zártsága, és a közösségen belül kialakult lehetőségek (pl. saját helyiségei stb.) indokolták.

New York-ban valamennyi könyvtár gyakran szolgált magyar rendezvények színhelyéül. Ezek egyrészt megemlékezések voltak a magyar nemzeti ünnepek alkalmából, másrészt az amerikai beilleszkedést elősegítő ismeretek terjesztését szolgálták. Az itt elhangzott előadások témái az amerikai jog, alkotmány, demokrácia stb. kérdései voltak, alkalmanként pedig csak irodalmi és zenei műsort állítottak össze, vagy egyéb ismeretterjesztő programot szerveztek a közönség nevelésére és szórakoztatására. A publikált éves jelentések rövid felsorolásához érdekes kiegészítést és bepillantást nyújtanak az irattári följegyzések, és a könyvtár személyzetét informáló szolgálati tájékoztató lap, az ún. *Staff News*. Ezek a rendszeres rövid följegyzések a kétféle világ szembesülésének pillanatképei. A kétféle kultúra – bevándorlók és befogadók -, kommunikációjának próbálkozásai. A folyamat során felmérhetők mindkét fél szándékai az asszimiláció kérdésében, és nyomon követhető a befogadók megértésének szintje.

1908-ban 350 fő részvételével a Tompkins Square-en irodalmi, zenei és népitánc programot tartottak a magyarok, március 14-én – írja a beszámoló –, ami nyilvánvalóan március 15-i megemlékezés volt.⁸⁶ 1913-ban a már precíz leírás így szól:

Az Amerikai Magyar Társas Kör (The American Hungarian Social Circle) nemzeti ünnepük, március 15 alkalmából (A Magyar Függetlenségi Nyilatkozat Napja) megemlékezést tartott a Tompkins Square fiókkönyvtárban március 16-án, vasárnap délután. A program amerikai és magyar hazafias zenéből és beszédekből állt. A beszédet mondott magyarul Mr. B. Unger és Dr. Arthur Kozma. 215-en vettek részt.⁸⁷

Az amerikanizációs program keretében szervezett műsorok fogadtatásáról árulkodik az 1911-es beszámoló:

A Kossuth Ferencz Irodalmi Társaság (Kossuth Ferencz Literary Society) nyilvános ülést tartott a Hamilton Fish Park fiókkönyvtár gyűléstermében november 19-én, vasárnap délután. A program előadásai voltak „A gyarmatosítás időszeke az amerikai történelemben” magyarul és egy összefoglalás a hálaadás napjának történetéről. Ezt követte A Zarándok-atyák partraszállása c. vers előadása. 300-an vettek részt.⁸⁸

Hasonló jellegű, azonban a passzív részvételen túlmutató rendezvény leírását kapjuk 1912-ből:

A Magyar [Amerikai] Szabadegyetem (The Hungarian American Free Lyceum) tartotta a szezon első ülést a Yorkville fiókkönyvtár olvasótermében, szerdán január 24-én. Az érdeklődés nagy volt és a program érdekes. Az előadások témái voltak: „Jog és törvényhozás Amerikában” és „A magyarok problémái Amerikában”. Jelen voltak, és nagy érdeklődést mutattak a könyvtár és a szabadegyetem munkája iránt, Nuber főkonzul és Kricknopf alkonzul urak.⁸⁹

Az általános kulturális és egyéb szórakoztató, valamint ismeretterjesztő előadások sorából kiemeljük 1910. december 15-én az amerikai körúton lévő Pásztor Árpád előadását a magyar irodalomról, amit 95 főnyi hallgatóság előtt a Hamilton Fish Park könyvtárban tartott.⁹⁰ 1911-ben

a Kossuth Ferencz Irodalmi Társaság (Kossuth Ferencz Literary Society) tartotta összejövetelét a Tompkins Square fiókkönyvtárban október 29-én, vasárnap, hogy megünnepeljék a magyar zeneszerző, Liszt Ferenc születésének századik évfordulóját. A rendezvényen 450-en vettek részt.⁹¹

Esik még szó egyszerű társasági ülésről, betegségek megelőzésére oktató előadásról, a tizenhárom aradi vértanú emlékének szentelt ünnepségről.⁹²

A kapcsolat a legelevenebb valamennyi fiókkönyvtárral Manhattan-ben az 1910-es években volt. A rendezvények száma 4–12 között mozgott évente. Maga a könyvtár 1912-ben úgy minősíti, hogy a kapcsolat a magyarokkal volt a legtermékenyebb, hat irodalmi társasággal álltak összeköttetésben, és rendezvényeik érdekesek és nevelő hatásúak voltak.⁹³ 1911 és 1914 között a Hamilton Fish könyvtárban tartotta előadássorozatát a Kossuth Ferencz Literary Society, rendezvényét a Rákóczy Hungarian Literary Association, a Hungarian American Social Circle, 1913-ban az Előre, 1914-ben a Bihar County Social and Benefit Society. A Tompkins Square-en kis eltéréssel ismétlődtek a Hamilton Fish programjai. Tehát rendezvényeket tartottak a Hungarian American Free Lyceum, a Kossuth Ferencz Literary Society, a Hungarian Progressive Club, a Hungarian American Social Circle, a Rákóczy Literary Society. Yorkville-ben a Hungarian American Free Lyceum, a National Hungarian Literary Association, a Kossuth Ferencz Literary Society, a Hungarian American Social Circle, a Hungarian Amateur Circle és a Hungarian Relief Society vették igénybe a könyvtár helyiségeit.⁹⁴ A résztvevők száma általában 300-400 fő volt.⁹⁵ Woodstock Augusta Markovitz tevékenysége során valóságos kulturális centrummá vált. Irodalmi, zenei rendezvények, kiállítások egészítették ki a könyvtár programját. Charlotte J. Hubach, a New York Public Library könyvtárosa szerint ez a Woodstock fiókkönyvtár az 1920-as és 30-as években, Augusta Markovitz működése idején magyar szellemi központtá, a magyarok valóságos „Mekkájává” vált.⁹⁶

Cleveland-ben, ahol a magyarok létszáma *New York* után a legnagyobb volt, a könyvtárban az 1910-es években még közel sem folyt ilyen eleven kulturális élet. A jó kapcsolat azonban kiépült, főként a Carnegie West fiókkönyvtárral. Példa erre 1911-ben a hatszáz férőhelyes auditoriumban tartott Liszt Ferenc emlékünnepe, amelyről így számolnak be az amerikai könyvtárosok:

Külön ki kell emelni a Liszt Ferenc születésének századik évfordulójára a magyar kultúregyesület által rendezett koncertet. A Marius Salomans által nyújtott kitűnő zenei program mellett Liszt Ferenc emlékére beszédek hangzottak el magyarul, németül és angolul. A terem minden ülőhelye betelt és a közönségben sokan voltak olyanok, akik még sohasem jártak a könyvtárban. Az eseményt követően jelentősen megnőtt a magyar könyvek használata.⁹⁷

Cleveland-ben a hivatalos rendezvény-listákon ezek a programok nem szerepeltek, de az egyes kölcsönkönyvtárak beszámolóiban a legtöbb nemzeti-séggel kapcsolatban megemlékeztek róluk.⁹⁸

tainments, and social evenings, created a more active interest in the library among people of the neighborhood.

A complete list of meetings held at the various branches during 1912, indicating in more detail the extent of this cooperative work, is appended:—

CHATHAM SQUARE

East side educational club (boys). Meetings weekly throughout the year.

RIVINGTON STREET

"Little mothers" league. Meetings weekly, July and August.
Elementary and advanced classes in English for Oriental Jews (men and women) under the auspices of the Sisterhood of the Spanish and Portuguese synagogues. Meetings daily, October–December.
Evening classes in English for Russians and Rumanians (men) under the auspices of the Young Men's Christian Association. Semi-weekly, December.
Oriental Jewish musical society (men). Four meetings during November.

HAMILTON FISH PARK

"Little mothers" league. Meetings weekly, July and August.
Evening classes in English for Hungarians (men) under the auspices of the Young Men's Christian Association. Semi-weekly, December.
Hungarian-American free lyceum. Meeting on February 14.
Celebration of the third anniversary of the opening of the branch, February 27, with an entertainment for children of the neighborhood by the Dramatic society of Public school 188 consisting of a play, "Everymaiden," and folk dances.
Rákóczy Hungarian literary association. Meeting in commemoration of Hungarian independence day on March 17.
Hungarian-American social circle. Meeting on March 24.
Students' literary circle. Meeting on September 22.
Alumni club of Public school 34. Meeting on December 28.

HUDSON PARK

Evening classes in English for Italians (men) under the auspices of the Young Men's Christian Association. Semi-weekly, January–April; November–December.
Classes in Italian for teachers. Weekly, January–May; November–December.
Meetings of the Società di mutuo beneficio fra le donne Italiane, under the auspices of the Greenwich house and Richmond Hill house. Monthly, January–May.
Lincoln's birthday entertainment, under the auspices of the Greenwich house, February 12.

Local forum (debating society). Meetings on February 15 and March 28.
School and civic league of the ninth district. Meetings monthly, February–May; November.
Neighborhood concerts arranged by the branch librarian, May 6 and December 10.
Christmas mystery play, arranged by the Greenwich house for children of the neighborhood, December 20.

TOMPKINS SQUARE

Evening classes in English for Hungarians (men) under the auspices of the Young Men's Christian Association. Semi-weekly through January.
Kossuth Ferencz literary society. Meetings on January 21, December 1 and 29.
Hungarian progressive club. Meeting on February 25.
Hungarian-American social circle. Meetings on January 28 and March 3 celebrating Hungarian independence day, and on October 13 in commemoration of "The thirteen martyrs who were hung in Arad."
Hungarian-American free lyceum. Meeting on March 6.
Polish society "Oswiata-Bialy Orzel." Meetings semi-monthly, March–May; November–December.
Educational classes, lectures, social meetings, entertainments, etc., conducted by the Christadora house. Daily, May–December.
Rákóczy Hungarian literary association. Meeting on November 3.

58TH STREET

Woodrow Wilson city history club (girls). Meetings weekly, December.
City history club for boys (name not yet chosen). Meetings weekly, December.

67TH STREET

Alumni club of Public school 76 (girls). Meetings semi-monthly, February–May.

WEBSTER

Bohemian club "Slavia." Meetings semi-monthly, January–June; October–December.
Evening classes in English for Bohemians (men) under the auspices of the Young Men's Christian Association. Semi-weekly, January–April.

YORKVILLE

Hungarian-American free lyceum. Meetings on January 24, March 27, April 12, and November 19.

Úgy tűnik, hogy ezek a kapcsolatok alkalmoszerűek voltak, és akkor került rájuk sor, amikor a rendezvény jelentősége meghaladta a zárt magyar közösség érdeklődési körét. A saját egyesületi, egyházi és közösségi programok a saját intézményekben zajlottak. *Cleveland*-ben mind a nyugati, mind a keleti magyar negyed rendkívül gazdag és színes társadalmi életet élt. Intézményeiben szinte megállás nélkül folyt az élet, s mindkét régióban megvoltak az ehhez szükséges közösségi és privát épületek. A keleti negyedben azonban nagyobb számban álltak rendelkezésre. 1910-ben 81 magyar egyesület működött a városban, amelynek a többsége a Buckeye negyedben jött létre.⁹⁹ Az 1910-es években 5 mozi és színházépület (Apollo, Angela, King, National Theater), 4 közösségi épület (Magyar Ház, Ivan Hall, Szabó Hall, St. Stephen Hall), és 6 egyházi helyiség (St. Elisabeth Hall, Presbyterian Hall, Sumrey Hadath Hall, Kossuth Hall, St. John Hall) nyílt a Buckeye negyedben.¹⁰⁰

Az 1920-as években mind a Carnegie West, mind a Buckeye negyedben időközben megnyílt Rice fiókkönyvtárral megerősödtek a kapcsolatok. Nagy mértékben volt köszönhető ez Mrs. Horváthnak, aki angol tanárként igen aktívan részt vett a kor amerikanizációs programjában. 1928 és 1932 között a Carnegie West-ben szervezte meg a koncertekkel, kiállításokkal összekötött magyar estéket, az ún. „Hungarian Evenings” c. sorozatot. 1932-ben megalakult a Magyar Önképző Egyesület (Hungarian Self Culture Club), amely átvette ezt a szerepet, és többé nem használta a könyvtárat rendezvények színhelyéül.¹⁰¹

St. Louis-ban a könyvtári dokumentumok alapján rendkívül kevés volt a magyarság szervezett kapcsolata a könyvtárral. Más etnikumok jobban igényt tartottak a könyvtár által felajánlott lehetőségekre. A viszonylag kis létszámú magyarság meglehetősen jól szervezett volt, s ha arányaiban el is tért, intenzitásában megközelítette a *Cleveland*-iek társadalmi életét. Az Amerikai Magyar Szövetség *St. Louis*-i osztálya 1905-ben megalakult. 1913-ban saját helyisége, otthona, könyvtára és biliárdterme volt.¹⁰² A könyvtár és annak olvasóterme nyilvános volt és mindenki rendelkezésére állt. 1913-ban 16 egylet hirdette programját rendszeresen a *St. Louis és Vidéke*-ben.¹⁰³ A rendezvényeket iskoláépületekben, egyházak gyülekezeti termeiben, magántulajdonban lévő közösségi épületekben, vagy az egyesületek saját helyiségeiben tartották. 1913. január 18-án például a *St. Louis*-i Magyar Munkások Műkedvelő és Dalköre színielőadást hirdetett (Az ördög mátkája címen), amelyre 6-700 fős teremben két előadás megtelt.¹⁰⁴ 1916-ban a valamennyi helyi magyar egyesületet összefogó „Nagybizottság” megalakulásával és a Magyar Ház felépülésével a magyarság önszerveződése még erőteljesebbé vált.¹⁰⁵

1917-ben a Public Library elvileg is deklarálta a kapcsolatépítés fontosságát, ugyanakkor leszögezték, hogy csak nívós rendezvényeket fogadnak be, egyébként azonban minden beavatkozást el akarnak kerülni, sem befolyásolni,

sem patronálni nem kívánják az idegeneket.¹⁰⁶ Míg a csehek, lengyelek, oroszok, németek éltek a lehetőséggel, a magyarok nem igényelték azt. A kapcsolat természetét azonban maguk az amerikai könyvtárosok így látták:

A Soulard környezetében a nagy számú privát hall miatt a könyvtárat inkább csak különleges alkalmakkor vették igénybe, akkor, amikor nagyobb részvételre lehetett számítani, sokkal kevésbé használták azonban a szokásos találkozóknak esetén.¹⁰⁷

1926/27-ben kísérletet tettek arra, hogy a könyvtárat a bevándorlók szervezetein és iskoláin keresztül propagálják. A kapcsolatfelvételt a cseh és a lengyel szervezetek jól reagáltak, az együttműködés igen hasznos volt. A kísérlet a magyar szervezetekkel azonban teljesen eredménytelennek bizonyult, mert kiderült, hogy a környéken már magyar ember alig lakik, így a Soulard könyvtár számukra már nem jelent lehetőséget.¹⁰⁸

Pittsburgh-ben a könyvtár vezetése láthatóan megkísérelte központilag irányítani a kapcsolatot. Az 1911-ben készült jelentés ezt így fogalmazta meg:

Számtalan idegen nyelvű gyűjteményt kiegészítettünk, műsorokat szerveztünk az idegen nyelven beszélők számára, hogy elmondhassuk nekik, hogy a könyvtárban az ő számukra is vannak könyvek, és szívesen látjuk őket ajtajainkon belül. Úgy tapasztaltuk, hogy ha a saját nyelvén saját honfitársuk adott műsort az idegeneknek, az jobban vonzotta őket, mint bármilyen más propaganda és ha találtunk közöttük olyan vezetőt, aki elmondta az újonnan bevándoroltaknak, hogy a szabad amerikai könyvtár milyen előnyöket kínál, minden ilyen műsor után mind a beiratkozások száma, mind a könyvforgalom megnőtt. Mindez meggyőzött minket arról, hogy ez rendkívül értékes segítség a munkánkban.¹⁰⁹

A Hazelwood fiókkönyvtár a magyarokkal kapcsolatban két ilyen műsorról, ún. entertainment-ről adott számot 1911-ben és 1913-ban. 1911-ben ezt írják:

Január 25-én magyar műsort tartottunk, beszédek és szavatok hangzottak el magyarul, egy hegedűszó hangzott el és egy vonósnyegyes adott műsort, amelyet a 100 tagú magyar közönség rendkívül élvezett. Az est sikerét Kalassay tiszteletes és Róth I. H. asszony kedvességének köszönhetjük, akik nagy odaadással szervezték meg a műsort.¹¹⁰

1913-ban pedig így számolnak be:

Műsort adtunk a magyaroknak március 15-én, nemzeti ünnepüket ünnepelték meg dalokkal és beszédekkel; hat egyesület képviseltette magát és vonultatta fel zászlóit. A közönség körülbelül 250 főt tett ki.¹¹¹

Ugyancsak 1913-ban írják:

Június 2-án egy Memorial Day programot adtak Mr. William McNair tartotta az egyetlen beszédet angolul és ismertette a Memorial Day történetét és jelentőségét, amely lekötötte a hallgatóság figyelmét. Az America című dal angol és magyar verzióját rányomtattuk a meghívóra, és ezt az éneket éppen olyan szívből énekeltek, mint a magyar hazafias dalokat.¹¹²

1914-ben a háború áldozatainak emlékére rendeztek közös műsort a katolikusok és protestánsok a könyvtár előadótermében.¹¹³ 1920-ban a Hazelwood-i Női Klub (Women's Club of Hazelwood) programjában

a bevándorló csoportok egy-egy reprezentatív személye tartott beszédet. A magyarok bemutatását Szécskay György tartotta egy helyi magyar lap szerkesztője, a felesége Mrs. Szécskay egy magyar versantológiából olvasott fel néhány magyar költeményt, Miss Jávor az International Institute magyar munkatársa és Mrs. Meleg, a Mackeesport-i magyar pap felesége játszott néhány magyar művet hegedűn és zongorán.¹¹⁴

– hangzik az amerikai beszámoló.

A *Pittsburgh*-i könyvtári rendezvények példaszerűen mutatják az amerikai társadalom erőfeszítéseit az amerikanizációs program megvalósítása érdekében. Azonban az itt élők sem nélkülözték az egyházi és egyesületi életet. Kialakultak saját hagyományos rendezvényeik és intézményeik. Ez a keret lefoglalta a nehéz életkörülmények mellett megmaradt erőiket, számuk és műveltségi adottságaik meglehetősen limitálta kezdeményezőképességüket az amerikai intézménnyel szemben. A könyvtár és a magyar bevándorlók között a kapcsolatteremtés az amerikai instrukciók alapján történt annak a néhány vezető személynek a segítségével, akik a kis számú közösség értelmiségi rétegét képezték. Így a kialakult kapcsolat egyértelműen demonstrálja annak amerikanizációs céljait, azaz a könyvtári forgalom növelése mellett az amerikai integráció elősegítését.

A könyvtárak, hogy a kapcsolat kialakítása során a nyelvi nehézségeket áthidalják, igyekeztek a bevándorlók nyelvén beszélő könyvtári segéderőket, ún. *asszisztenseket* alkalmazni. Az asszisztensek rendszerint tolmácsként segédkeztek, s a képzett amerikai könyvtárosok irányításával az idegen nyelvű anyag kezelését látták el. Helyenként sok ilyen segítség működött, például *Cleveland*-ben a Saint Clair fiókkönyvtárban 1909-ben 9 asszisztens volt. Egy lengyel, egy cseh, két szlovén és öt német. 1912-től van adat magyar asszisztens működéséről *Cleveland*-ben és *Pittsburgh*-ben, és ez sikeres volt. Nem járt azonban komoly eredménnyel a magyar segéderő működése *New York*-ban, a Yorkville fiókkönyvtárban 1924-ben.¹¹⁵ Egy amerikai szakvélemény szerint az ilyen segítség legtöbb esetben képzetlen volt és nem ismerte a saját irodalmát. Feltehető, hogy a magyar közösségen belül nehéz volt állandó munkatársnak megfelelő embert találni, így inkább éltek – mint ahogy erre többször utalnak –, a környezetben élő magyar értelmiségiek alkalmi segítségével.¹¹⁶

Az idegen olvasók elérésének fontos módszere volt a könyvanyag elosztására, az olvasókhoz juttatására kimunkált amerikai módszer. Minden lehetőséget megragadtak ugyanis, hogy a könyvtár épületén kívül – ott ahol a valós igény található –, néhány kötetből álló kis könyvtárat helyezzenek letétbe,

amelynek állományát azután rendszeresen cserélték. Sok ilyen típusú könyvtár étezett. A felnőttek számára tervezett leggyakoribb formája az állomás, az ún. *station* és a vándor könyvtár, az ún. *traveling library* volt. Mindeütt, ahol befogadták: gyárakban, tűzoltó állomásokon, bankokban, klubokban, templomokban, üzletekben stb., igyekeztek elhelyezni ilyen gyűjteményeket. A gyárakban a munkavezetők szívesen fogadták ezt a kezdeményezést.¹¹⁷

A magyarok sok helyen találkozhattak ezekkel a pár tucat könyvből álló gyűjteményekkel. Ott, ahol megjelent az igény idegen nyelvű könyvre, azt a könyvtárak megpróbálták kielégíteni. A *Cleveland*-i kimutatások be is számolnak pár száz ilyen magyar könyvről az 1910-es évek közepén. Kifejezetten magyar intézményben elhelyezett letéti gyűjteményről is van szórványosan adatunk. Ilyen letéti könyvtár volt 1909-ben *New York*-ban a First Hungarian Presbyterian Church kezelésében (312 Pleasant Ave). Itt ebben az évben 144 kötetnyi kölcsönzésről maradt följegyzés. 1915-ben a First Hungarian Baptist Church kapott ilyen könyvtárat. A nyilvántartásokban megközelítőleg hasonló arányban szerepelnek a bevándorlók egyéb csoportjai.¹¹⁸

Az eddig említett módszerek – az indirekt amerikanizáció eszközei – mellett a könyvtárak támogatták a direkt amerikanizáció bizonyos formáit is. Ezek közé tartozott a kapcsolatteremtés, a rendezvények egy sajátos módja, az amerikanizációs tanfolyamok befogadása. A könyvtárak rendszeresen helyet adtak klubtermeikben a bevándorlók *angol és polgárosodási* ismereteket nyújtó *tanfolyamainak*. Ezeken, vegyesen más nemzetiségekkel, sok magyar is részt vett, de gyakran ezek kifejezetten magyar csoportok voltak.¹¹⁹ A tanfolyamok tagjai közül sikerült sokakat megnyerni a könyvtár számára. A megszokás és a tapasztalat jól kiegészítette a könyvtárosok tájékoztatását a könyvtár szolgáltatásairól.

Cleveland-ben már meglehetősen korán, 1912-ben létrejött a kapcsolat a nyilvános iskolák esti kurzusaival, s az igényfelmérés alapján kiderült, hogy igen nagy szükség van az angol és polgárosodási tanfolyamokra:

Sok olyan tanfolyamot, amelyet az elmúlt ősszel is szerveztek, a könyvtár klubtermeiben és auditóriumában tartanak kétszer egy héten. A Young Men's Christian Association felügyelője úgy nyilatkozott, hogy azt reméli, hogy minden hallgató a bizonyítvánnyal együtt a könyvtár rendszeres használójává válik, mivel a bevándorlók folyamatos továbbképzésükben a könyvtár egyike azon intézményeknek, amelyekre építhetnek.¹²⁰

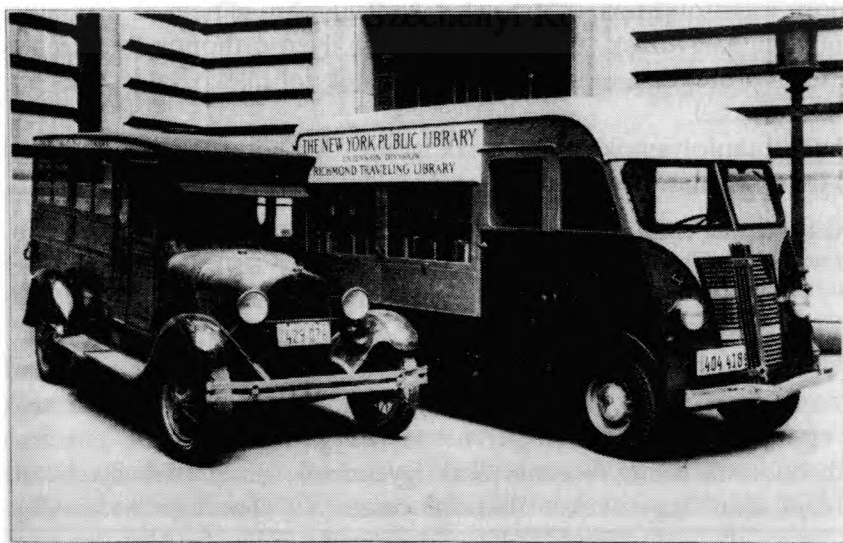
A könyvtár és a tanfolyamok résztvevőinek kapcsolatát 1925-ben a Tompkins Square könyvtárosa így örököltette meg:

A Crhristodora House szervezésében az iskolai év folyamán hetente három este angol tanfolyamok voltak a könyvtárban. Nagyon sok nemzetiség vett ebben részt: zsidó, lengyel, magyar, orosz, olasz, német és szlovák. Ezeknek és a környéken működő más tanfolyamoknak megmutattuk a könyvtárat, beszélünk nekik mind

23. Letéti könyvtár, „station” egy Cleveland-i gyárban (1914)

24. Mozgó könyvtár, „traveling library” New York-ban (1928–1937)

az ő nyelvükön, mind az angol nyelven itt található könyvekről. Hogy láthassák a termet, amelyet a gyermekeik használnak, megmutattuk nekik a gyermek-olvasó-termet, ahol kitettünk néhány szép kiállítású idegen nyelvű könyvet és fordítást. Itt egyszerre felragyogtak és beszédesek lettek. A befogadó pozíciójából, akit angolul tanítanak, s egyfolytában arról beszélnek neki, hogy mi mindent nyújt neki Amerika, egyszerre annak a szerepébe került, aki szintén hozzájárul.¹²¹

Nemcsak a könyvtárban folyó amerikanizációs munkában vettek részt, hanem kapcsolatot tartottak az esti iskolákkal. Megszervezték azok látogatását a könyvtárban, vagy maguk is kimentek és ismertették a bevándorlók esti tanfolyamain a könyvtár, mint szabad amerikai intézmény szolgáltatásait.

Cleveland-ben az ilyen típusú kapcsolat is korán szerveződött, s különösen érdekes, hogy már 1910-ben említik egy tanfolyam magyar résztvevőinek látogatását a Carnegie West fiókkönyvtárban:

Egy magyar férfiakból álló osztály látogatott meg minket, akiknek megmutattuk az épületet; ezek az emberek angolul tanulnak, azért, hogy jobb állampolgárai legyenek az Egyesült Államoknak, nagy érdeklődést mutattak az épület iránt és rendkívül örültek, hogy annyi magyar könyvünk van és sokan olvasójegyet váltottak ki és mindjárt kölcsönöztek is könyvet.¹²²

A munka széles körben folyt valamennyi városban, mindenütt bizonyos mértékig sajátos arculatot öltve. *New York* arányai miatt a munka nagy méretekben folyt. 1929-ben Yorkville-ben a könyvtárosok az esti iskola 24 osztályának mutatták be a könyvtárat és 458, többségében német hallgató vett ezen részt. A 20-as évek jelentéseiben általában 4–500 ilyen hallgató látogatása szerepel.¹²³ *St. Louis*-ban a tanfolyamok szervezése a körülményekhez igazodott, a tanfolyamokat nemcsak a könyvtárban, hanem az arra alkalmas otthonokban szervezték. A könyvtárosok az ilyen otthonok lokalizálásában segítettek, és ezeket a tanfolyamokat keresték fel tájékoztatással és a szükséges könyvekkel.¹²⁴

Az esti tanfolyamok hallgatóinak igényéről a könyvtárosok tapasztalatának jó összefoglalását adta a *Cleveland*-i jelentés 1915-ben:

Az esti iskolák résztvevői nem az ő nyelvükön kiadott könyveket keresik. Nekik a könnyen érthető angol könyvek kellene, olyanok mint Robert: Angol kezdő amerikaiaknak, Chancellor: Rövid alapkurzus esti iskolák számára és Faustine és Wagner: Új olvasókönyv esti iskolák számára.¹²⁵

A bevándorlók fokozatos akkulturációja, az angol nyelv és az Amerikára vonatkozó ismeretek szükségessége egyre növelte az igényt a kezdőknek szóló, egyszerű angolsággal írt „*könnyű angol könyvek*”, az ún. easy English book-ok iránt. A könyvtárak igyekeztek minél több ilyen könyvet beszerezni, ajánlójegyzékeket állítottak össze (*Aids for Beginners in English, Some Books about the United States Government, Helps for Newcomers*).¹²⁶ A kérdés egyre többet tárgyalt üggyé vált a szakmában. S mint korábban

említettük, ezen a gondon kívánt könnyíteni az Immigration Publication Society 1914-ben. A háborús években a kérdés még inkább előtérbe került, rendszeresen szerepelt a könyvtári jelentésekben, szakmai tájékoztatókon és konferenciákon, s a szaksajtóban bibliográfiai összeállítások jelentek meg a jól használható, könnyen érthető ilyen típusú kiadványokról.¹²⁷

4.3. A második generáció

A módszerek sorában sajátos helyet foglaltak el a gyermek és ifjúsági olvasók számára kialakított programok és lehetőségek. Ezekből a programokból részesült a bevándorlók második generációja is. Amíg a közkönyvtárak a felnőtt olvasótáborban alapvetően tudomásul vették a nyelvi és kulturális különbségeket, és csupán az integrációt segítő módszerekhez folyamodtak, a második generációt majdnem teljes egészében angol nyelvű, amerikai típusú szolgáltatások részesévé tették, s a sokszínű, helyenként több, mint 70%-ban idegen származású gyermekseleget amerikai olvasóként kezelték. A gyermekolvasók többnyire angol nyelvű foglalkozásokon vettek részt, a könyvtárakban angol nyelvű könyvekhez jutottak hozzá.

A könyvtárak azonban nem zárkoztak el az *idegennyelvű ifjúsági művek* beszerzésétől sem. Szórványadataink vannak magyar gyermekkönyvállományról *Cleveland*-ben és *New York*-ban. Sőt, tudunk arról, hogy a New York Public Library 1913-ban továbbképzés keretében tájékoztató előadásokat szervezett a bevándorló csoportok – közöttük a magyarok – gyermekirodalmáról. A néhány tucat, esetleg pár száz gyermekkönyv a teljes rendszer arányaihoz képest azonban elenyésző volt.¹²⁸ Hasonló módon nem zárkoztak el a könyvtári foglalkozások keretében a bevándorló gyermekekből alakult homogén csoportok szervezése elől sem, de valamennyi tevékenységükben az arányok egyértelműen az asszimiláció folyamatos térhódítását tükrözték.

Az idegen nyelvű gyermekirodalom forgalma függött egyrészt attól, hogy volt-e idegen nyelvű könyvanyag a könyvtárban, másrészt alapvetően függött attól, hogy volt-e igény annak a használatára.

Cleveland-ben, az egyik legjelentősebb idegen populációjú városban 1907 és 1914 között az idegen nyelvű gyermekirodalom forgalma 0,6 és 1,5% között mozgott.¹²⁹ Ennek is csak egy hányadát tette a magyar gyermekkönyv forgalom, holott a négy város közül itt volt a legtöbb esély a második generáció nyelvtudásának fenntartására és megfelelő olvasóréteg felnevelésére.

Az igény létezése a gyermekek iskoláztatásával függött össze. Az Amerikában élő magyar szülő nehéz döntés előtt állt. A gyermeke érvényesülését és az új világba való beilleszkedését tekintse fontosabbnak, vagy a magyar-

sághoz való tartozást, a család egységét, a visszatérés reményében a magyarországi beilleszkedést tartsa előbbre valónak? A döntést befolyásolta, hogy az amerikai nyilvános iskola ingyenes és jól felszerelt volt, nívós oktatást nyújtott, ezzel szemben a magyar iskola, ha volt egész napos magyar iskola, számos hátrányt jelentett.

A század elején főként a magyar katolikus egyházak tartottak fenn egész napos iskolát. A katolikus egyház általában kötelezte tagjait, hogy gyermekeiket – főként a vallásérkölcsei nevelés biztosítása érdekében – az egyházi iskolákba járassák. Ezek azonban tandíjköteles iskolák voltak, sokkal gyengébb körülmények között működtek, mint az amerikai nyilvános iskolák, s a fő vonzerő, hogy magyar nyelven folyt az oktatás, sem volt egészében biztosítható. Nem álltak megfelelő tanerők rendelkezésre. Sok helyütt apácák tanítottak és angol nyelven, többnyire csak néhány órában folyt a magyar nyelv oktatása. Több államban törvények álltak útjába annak, hogy az iskolai oktatás nyelve teljes egészében magyar legyen. Ugyanakkor az angol nyelv tanításának nívójában is bajok mutatkoztak.¹³⁰

Így annak ellenére, hogy *Cleveland*-ben már 1893 óta működött egész napos magyar katolikus iskola, s az egész korszak folyamán viszonylag magas volt a tanulók létszáma, a magyar nyelv elsajátításában az eredmények nem álltak arányban az egyház és a magyar kormányzat erőfeszítéseivel.

Később az Amerikai Magyar Református egyház szervezése során éppen a Külföldi magyarság nemzeti gondozása című program keretében magyarországi támogatással megindult a református magyar egész napos iskolák szervezése. *New York*-ban számos nehézséggel küzdve létre is jött, de ezek az iskolák sem váltak igazán versenyképesé az amerikai nyilvános iskolával szemben.¹³¹

Igen széles körben elterjedtek azonban, és lehetőségeikhez képest eredményesen működtek a hétvégi, az esti és a szünidei magyar iskolák, valamint óvodák. A korszak folyamán szinte minden magyar-amerikai gyermek járt ilyen magyar nyelvű iskolába. A gyermekek megtanultak beszélni, írni, olvasni, a magyar történelemből, irodalomból elsajátították az azonosságtudatuk megtartásához szükséges alapismereteket.¹³² Ebből a szempontból ezek az iskolák rendkívül fontos szerepet játszottak. A gyermekek nyelvkészségéhez az is hozzájárult, hogy általában a családokban magyarul beszéltek. A családok nagy részében mindkét szülő magyar volt. *Cleveland*-ben a magyarok még 1928-ban is 75,5%-ban egymás között házasodtak.¹³³ Ott, ahol nem nyílt lehetőség az ilyen hétvégi, vagy szünidei iskolára, a gyermekek rendszerint a család keretén belül sajátították el a szükséges ismereteket.¹³⁴

A magyar olvasmányok iránti igényt nem egyszer saját közösségükön belül, saját etnikus intézményeik segítségével elégítették ki. Ezek közé tartoztak az egyházi és ifjúsági egyesületi könyvtárak.¹³⁵ Csutoros Elek refor-

mátus lelkész a Cleveland-i West Side-i református egyházzól írt történeti munkájában éppen egy ilyen lehetőséget ismertet:

Egyházunkban a nagyméltóságú és Főtiszteletű Konventi Elnökség ajándékozása folytán több mint száz kötetből álló könyvtára van a felnőtteknek és ugyanannyi a gyermekek részére. A könyvtár az ifjúsági olvasó kör kezelése alatt áll, amely az általa választott könyvtárnokot bízta meg a könyvek kiadásával. Könyvosztás van minden hétfőn és csütörtökön este.¹³⁶

A gyermekek azonban akár a magyar egyházi iskolába, akár az amerikai nyilvános iskolába jártak, kétnyelvűvé váltak. Ez a kétnyelvűség a szóbeli kommunikáció szintjén funkcionált. A valóság az, hogy, az Amerikában felnőtt magyar gyermekek nem jutottak el a magyar nyelvű olvasásban egy olyan szintre, hogy akár a magyar ifjúsági könyvtárakban, akár az amerikai közkönyvtárban tömeges, magyar nyelven megnyilvánuló olvasási igényt képviseltek volna. A második generációnak a szóbeli nyelvtudásáról és a magyar iskolákban elsajátított ismereteiről a magyarországi egyházi kiküldöttek beszámolóí elég lehangoló képet festettek.¹³⁷ Feltehető, hogy olvasási készségük sem ért el magasabb színvonalat. Fokozatos és feltartóztat-hatatlan asszimilálódásuk nyilvánvaló volt. Ez azt is jelentette, hogyha életmódjuk, körülményeik lehetővé tették számukra, hogy olvasásra fordítsanak időt, elsősorban angolul olvastak. Ez annál is természetesebb volt, mert legalább a gyermekek fele az amerikai nyilvános iskolába járt, és ez az arány fokozatosan nőtt az ún. parochiális, azaz az etnikus jellegű egyházi iskolák rovására.¹³⁸

A könyvtárak nagyon eredményes kapcsolatot építettek ki az iskolákkal. Az 1920-as évek végéig a könyvtárhasználók felét általában a gyermekek tették.¹³⁹ Oktató munkájuk során az amerikai nyilvános iskolák nagyon erősen támaszkodtak a közkönyvtár segítségére. A bevándorlók gyermekei számára így a közkönyvtárral kialakított kapcsolatukban az amerikai iskolai követelmények, az ott kiosztott feladatok voltak meghatározók. Ennek alapján mind tartalmilag, mind nyelvileg az amerikai kultúrát ill. amerikai oktatási módszereket reprezentáló angol nyelvű könyvanyagot igényelték.

Mind a négy város könyvtári jelentéseiben rendszeresen szerepel a környező iskolák folyamatos látogatása és az adott fiókkönyvtárban lebonyolított programja. A New York Public Library Tompkins Square-i kölcsönkönyvtárának előjegyzési füzeté erről a megállás nélküli folyamatos munkáról ad képet.¹⁴⁰ Szöveges beszámolóik pedig érzékeltetik e munka hangulatát:

A múlt hónapban a 71-es és 15-ös nyilvános iskola nyolc osztálya látogatta meg a könyvtárunkat, összesen 377 gyermek. A következő témákat tanulmányozták: Washington város, utazás a Brit szigetekre, angol kastélyok katedrálisai, Hollandia, különböző nemzetek női viseletei, Dél-Amerika, Kanada.¹⁴¹

NEW YORK PUBLIC LIBRARY
YORKVILLE BRANCH
222 EAST 70TH STREET

Early in December we posted a notice inviting any child who could understand Hungarian to a Hungarian Story hour on Dec. 26. Forty five left their names and one small Irish girl asked to come, who said she did not understand Hungarian but would just like to go to hear the sound of it. Only eighteen came, which was probably due to the fact that it was a holiday. Miss Bins told several different kinds of stories as her group was very much mixed but they all agreed that they liked the fairy tale the best. It was interesting to discover how many Hungarian children we had and I am sure if we had books for them they would be used.

25. Jelentés a Tompkins fiókkönyvtár magyar gyermekolvasóiról (New York, 1910)

Egy másik alkalommal ez volt a benyomásuk:

a referenz munka nagymértékben az iskolai feladatok hatását mutatja. Washington, Lincoln, Longfellow és az angol történelem iránt volt a legnagyobb érdeklődés. Az esti munka igen csak informális, estéről estére változik a szolgálatban lévő könyvtáros személye, a gyermekek száma és életkora szerint. Bizonyos estéken a nagyobb lányokkal és fiúkkal sok referenz munka adódik, máskor a gyermekek csak szórakoztató olvasmányért jönnek. Szerdán, február 23-án a 36. nyilvános iskola két osztálya jött, hogy a kézikönyveket használja. A témájuk Julius Caesar volt.¹⁴²

Az amerikai közönyvtárak a gyermek-olvasóréteg etnikai megosztottságáról különbözőképpen vettek tudomást. *Cleveland*-ben gondos statisztikát vezettek és pontosan felmérték az arányokat.¹⁴³ *St. Louis* és *Pittsburgh* könyvtárosai tudatában voltak a bevándorló gyermekek jelenlétének és nemzetiségi megoszlásának, de statisztikát nem vezettek róla, *New York*-ban a valós arányok felmérése helyenként meglepte őket. Ezt tükrözi a 67th Street fiókkönyvtár 1910-ben készült beszámolója a magyar gyermekek jelenlétéről:

December elején kitettünk egy meghívót december 26-án tartandó magyar mesesorára minden olyan gyermek számára, aki ért magyarul. 45-en iratkoztak fel... Érdekes volt felfedezni, mennyi magyar gyermekünk van...

– írták.¹⁴⁴

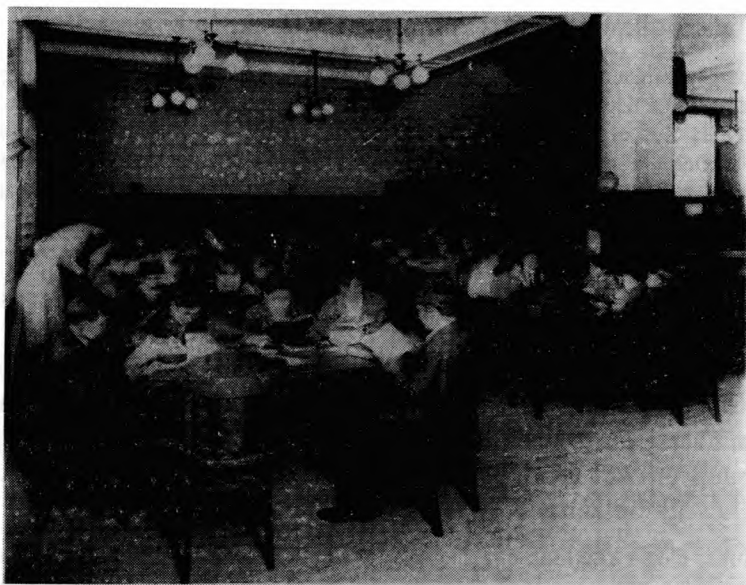
Bár készséget mutattak e megosztottság figyelembevételére, valójában: módszereik és könyvállományuk az asszimilációt segítette. A könyvtárnak, mint asszimiláló tényezőnek a jelentőségével tisztában voltak. 1905-ben ezt így fogalmazták meg:

A bevándorló negyedekben az ifjúsági irodalom használatának magas aránya a külföldiek asszimilálódási lehetőségének reményt keltő jele, mivel mutatja, hogy milyen gyorsan reagál a külföldi gyermek a mi nemzeti életünk és iskoláink hatására.¹⁴⁵

A szakemberek azt is megfigyelték, hogy a gyermekek többsége – köztük a magyarok is –,

nem tulajdonítanak jelentőséget a saját nemzetiségüknek, hanem elsősorban arra törekednek, hogy mindent megismerjenek – amit csak lehet –, erről az országról. Ez egyformán jellemző valamennyi idegen származású gyermekre.¹⁴⁶

Az amerikai nyilvános könyvtár általában nagy súlyt fektetett a gyermekolvasók ellátására és a könyvtáron keresztül a nevelés lehetőségeinek bővítésére. A gyermek populáció minél szélesebb rétegét igyekeztek elérni. 1913-ban például *Cleveland*-ben büszkén jelenti Caroline Burnite, a gyermekkönyvtári program vezetője, hogy a város ifjúságának 60%-a beiratkozott könyvtári olvasó.¹⁴⁷ A könyvtárak, hogy a maguk elé tűzött nagyvonalú gyermekpedagógiai programot megvalósítsák, a gyermekolvasók elérésének és könyvtári ellá-

26. Tanóra a könyvtárban a kézikönyvek használatáról (New York, 1911)

December 1924		23
Class Visits		Bus
Dec. 12 P. 5.01	Miss White - Read - first chapter from "Nicholas" by Miss Moore. 26	26
Dec. 13 P. 5.01 Gifted Class	Miss Kalman - teacher Reading hour - Selected books. 16	26
Dec. 14 P. 5.01	Miss Usher - teacher Reading hour - Pictures book collection used. 16	26
Dec. 15 P. 5.15	Miss Stuyvesant - 5B Reading - "Wee Red Cap" - Seeking the way - in "This way to Christmas" by Ruth Sawyer. Home display.	26
Dec. 16 P. 5.01	Miss White - 5A Read - Christmas carols from "Pot o' gold" by Wilkins 38	26

27. Bejegyzés a könyvtárban tartott óráról a Tompkins fiókkönyvtárban (New York, 1924)

Visits to schools - November

and Miss Haynes
visited boys club.
Nov. 10. St. Mary
of our boy readers,
and members.
Saw the library, and
different departments.

Nov 15
P.S. 126

Miss Haynes to
inquire why class
did not come Nov. 14
as scheduled.

Miss Wellman to
Miss Haynes visited
Bryson Bay nursery.

15.

Miss Haynes. To ^{met} Miss Knox, to
to return Mrs. Kautenhaus'
visit to library -
two plays given - written by Mrs. Kautenhaus

Class visits

School no.	By	Grade	Total
64	8 th	Rapid advancement	
		Fewer books -	14 12 26
		Talk by Miss Wright.	
15		Tough children.	43 25 48
Mon Oct. 23		(Russian, Hungarian, Polish)	
		Foreign books -	
		also translations.	
	Oct. 19	Miss Wright	
(15		Stories.	
		"Childs Rôluland -	
		Jacob S.	
		see Oct. 19	
	Oct. 24.		
126 4a	Miss Haynes		70 70
4a2	Read from -		
	"Boys life of Theodore Roosevelt."		
	Stage play.		

29. Meseóra a könyvtárban (Pittsburgh, 1912)

Season 1913		Nov. Miss Conway	
Story Hours.		Nov. 7 Miss Hess	
Oct 7 Friday 4 P.M.	26 girls	✓ The marriage of Sir Garside	
✓ Rile's Poems (Vot.)		✓ Sochimias from "Maremma"	
Oct 24		20 girls 18 boys	
Friday - 4 P.M.	38 children	Nov. 14 Miss Jerry	
3 boys		Ugly Duckling - Andersen	
X Henry Penny		X Barbara Fritchler Whittier	
X Dick Whittington		5 girls 17 boys	
English Fairy Tales		Girls Boys	
Miss Harding		Nov. 18 Miss Dyer	
Oct 28 Miss Conway		4 P.M. 20 children	
✓ Jannhäuser - 30 from		5 boys 25 girls	
Wachholz (book) 10 from 22		X High Wind - Field	
X Wagonstone		X Girls Boys	
Oct 31 The marriage of Sir		Nov. 21 Miss Vot	
Garside		30 children	
Sochimias from "Maremma"		5 boys 25 girls	
20 girls 15 boys		X High Wind - Field	
		X Girls Boys	
		Nov. 28 Miss Harding	
		✓ Jannhäuser - 30 from	
		✓ Wagonstone	
		Nov. 7 Miss Conway	
		Att. 23	
		Jannhäuser - 30 from	

30. Meseórak programja

tásának legkülönbözőbb formáit és módszereit dolgozták ki. Gyermekkrészeleket, gyermek-olvasótermeket nyitottak a könyvtárakban, gyermekkönyvtárakat telepítettek iskolákba, osztálytermekbe, az arra vállalkozó szülők otthonába. Meseórákat, klubokat, kiállításokat szerveztek a gyermekközönség figyelmének felkeltésére, a könyvtár vonzerejének növelésére. Könyvet vittek ki a játszóterekre és mesét mondtak az ott összesereglett gyermekeknek.

Az egyik legnagyobb vonzerőt gyakorolta a gyermekekre a *meseóra* (story hour). A mese nevelő hatása, az általa közvetített esztétikai és erkölcsi értékek igen fontos szerepet töltek be az olvasóvá nevelés folyamatában. A gyermeknevelésben szerintük:

a meseóra a leghatékonyabb szervezett forma, még annál is hatékonyabb, mintha a gyermek jó könyvet olvas. A mesemondó célja az, hogy olyan irodalmi élményt nyújtson, amely elmélyíti a gyermek fogékonyságát az élet szépségei iránt, azzal, hogy bővíti a képzeletét, irányítja a vonzódásait, erősíti az ideáljait, szélesíti az olvasói érdeklődését, amely magától értetődően következik ebből.¹⁴⁸

Bár vannak adataink arról, hogy meseórákat tartottak a bevándorló gyermekek nyelvén, arról is van tudomásunk, hogy magyar meseórákat is tartottak, például *New York*-ban 1909/10-ben a Yorkville és 1922/23-ban a Tompkins fiókkönyvtárban¹⁴⁹, sőt az elmondott mesékről is maradtak följegyzések. Miss Bíró egy karácsonyi mesét, egy magyar népmesét, egy Mátyás király anekdotát, egy vidám állatmesét és egy tündérmesét mondott el a gyermekeknek, akik a tündérmesét kedvelték legjobban.¹⁵⁰ Az ilyen események gyakorisága és volumene azonban nem hasonlítható a mesemondó tevékenység egészéhez, amely jórészt angol nyelven zajlott. E szerény lehetőség hatása azonban közvetlenül felmérhető volt. A Tompkins Square-i fiókkönyvtár 68 gyermekkönyvének forgalma a meseórák hatására megháromszorozódott. A kölcsönzések száma októberben 9, novemberben 21, decemberben 22, januárban 35, februárban 66, márciusban az ünnepélyt és mesemondást követően 174 és áprilisban 214 kötet volt.¹⁵¹

Magának a teljes mesemondó program volumenének illusztrálására néhány adatot idézünk. Például 1909-ben *Cleveland*-ben összesen 80 996 gyermek vett részt a meseórákon, ebből 49 048-an a fiókkönyvtárakban, 30 448-an az iskolákban és 1500-an a játszótereken. Ugyanitt 1914-ben 102 741 gyermek részvételével folytak a meseórák, ebből 77 806-an fiókkönyvtárakban, 16 466-an az iskolákban 6303-an a játszótereken.¹⁵² *Pittsburgh*-ben például a Hazelwood-i fiókkönyvtárban, ahol a legtöbb magyar gyermek élt, 1913-ban 8160 gyermeknek mondtak mesét, ebből 4592-en a könyvtárban, 3255-en az iskolában, és 313-an a játszótéren hallgatták meg azt. Az egész könyvtári rendszerben ebben az évben *Pittsburgh*-ben 116 755 gyermek előtt mondtak mesét.¹⁵³ *St. Louis*-ban 1911-ben hetente két alkalommal tartottak a központi épületben és valamennyi fiókkönyvtárban meseórát. Az év februárjában, egy hónap alatt, a Soulard fiókkönyvtárban, közel a legsűrűbben lakott magyar

negyedhez, 1066 gyermek vett részt azokon – számol be a város napilapja, a *St. Louis Post Dispatch* erről a munkáról.¹⁵⁴ *New York*-ban 1909-ben 598 meseórát tartottak 15 615 résztvevővel, 1911-ben 1366 meseórát 33 873 résztvevővel.¹⁵⁵ Természetesen sok gyermek rendszeresen járt ezekre a foglalkozásokra, tehát hatását a megadott számoknál kevesebb gyermek érzékelte, de ebben az időben, amikor általában az ifjúsági és gyermekkönyvek kölcsönzése 500-600 000 körül mozgott, a szóbeli és írásbeli közvetítés arányairól képet kaphatunk. A jelentések egy része megadja a mesemondók listáját és közli a meseórákon előadott mesék jegyzékét. Az előadói névjegyzék a legtöbb esetben egyértelműen utal az eredeti angolszász amerikai családi háttérre, a mesék pedig többségükben a világirodalomból és az angol-amerikai kultúra mese- és mondavilágából származtak.¹⁵⁶

A mesemondó programokhoz kapcsolódott és igen nagy szerep jutott a bevándorló gyermekek életében az ún. *home library* rendszernek. Ez az amerikai közkönyvtárakban széles körben elterjedt, mondhatnánk klasszikus foglalkozás forma volt. 1898-ban egy Boston-i gyermekkönyvtáros, Charles W. Birtwell kezdeményezte.¹⁵⁷ A kijelölt otthonokban kis könyvtárakat helyeztek el. Ezeket az otthonokat egy önkéntes, társadalmi munkás könyvtáros látogatta. Itt foglalkozást tartott a gyermekeknek, mesélt és a könyveket kölcsönözt nekik:

Ez a munka a következő elképzelés szerint folyik: egy kis szekrényt küldünk egy valamennyi könyvtárunktól távol eső család otthonába húsz vagy harminc, a gyermekek számára vonzó könyvvel; és minden héten, egy előre megbeszélt délutánon közülünk meglátogatja valaki ezt az otthonot, hogy találkozzon azzal a tíz-tizenkét gyermekkel akik csoporttá szerveződtek, ilyenkor mesét mond nekik, játszik velük, majd minden gyermeknek ad egy vagy két könyvet, hogy vigye haza. A könyvekről a könyvtár gondoskodik, a foglalkozást vezetőik olyan fiatal lányok vagy fiúk, akik érdeklődnek a társadalom helyzetének javítása iránt és szívesen vesznek részt ebben a munkában

– jellemzi ezt a munkát a Cleveland Public Library jelentése 1904-ben.¹⁵⁸

Ezzel a módszerrel a könyvtár a bevándorló negyedek mélyébe tudott behatolni. Sok esetben felnőttek is használták. A három vidéki városban *St. Louis*-ban, *Pittsburgh*-ben és *Cleveland*-ben a „home library” igen kiterjedt rendszere működött, *New York*-ban a közkönyvtár kiterjedt fiókkönyvtár hálózata jobban megközelítette az olvasókat a város egész területén, erre a kiegészítő módszerre kisebb arányban volt szükség. *Pittsburgh*-ben 1900-ban 26 „home library” működött 401 gyermek részvételével. A gyermekek között mindenféle nemzetiség előfordult, magyar is. 1910/11-ben 31, 1914-ben pedig már 42, otthonokba kihelyezett könyvtárról számolnak be.¹⁵⁹ Az ezek által forgalmazott könyvek megközelítették a húszeszes nagyságrendet. 1912-ben 18 429-et, 1913-ban a könyvtár félmilliónyi ifjúsági könyvforgalma mellett ezek a kihelyezett gyűjtemények az olvasóklubokkal együtt – amelyek gyak-

31. A gyermekkönyvtár sajátos típusa,
az otthonokba telepített „home library” (Cleveland, 1910)

32. Pittsburgh-i környezet, ahol home library működött (1909)

ran ugyanitt szerveződtek –, 26 008 kötetet forgalmaztak.¹⁶⁰ Az arányok azt érzékeltetik, hogy nem annyira a volumen, hanem a közvetlen személyes hatás és annak intenzitása tette fontossá ezeket a kis könyvtárakat.

A legtöbb információ a *Cleveland*-iekről áll rendelkezésre. Ezeket különösen az teszi érdekessé, hogy magyar adatokról is tájékoztat és táblázatba foglalva¹⁶¹ lehetőséget ad más nemzetiségekkel való összehasonlításra:

Év	Könyvtárak száma	Nemzetiségi csoport	Gyermekek száma	Könyvkölcsönzés kótetek száma
1905	20	3 cseh	250	4 061
1906	27	csehek is	457	6 508
1907	32	3 cseh	509	11 057
		1 szlovén		
		1 lengyel		
1908	37	8 magyar	613	14 227
1909	55	17 magyar és szláv	985	16 915
		6 cseh		
		2 lengyel		
1910	62	10 magyar	1164	20 433
		2 lengyel		
		6 szlavón		
1911	53	9 cseh	1403	24 820
		8 magyar		
		7 szlavón		
		2 lengyel		
1912	56	9 cseh	1421	25 596
		9 szlavón		
		5 magyar		
		1 lengyel és orosz		
1913	57	10 lengyel és cseh	1525	26 166
		11 magyar		
		6 szlovák		
1914	38		1465	22 119

Cleveland demográfiai viszonyai és a bevándorló közösségek nagysága és elszigeteltsége a kifejezetten amerikai típusú szolgáltatás keretén belül is formálta a sajátos igényt. Ennek következtében ebben a városban viszonylag nagy számban és statisztikailag nyilvántartott formában éveken keresztül léteztek az etnikailag homogén, tehát többek között magyar, de sajátosan ame-

rikai metodikával működő gyermekcsoportok. Számuk az 1910-es években rendszeresen 10 körül mozgott. Arról, hogy milyen nyelven folyt a munka és milyen nyelvű olvasmányokat kínált az otthonokban szervezett program és könyvtár, nem sok feljegyzés maradt. Utalások és a forgalmi statisztika azt sejtetik, hogy a könyvek között jelentősebb számban volt magyar anyag, mert itt a környezet felnőtteinek a megnyerését is célul tűzték ki. 1913 és 1915 között az évi 45-ről a magyar könyvforgalom felment évi 650 kötetre.¹⁶²

Az otthonokat meglátogató társadalmi munkások azonban az amerikai értelmiségből kerültek ki, sok esetben egyetemi hallgatók, született amerikaiak voltak és angolul beszéltek. Tehát ez a könyvtárhasználati forma alkalmazkodott ugyan a bevándorlók igényéhez, de alapvetően a második generáció akkulturációjának igen fontos eszközévé vált. A század első két évtizedében széles körben elterjedt, igen népszerű könyvtárhasználati forma volt, amely bár nem készült speciálisan a bevándorlók számára, mint láttuk, szép számban szolgált bevándorlókat is.

Ez az otthonokban tartott könyvtári foglalkozás közel állt, s sokszor össze is fonódott a gyermekek számára tervezett könyvtári foglalkozásoknak egy újabb típusával az ún. *klub* foglalkozásokkal. A klubok igen fontos szerepet töltöttek be a nevelésben, oktatásban, a szocializációban és asszimilációban egyaránt. Eredetileg a klub foglalkozás a képzetesebb, az érdeklődőbb gyermekek képességeinek továbbfejlesztését szolgálta, a megváltozott demográfiai viszonyok között ez a cél azonban módosult. Saját megfogalmazásuk szerint a könyvtárosok úgy látták, hogy

a klub megszervezhető a fiatalok egy jobb csoportjából, de a mi célunk az, hogy azokat érjük el, akiknek szüksége van rá, akik nagyon kevés segítséget és bátorítást kapnak otthonról.¹⁶³

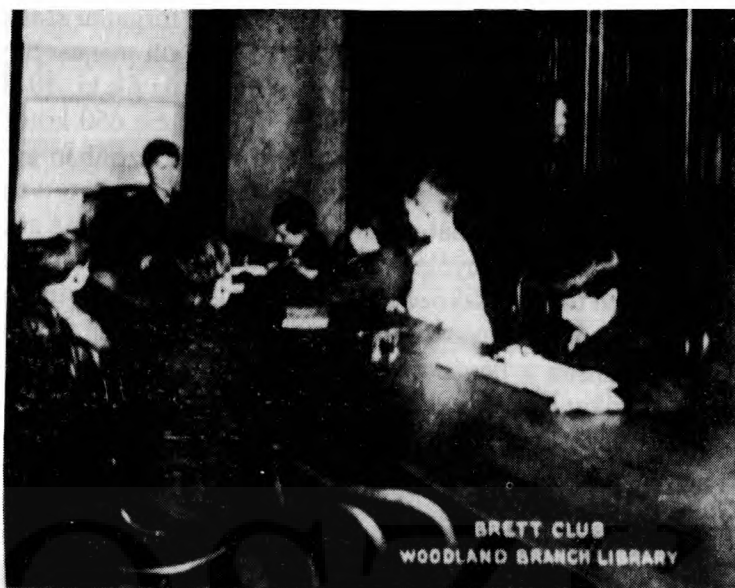
Érdekes a könyvtári jelentésekből nyomon követni, *Cleveland*-ben 1908-ban, a Buckeye Road környezetében megjelenő igény hatására tett lépéseket:

A Buckeye Road és a Woodhill Ave környezetében új területek bekapcsolására került sor. A Buckeye Road-tól északra és délre és a Woodhill Road-tól keletre és nyugatra futó utcákon tizenegy új klubot szerveztünk, többségükben magyar gyermekekből, akik olyan otthonokból jönnek, ahol nem beszélnek angolul, és legtöbbjük egyházi iskolájukba jár. A könyv iránti igény ebben a negyedben óriási, további klubokat kell még szervezzünk, hogy egyáltalán részben ellássuk a könyv iránt megnyilvánuló igényt. Minden klub nagy létszámú, és a gyermekek rendszeresen elutasítják a részvételt ilyen túlszűfolt klubokban.¹⁶⁴

Cleveland-ben évente 60–100 klub működött 7–900 taggal és 6–8000 résztvevővel.¹⁶⁵

Pittsburgh-ben a korszak folyamán rendszeresen hírt adnak a klubok működéséről. 1911-ben 61 olvasókör működött a különböző fiókkönyvtárak-

33. Fiúk klubja Cleveland-ben, a Woodland fiókkönyvtárban (1907)

34. Fiúk olvasóköre, a „reading club” Pittsburgh-ben (1909)

ban. A fiúk Hazelwood-i olvasóklubjának munkájában 1910-ben 451, 1911-ben 471 résztvevő fordult meg. 1917-ben Hazelwood-ban jelezték, hogy a működő két klub közül az egyik magyar és szláv (szlovák) leányokból állt. A foglalkozásokon más országokkal ismerkedtek, azok történelmével, szokásaival, táncaival és minden évben a program lényeges része volt valamilyen irodalmi műsor, vagy színelőadás. Egyaránt ilyen előadásokra vállalkoztak a Hazelwood-i lányok 1917-ben és 1918-ban.¹⁶⁶

New York-ban a jelentések rendszeresen listázták az egyes fiókkönyvtárakban megtartott programokat. Érdekes módon a nagylétszámú *New York*-i magyarság gyermekeinek sajátosan magyar összetételű csoportjairól nem rögzítettek adatokat. A gondosan kialakított és színvonalas gyermekprogramok itt láthatóan az amerikai követelményekből indultak ki, és azt a szellemi és társadalmi beilleszkedés eszközének tekintették.¹⁶⁷

Cleveland-ben, a gyermekek megnyerése és bekapcsolása nagyobb feladat volt. Általában a gyermekeket megragadó programokkal indultak el, a fiúk számára sport klubként, a lányok számára játékkal, vagy jótékonysági feladattal kezdődött a klub élet, s fokozatosan alakultak át irodalmi, dráma- és vitaklubokká. Sok esetben a társadalmi érvényesüléshez szükséges ismereteket közvetítettek és a boldoguláshoz szükséges magatartásra neveltek, egy-egy közismert szakember felkérésével és irányításával. A bevándorló gyermekek körében, akik közül sokak számára az utcán szerveződő csoportok az ún. gengsek, a mozik, a játéktérmekek jelentették az alternatívát, vonzó, nevelő hatású lekööttséget kínáltak ezek a klubok. Ezek a panaszok a magyar bevándorlók gyermekeivel kapcsolatban nemigen hallhatók. Az általuk választott negyedekről úgy nyilatkoznak, mint ahol meg lehetős rend és fegyelem uralkodik. A gyermekek tiszták és szülői ellenőrzés alatt állnak. Erről olvashatunk például a Tompkins Square fiókkönyvtárának beszámolójában 1910/11 táján.¹⁶⁸ A gyermekeket fenyegető veszélyekkel a könyvtárosok általában tisztában voltak, s valamennyi város jelentésében szerepelnek azok a beszámolók, amelyek arról adnak hírt, hogy milyen erőfeszítéseket tettek, hogy sikerüljön a gyermekeket a könyvtár vonzáskörébe keríteni. Általában ez eredménnyel járt és sikerült a megfelelő atmoszférát kialakítani, a gyermekeket lekötni és olvasóvá formálni.

Valamennyien e gyermekek hallatlan érdeklődéséről és fogékonyságáról adnak hírt, akik falják a könyveket, s majdnem, hogy kielégíthetetlen az igényük.¹⁶⁹ *Pittsburgh*-ben a Hazelwood-i könyvtáros 1917-ben így vall erről:

A negyed gyermekeinek oly kevés érdeklődésüknek megfelelő lehetőség nyílik és ezek a gyermekek olyan fogékonyak, hogy úgy tűnik, a klub-munkának határtalan lehetőségei vannak közöttük.¹⁷⁰

A következő évben megerősíti ezeket a tapasztalatokat és hozzáteszi:

igazi élvezet velük dolgozni és azt érezni, hogy a könyvtár segíti őket a gondolatviláguk formálásában.¹⁷¹

Éppen ez az a szerep, amelynek a fontosságát a *Cleveland*-i könyvtárosok már 1908-ban kiemelték:

Az otthonokba és klubokba látogató önkéntes szociális munkások révén alkalom nyílik arra, hogy a gyermekekkel kis csoportokban találkozzunk, és így egy olyan társadalmi befolyást gyakoroljunk rá, amelyre a könyvtár felhatalmazást nyert.¹⁷²

Tehát a gyermekekkel, így a bevándorlók második generációjával foglalkozó könyvtári klubok és más programok kis mértékben segítették a saját, magukkal hozott kultúra ápolását, alapvetően azonban az amerikai társadalommal való kapcsolat kialakítását és az asszimilációt szolgálták. A század első évtizedeiben ez a feladat eléggé egyértelműnek tűnt. Az asszimilációs politika ellenzői azonban másfél évtized tapasztalatai alapján, már 1915-ben felsorakoztatták ellenérveiket. Éppen *St. Louis* Crunden fiókkönyvtárának könyvtárosa így nyilatkozott:

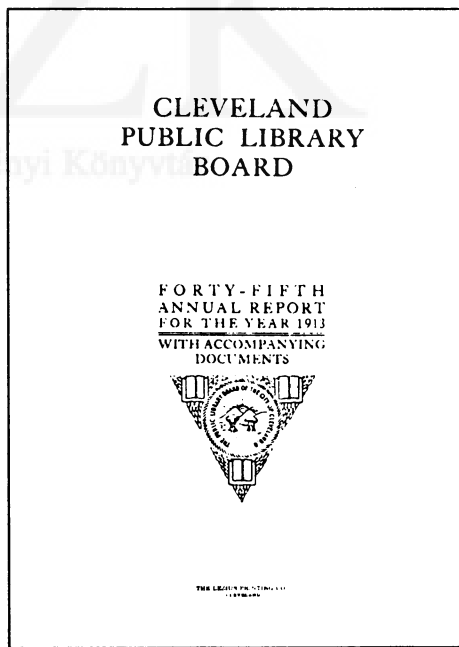
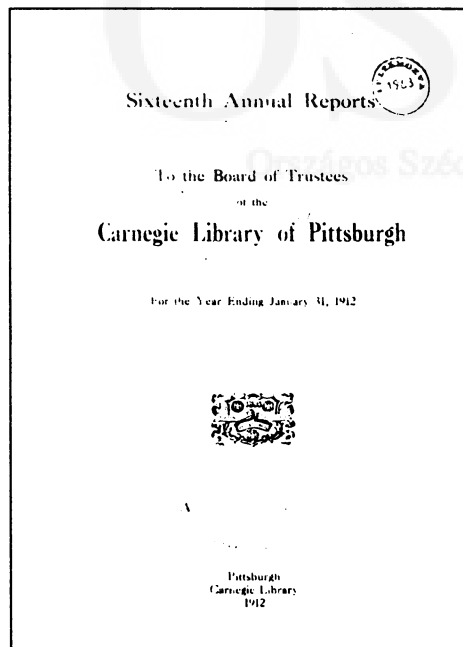
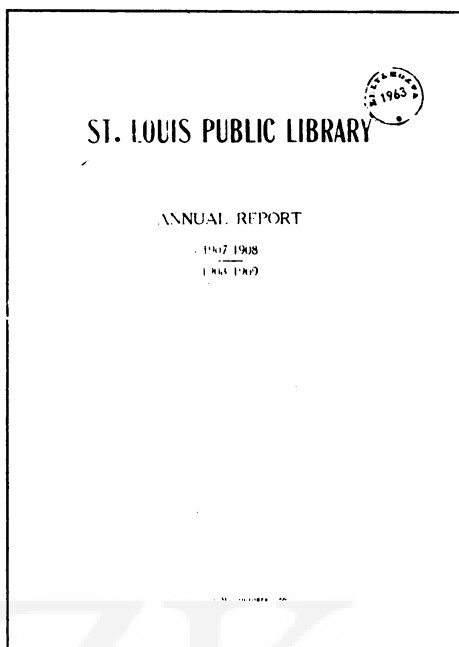
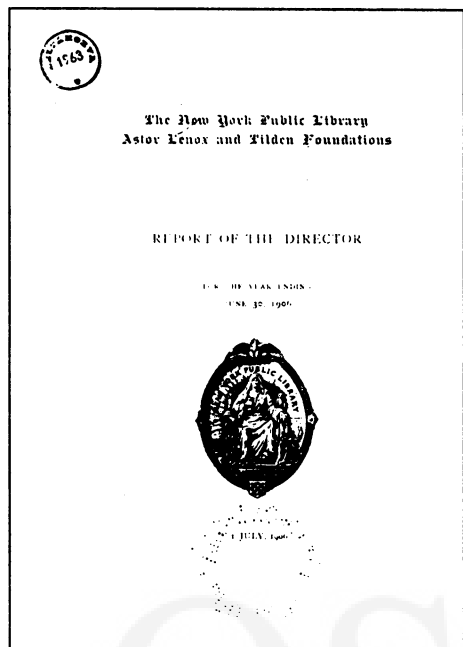
Úgy hiszem, hogy legtöbbünk a Crunden könyvtárban nem szívesen tekintjük a mi könyvtárunkat, sem a hozzá hasonlókat olvasztótégelynek; mindenesetre egy ilyen főfokú meleg minden kis idegen nemzeti karakterét könyörtelenül felolvasztja, és könyörtelenül minden érdekességét unalmas egyhangúsággá mossa össze.¹⁷³

4.4. A gyűjtemények

A négy magyar gyűjtemény közül a két legjelentősebb a *New York*-i és a *Cleveland*-i volt. Az indulás megközelítően azonos volt, *na g y s á g r e n d - b e n* nem álltak messze egymástól. Mindkét állomány története 1904 és 1906 között statisztikai szempontból egy látens korszakkal kezdődött. A gyűjtemények szerveződése ugyanis hamarabb megindult, mint ahogy az a statisztikákban megjelent.

Cleveland-ben ajándék – Kohányi Tihamér, a *Szabadság* szerkesztőjének könyvadománya¹⁷⁴ –, *New York*-ban a könyvtár vásárlása alapozta meg az indulást.¹⁷⁵ Kezdetben mindkét könyvtárban a magyar olvasók számára körülbelül 400 kötet állt rendelkezésre. *Cleveland*-ben ez 1908-ban megjelent a statisztikai nyilvántartásban (ld. 1. sz. táblázat).

New York-ban a korai statisztikai információkat levéltári adatok őrizték meg¹⁷⁶, 1908-ban azonban már *New York* is jelentette a magyar könyveket (ld. 7. sz. táblázat). Hála a magyar kormány segítségének¹⁷⁷, ekkor a *New York*-i gyűjtemény már éppen a duplája a *Cleveland*-i magyarnak. *Cleveland*-ben ugyan már 1908-ban reménykedve várták¹⁷⁸ a további ki-

35. Az amerikai közkönyvtárak nyomtatásban közzétett évi jelentései a magyar könyvgűjtemények és magyar olvasók történetének fontos forrásai

egészítést, amely 1909 márciusában meg is érkezett a Carnegie West Branch elődjébe, a West Side-i fiókkönyvtárba. Ezzel az 1908-ban 417 kötettel megalapozott magyar állomány Cleveland-ben 1909-ben 1275 kötetre nőtt. A siker egyértelmű volt. A „képzett magyarok” nagy örömmel fogadták, de „népszerű olvasmányban még mindig nagy a hiány” – jelentette a könyvtár vezetője.¹⁷⁹

Ezt követően a *New York*-i gyűjtemény fejlődése felgyorsult. 1909-ben már közel 3000 kötetből állt (pontosan 2854 kötet), egy év alatt 1910-re már 1000 kötettel bővült, amelynek felét ismét a magyarországi támogatás tette lehetővé.¹⁸⁰ Az elkövetkező két évben folyamatosan nőtt, s 1913-ra elérte az első világháború előtti korszak csúcsát, a 6062 kötetnyi állományt. A háború éveiben az utánpótlás hiánya miatt, az elhasználódott kötetek kiiktatásával, fokozatos csökkenés következett be és 1920-ra 4000 kötet alá süllyedt. Ekkor a kölcsönözhető magyar könyvek száma 3833 kötet volt.

Cleveland nem tudott lépést tartani a *New York*-i ütemmel. A magyar könyvek száma 1909-ről 1910-re, egy év alatt mindössze 200 kötettel gyarapodott. 1910-ben a teljes kölcsönözhető magyar könyvállomány 1480 kötet volt. 1911-re további 400 kötettel bővült. 1912–1920-ig a *Cleveland*-i magyar állomány nagyságáról statisztikai adatok nem állnak rendelkezésünkre. Az 1920-as adat – 3070 kötet –, viszont azt mutatja, hogy a két város magyar gyűjteményeinek nagysága megközelítette egymást, a *Cleveland*-i mindössze 763 kötettel maradt el a *New York*-itól.

Az első világháborút megelőző korszakban keletkezett a másik két gyűjtemény, a *Pittsburgh*-i és a *St. Louis*-i is. Pittsburgh-ben a határozott igényre, határozott válaszként a gyűjtemény 1910-ben 500 kötetten indult. Az 1911-es évi jelentés 563 kötetről ad számot (ld. 11. sz. táblázat).

St. Louis-ban 1909-től kezdődően apró, szórványos gyarapodásról számolnak be a statisztikák (ld. 13. sz. táblázat). 1909-ben 6, 1911-ben 45 magyar könyv érkezett a gyűjteménybe. A legjelentősebb gyarapodás 1913-ban történt 160 kötet, a magyar kormány támogatásának eredményeként.¹⁸¹ Mindkét gyűjtemény mértéktartóan, de folyamatosan nőtt az elkövetkező években. *Pittsburgh*-ban 1914-ben 794 kötet, *St. Louis*-ban 287 kötet volt a teljes állomány. A háború éveiben, meglepő módon mindkét gyűjtemény gyarapodott, s így 1920-ban *Pittsburgh*-ban 981, *St. Louis*-ban (1917-es adat alapján) körülbelül 750 kötetet ért el.

Az első világháborút követő időszak mind *New York*, mind *Cleveland* esetében újabb lendületet hozott az állomány építésében. *New York*-ban az 1920-as mélypont után a 20-as évek végére a gyűjtemény nagysága ismét megközelítette a 6000 kötetet, a 30-as években meghaladta azt és 1935-ben 7420 kötetten tetőzött. Ezt követően lassú csökkenésnek indult, de 1940-ben még mindig elég magas, 6395 kötet volt (ld. 7. sz. táblázat).

Cleveland még váratlanabb lendületet vett. Amíg 1920-ban a könyvtár idegen nyelvű állományában 3070 magyar nyelvű kötet volt, 1930-ban 8527, 1940-ben pedig már 9581 (ld. 1. sz. táblázat).

Pittsburgh szerény gyűjteménye az 1920-as években lassú tempóban ugyan, de a 30-as évek elejéig szintén gyarapodott. 1922-ben elérte az 1500-at és 1931-ben megállt 1890 kötetnél (ld. 11. sz. táblázat).

St. Louis-ről kevés az információnk. A gyűjtemény évente néhány kötetrel nőtt. 1924-ben 41, 1925-ben 52, 1927-ben 82, 1928-ban 25, 1929-ben 15 új könyvet szereztek be. Az állomány nagyságáról nem közölnek összesített adatot. 1930-ra megközelítőleg 1000 kötet lehetett a könyvtár magyar nyelvű anyaga (ld. 13. sz. táblázat).

Az idegen nyelvű gyűjtemények fejlesztése nem volt könnyű feladat az amerikai könyvtárosok számára. Azon túl, hogy biztosítani kellett a költségek fedezetét, speciális ismeretekre volt szükség és fel kellett deríteni a *beszerzési* forrásokat. A magyar könyvimport szerény mértékben, de létezett. A rájuk vonatkozó információ azonban kevésbé érte el a befogadó amerikai társadalmat.

J. Maud Campbell, a New Jersey-beli *Passaic* könyvtárosa, akinek feladata volt a magyar könyvek beszerzése, a kortárs tapasztalatait összegezi a *The Library Journal*-ban közölt élmény-beszámolójában arról, hogy milyen nehéz volt a magyar könyvkereskedések nyomára bukkanni:

Miután végigvadásztam New York külföldiek-lakta negyedét, az A és B sugárutat és az 1. és 2. utcát, és miután egyik helyről a másikra küldtek – pl. egy magyar újságkiosztóhoz, ahol énekes könyvek és kalendáriumok különös választékát igen, de semmiféle irodalmat nem találtam; egy pékhez, ahol néhány papírkötésű magyar regényt béreltek és kölcsönöztek hetente tíz centért, és a jó asszonyt semennyi pénzzel nem lehetett rávenni arra, hogy az anyagból egyet is eladjon, és miután emigránsok egy különös csoportjával sorban álltam egy magyar pénzváltónál, akiről azt mondták, hogy mindent importál és nála is csak néhány könyvet találtam – reménytelenül feladtam és [a könyvtárban] a következő érdeklődőnek, aki magyar könyvet keresett, azt válaszoltam, hogy csupán az itt lévő könyveket voltam képes megszerezni, és ha ő tudna hozni, akár 25 könyvet is megvásárolna a könyvtár. Azt gondoltam, hogy legalább három hónapig nem fogom látni az illetőt. Képzeli, legnagyobb meglepetésemre tizenöt percen belül feltűnt és hozott 10 könyvet, azt mondván, hogy visszamegy a többiért. Vele mentem a boltba, amely két sarokra volt a könyvtárunktól, és egy fél óra alatt 75 könyvet válogattam ki.¹⁸²

Az amerikai magyar könyvimport és könyvkereskedelem története még meglehetősen feltáratlan kérdés.¹⁸³ Az első világháború előtti periódusban alig működtek önálló könyvkereskedések. Hoffmann Géza felmérése szerint 1911-ben 26 olyan kereskedést talált, amely könyveket is árult, ezek közül mindössze három volt önálló.¹⁸⁴

Ezt a hiányt panaszolta 1910-ben az *Amerikai Magyar Népszava*:

Amerikában közel egymillió magyar él, és ennek az egymilliónyi népnek egyetlen olyan könyvkereskedése nincsen, ahol minden magyar könyv kapható volna ... Pedig legalább New Yorkban, Chicagóban, Philadelphiában, Pittsburghban, Clevelandban magyar irodalmi élet, magyar könyv és magyar iskola kellene, hogy bőségesen legyen. A magyarországi könyvkiadók milliókat veszítenek, mert nincsenek Amerikában nagyszabású könyvkereskedéseink.¹⁸⁵

A könyvtárak európai importőrökön keresztül vagy közvetlenül igyekeztek felvenni a kapcsolatot az európai országokkal. Ehhez azonban a speciális ismereteket (nyelvtudást, a kultúra ismeretét) kellett mozgósítani. Ezt egyrészt a speciális felkészültségű munkatársak, másrészt az etnikai közösségek vezető személyiségeivel kialakított kapcsolat révén próbálták megoldani. Az előbbire kitűnő példa volt Augusta Markovitz tevékenysége. A magyar származású szakember munkáját a *New York*-i Woodstock fiókkönyvtárban, Charlotte J. Hubach – aki szintén a New York Public Library munkatársa volt –, így summázta:

Miss Markovitz válogatta, ismertette és vásárolta a gyűjtemény valamennyi magyar könyvét.¹⁸⁶

Az idegen nyelvű gyűjtemények szakértői európai tanulmányútra indultak, és könyvbeszerző körutat tettek. Augusta Markovitz 1929-ben járt Budapesten, s a New York Public Library az évi jelentése örömmel nyugtázta a magyar könyvgyűjtemény ennek köszönhető gyarapodását.¹⁸⁷

Ott, ahol nem volt az idegenek nyelvét és kultúráját ismerő szakember, a bevándorlók vezetői: papok, írók, újságírók tudtak a válogatásban segítséget nyújtani. Ez volt a helyzet például *Cleveland*-ben és *St. Louis*-ban.¹⁸⁸ Ilyen lépést tett 1907-ben J. Maud Campbell, amikor a *Bevándorló* c. lap szerkesztőjéhez fordult tanácsért.

A lap elismeréssel közli a kapcsolatkereső levelet:

A passaici nyilvános könyvtár könyvtárnoka arra kéri lapunk szerkesztőjét, hogy a magyar könyvek összeállításánál legyen segítségére. Magyar fordításban a levél így hangzik:

Passaici Nyilvános Könyvtár, Passaic, New Jersey.

Dr. Singer Mihály úrnak, a *Bevándorló* szerkesztőjének, New York.

Tisztelt Uram!

Az Ön nevét adták nekem, mint olyanét, aki képes oly ügyben segítségemre lenni, mely hasznára fog válni a magyaroknak. Az Amerikai Könyvtár Egyesület felkért engem 200-250 jó magyar könyv címjegyzékének összeállítására, amely címjegyzéket az Egyesület kinyomtatná és megküldené minden magyarok által látogatott nyilvános könyvtárnak avégből, hogy a jegyzékben felsorolt könyveket vásárolja meg.

Szeretném, ha a jegyzék olyan lehetne, hogy magának a magyar népnek helyeslésével is találkozánk, hogy a népies irodalom legjobb termékeit tartalmazza, s hogy a különböző könyvekről rövid jegyzeteim legyenek. Éppen most dolgozom a jegyzéken és szeretnék átmenni New Yorkba és Önnek körülményesebben megmagyarázni, hogy tulajdonképpen mit is akarunk, ha teszem, kedden, másodikán nekem szentelhetne idejéből néhány percet. Remélem, hogy nem élek vissza jóindulatával, de úgy hiszem, hogy az általunk közléteendő címjegyzék sokkal értékesebb lesz, hogy ha magának a magyar népnek jóváhagyásával találkozunk.

Szíves köszönettel

Campbell M. J.
könyvtárnok

Ez dícséretére válik Amerikának és megköszönhetné a magyar kultuszminiszter.¹⁸⁹

A könyvjegyzék az a jegyzék, amely később *Hungarian Books. Selected List*. Compiled by J. Maud Campbell for the New Jersey Public Library Commission, Boston, Mass. : ALA 1907 (American Library Association Publishing Board. Foreign Book List. No. 2.) címen jelent meg. Az ilyen típusú jegyzékek, szakmai konferenciák¹⁹⁰, s az Amerikai Könyvtáros Egyesület idegenekkel foglalkozó szakbizottsága (Committee on Work with the Foreign Born) az idegen könyvanyag intézményesített beszerzési módszereinek széles körű terjesztését igyekezett megalapozni és szétszűrni.

Mindezek ellenére a beszerzés folyamatosan nehézséget okozott. A háború kitörése után pedig szinte teljesen szünetelt a külföldi behozatal. A Carnegie West Branch 1915. évi beszámolója írja a magyar gyűjtemény fejlesztéséről:

ezen a nyelven gyakorlatilag egyetlen könyvet sem tudunk hozzátenni, mivel az európai háború az importot lehetetlenné teszi.¹⁹¹

Egyéb forrásokból, adományokból és helyi könyvkereskedők segítségével tudtak helyenként új anyagra szert tenni. Az európai könyvbehozatal 1920 után éledt újra, amely a magyar gyűjtemények fejlődésének új lendületet adott.

Az egész korszak folyamán a gyűjtemények fejlesztésében fontos szerepet töltött be az anyaország, vagy az USA-ban működő etnikus szervezetek támogatása. A legtöbb gyűjteménnyel kapcsolatban az egyik vagy másik fajta segítség nyoma fellelhető. Például *Pittsburgh*-ben a litván, *New York*-ban a cseh amerikai szervezetek támogatása volt jelentős.¹⁹² A magyar gyűjtemények esetében nem a bevándorló magyarok szervezeteinek a figyelme, hanem a magyarországi támogatás volt a jellemző. Az „Amerikai akció” terhére nyújtott támogatás az első világháborút megelőző időszakban *New York* és *St. Louis*, *Chicago* és *Philadelphia* esetében dokumentálható. A magyarországi konzulátusokkal azonban a két világháború között is volt esetenként kapcsolat, amely révén kisebb kiegészítések érkeztek a könyvtárakba. (Pl. Cleveland 1936).

36. A Hazelwood fiókkönyvtár gyermekolvasóterme
és kölcsönzőhelyisége (Pittsburgh, 1901)

37. A Carnegie West fiókkönyvtár kölcsönzőhelyisége (Cleveland, 1910)

APPENDIX B. BOOKS ISSUED, ADULT AND JUVENILE

	Main	Division for the Blind	Alta Branch	Broadway Branch	Carnegie West Branch	East Third Branch	Glennville Branch	Hough Branch
	per ct.	per ct.	per ct.	per ct.	per ct.	per ct.	per ct.	per ct.
Philology	1,495	1	254	436	441	74	101	276
Philosophy	7,822	11	36	609	973	466	621	1,949
Religion	6,899	75	377	1,364	1,554	346	937	1,560
Sociology	13,518	34	5,876	16,882	11,368	1,704	6,927	8,385
Travel	7,651	104	1,099	3,125	3,341	636	2,237	4,024
Science	8,818	46	456	2,825	2,830	512	2,090	2,276
Useful Arts	16,877	10	516	4,296	3,568	942	2,613	3,358
Fine Arts	15,101	14	1,151	5,593	4,185	617	3,543	5,098
Literature	22,498	20	1,461	5,127	5,828	1,038	3,624	7,343
History	6,926	94	2,136	6,227	4,955	512	3,611	4,353
Biography	7,441	27	772	1,861	2,934	535	2,050	3,784
Adult fiction	114,319	635	4,942	52,695	54,149	9,474	54,676	69,063
Juvenile fiction	7,294	27	4,329	20,947	21,930	1,778	16,973	22,994
Little children's books	1,306	4	12,714	13,811	9,169	1,451	7,688	5,177
Magazines	14,946	58	769	3,383	4,930	1,621	4,086	7,253
Bohemian	58	.....	.....	33,315	310	26	19	17
Croatian	1	.....	.....	14	27	.....	.....	.....
Danish-Norwegian	392	1	.....	29	.....	.....	.....	.....
Finnish	377	.....	.....	32	15	.....	.....	3
French	2,086	7	7	21	173	140	77	523
German	4,466	16	.....	601	1,358	61	237	273
Hebrew & Yiddish	12,286	45	75	2,216	7,403	634	1,741	1,667
Hungarian	218	.....	.....	272	119	.....	38	36
Italian	1	.....	.....	2	.....	5	7	.....
Lithuanian	345	1	.....	150	17	8	8	13
Polish	628	2	7,489	17	43	350	8	29
Romanian	190	0	.....	9	3	27	1	.....
Russian	67	0	.....	19,507	179	59	2	1
Slovak	116	0	.....	149	1	3	.....	.....
Slovenian	24	0	.....	88	.....	1	0	2
Spanish	11	0	.....	13	22	.....	.....	.....
Swedish	675	2	5	786	6	8	.....	4
Dutch	267	0	5	5	14	17	8	16
Greek	35	0	.....	1	37	16	.....	45
General works	.....	.....	.....	.....	24	.....	.....	.....
Total	275,154	1,952	44,645	196,196	162,741	23,088	113,922	149,522

150

APPENDICES

38. Egy oldal a Cleveland Public Library könyvforgalmi statisztikájából (1914)

A nehézségek ellenére az óriási igény (ld. 1., 2., 3., 4., 8., 11., 14. sz. táblázat) motiválta az idegen nyelvű gyűjtemények fejlesztésére irányuló erőfeszítéseket. A négy gyűjtemény *könyvkölcsönzési* statisztikái az egész korszak során az igény folyamatosságáról tanúskodnak. Bár a statisztikai adatsorok elsősorban a nyilvántartási módszer változása következtében – néhány esetben – a források hiánya miatt nem mindenütt volt teljessé tehető, a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik bizonyos részletek összehasonlítását.

Abszolút értékben a legmagasabb forgalmi statisztikát *New York* és *Cleveland* érte el. *Cleveland* 1909-ben 3866 kölcsönzéssel indult, 1915-re elérte a 37 058-at. Az első világháború után 1920-ban ehhez képest visszaesés mutatkozott, 27 515 kötet volt. 1930-ra azonban elérte a korszak legkiemelkedőbb forgalmát, 75 246 kötetet. 1940-re ez 40 509-re csökkent.

New York-ban a nyilvántartások 1915-től adnak számot az idegen nyelvű anyag könyvforgalmáról. A magyar anyag forgalma ebben az évben kiemelkedően magas 63 569 kötet volt. 1920-ra lecsökkent 19 759-re, majd folyamatosan újra emelkedett. 1922-re meghaladta a 30 000-et, 1930-ra majdnem elérte az 50 000-et (48 882 volt), 1932-ben ismét megközelítette a 63 000-et (62 899 kötet), lassú csökkenéssel 1940-re ismét 30 000 körül járt (33 323 volt).

A *Pittsburgh*-i és *St. Louis*-i statisztikai adatok nem adnak lehetőséget a korszak ilyen átfogó áttekintésére, de a gyűjtemények forgalmának nagyságrendje meghatározható. *Pittsburgh*-ben 2–3000 között mozgott, *St. Louis*-ban 1–2000 körül járt.

Nyilvánvaló, hogy ezeket a forgalmi adatokat alapvetően a könyvállomány nagysága és a magyarság lélekszáma határozta meg. Valójában az igény nagyságát az egy könyvre eső kölcsönzések száma és az egy főre eső kölcsönzések aránya határozhatja meg.

Cleveland-ben az egy magyar könyvre eső forgalom 1909-ben 2,61, 1910-ben 3,72, 1911-ben 6,29, 1920-ban 8,71, 1930-ban 8,82, 1940-ben 4,22. Ez azt jelenti, hogy 1909-ben egy kötetet nem egészen három alkalommal, 1911-ben már több mint hat alkalommal 1920-ban és 1930-ban majdnem kilenc alkalommal, kölcsönöztek ki évente. 1940-ben ez valamivel több mint négy alkalomra esett vissza, ami önmagában véve még mindig jelentős forgalom.

New York-ban az egy magyar könyvre eső forgalom: 1915-ben 10,65, 1920-ban 5,15, 1930-ban 8,17, 1932-ben 9,77, 1940-ben 5,2 volt.

Tehát *New York*-ban 1915-ben egy kötet átlagban több mint tízszer került kézbe. 1920-ban ez felére csökkent, 1930-ban már ismét több mint nyolcszor, 1932-ben megint megközelítette a tízszeri kölcsönzést. 1940-re újra az 1920-as év színvonalára esett vissza, ekkor általában egy magyar könyvet ötször vettek kézbe évente, ami általános könyvforgalmi statisztikák szerint még mindig igen jó arány. Ezek az arányok azt jelentik, hogy amíg az első világháború előtt a *New York*-i anyag használata jóval felülmúlta az egyébként igen szép

Cleveland-i forgalmat, a két világháború közötti időszakban megközelítően azonos, egyformán magas volt. A *Cleveland*-i valamivel alatta maradt a *New York*-inak.

Ha a forgalmi adatokat a két gyűjtemény nagyságával vetjük össze, megállapítható, hogy a korszak végére kiemelkedően nagy *Cleveland*-i gyűjtemény kevesebbet forgott, mint a 2000 kötettel kisebb *New York*-i. Tehát *New York*-ban nagyobb olvasói érdeklődést elégitett ki a magyar könyvgyűjtemény, mint *Cleveland*-ben.

Pittsburgh magyar anyagának egy kötetre eső forgalmi statisztikája 1911-ben 4,04, 1914-ben 3,26, 1916-ban 1,81.

St. Louis-ban csupán a Soulard fiókkönyvtár forgalmi statisztikája, és csupán az 1912–1913-as és az 1913–1914-es évre áll rendelkezésünkre, ennek alapján a megközelítőleg 51, ill. 211 kötetre 1912-ben 1,66 ill. 1913-ban 6,12 forgalom esett. Mindkét gyűjteményben megfigyelhető az a tipikus jelenség, hogy a megnyitást követően nagy az érdeklődés és felszökik a könyvforgalom. *Pittsburgh*-ben ez 1911-ben következett be, ekkor minden kötetre legalább 4 kölcsönzés esett, ami a háború éveiben felére csökkent. *St. Louis*-ban az állományba beérkezett új, kb. 150 kötet könyv úgy felkeltette az érdeklődést, hogy a könyvtár állományában lévő 211 kötet mindegyikére több mint 6 kölcsönzés esett.

Hogyan viszonyult a magyar anyag forgalma a könyvtárak egészének könyvforgalmához?

Cleveland-ban 1911-ben a könyvtár teljes állománya 354 476 kötet volt, az idegen nyelvű anyagé 41 609 kötet, a magyar nyelvűé 1811. A teljes kölcsönzés 2 395 888 kötetet tett ki, ebből 158 136 kötet esett az idegen nyelvű anyagra, és 11 390 a magyar anyagra. A teljes gyűjtemény egy kötetét 6,2-szer, az idegen nyelvű gyűjteményét 3,2-szer kölcsönözték ki. A magyar könyvek esetében az egy kötetre jutó forgalom 6,29 volt.¹⁹³

Tehát a magyar anyag forgalma a könyvtár általános könyvforgalmának nivóján állt és általában duplája volt az idegen nyelvű gyűjtemény forgalmának. Természetesen egyes gyűjteményekhez viszonyítva ez az arány változott. A cseh gyűjtemény forgalma megelőzte (7,7), a német (3,09) és a lengyel (4,15) lemaradt mögötte (ld. 5. és 6. sz. táblázat).

1930-ban a cseh gyűjtemény forgalma tovább nőtt (8,9) a németé erősen csökkent (1,2), a lengyelé megduplázódott (7,82). A magyar anyag forgalma azonban szintén oly mértékben megnőtt, hogy megőrizte helyét, sőt beérte a cseh gyűjtemény sikerét (8,8).¹⁹⁴

A teljes idegen nyelvű könyvforgalom átlaga 1930-ban a magyar forgalom felét tette, 4,01 kötet volt. Az első világháború előtti 1911-es állapottal összehasonlítva, a magyar gyűjtemény megőrizte pozícióját az idegen nyelvű gyűjtemények forgalmát tekintve.

Notes About Hungarian Authors

May 1923

Ady, Endre	Modern-peculiar style.
Abonyi, Lajos	Short sketches similar to editorials.
Aldor, Imre	Popular historian, especially of the history of Hungary.
Amburs, Zoltan	One of the best of modern authors & his style is the purest among living writers.
Arcny, János	One of the three leading older poets and translator of Shakospeare.
Ballagi, Bela	Eminent historian
Barsony, Istvan	Popular-Writes stories & some essays.
Benedek, Elek	Historical, nature stories, fairy tales for young people, well written.
Beniczkyne-Bajza, Lenke	Most popular author for women, but do not recommend as they are very sentimental.
Biró, Lajos	Modern naturalist writer, highly in favor
Brankovics, Gyorgy	Good histories of Hungary
Bródy, Sándor	The Hungarian Zola. Very sensual - Jewish.
Mittner, Lina	Light and popular
Croker, B.M. (S)	Irish writer translated into Hungarian. Light, substitute for Beniczkyne.
Csiky, Gergely	Socialistic
Donaszy, Ferenc	Good for young men
Drasche-Lazar, Alfred	Light, substitute for Beniczkyne
Eötvös, József (1813-1871)	Was minister of education. Not light, recommend especially: Falu jegyző Village notary Kerthausi The Carthusian Magyarország 1514ben Hungarian peasant revolt, 1514.
Eötvös, Karoly	Describes brilliantly the Hungarian gentry -- Humorous.
Gaal, Mózes	Popular and humorous
Gárdonyi, Géza	Very beloved popular writer of fiction, also some plays.

New York-ban 1915-ben 1 041 258 kötet állt a kölcsönzők rendelkezésére. Az évi forgalom 10 384 579 kötet volt. Az egy kötetre eső forgalom 9,34 volt. Az idegen nyelvű gyűjtemény 112 834 kötetből állt, ennek a forgalma 680 258 kötetet tett ki.¹⁹⁵ Egy kötet majdnem hatszor (5,94) volt kézben. A magyar anyag forgalma ennél jóval nagyobb 10,65 volt, amely felülmúlta a könyvtár általános forgalmának nagyságát.

1930-ban a kölcsönözhető kötetek száma 1 276 869 volt, ez 11 684 160 kötet forgalmat bonyolított. Az idegen nyelvű gyűjtemény 121 802 kötetből állt, amelynek forgalma 657 080 kötetet ért el.¹⁹⁶ A könyvtár anyagának forgalma nagyságrendileg megközelítőleg tartotta az 1915. évi nívót, minden kötet évente körülbelül kilencszer (9,15) került kézbe. Az idegen nyelvű könyvanyag forgalma sem változott, minden kötetre kicsivel több mint ötszöri (5,13) kölcsönzés esett. A magyar anyag forgalma csökkent az 1915. évihez képest, 1930-ban 8,17 volt, megközelítette a könyvtár általános könyvforgalmának nagyságát, és felülmúlta az idegen nyelvű anyagét.

A magyar anyag az idegen nyelvű gyűjtemények között *New York*-ban a sokat használt gyűjtemények közé tartozott. 1910-ben például a magyar könyvek forgalma 8,07 volt, a német 4,47, a cseh 5,7. 1930-ban változatlanul magas, 8,17 volt a magyar, 5,01 a német és 5,35 a cseh könyvek forgalmának átlaga (ld. 9. és 10. sz. táblázat).

A *Pittsburgh*-i és *St. Louis*-i arányok megállapítása csak bizonyos kompromisszummal végezhető el. *St. Louis*-ban megközelítőleg teljes adatsor csupán 1912–1913, illetve 1913–1914-re áll rendelkezésre. Alapul véve az 1913–1914-es adatokat, megállapítható, hogy a magyar könyvek forgalma háromszorosa volt a könyvtár átlagos forgalmának, és felülmúlta az idegen nyelvű könyvek átlagos forgalmát is. *St. Louis*-ban ugyanis 1913–1914-ben 748 763 kötet 1 535 170 forgalmat bonyolított. Az idegen nyelvű gyűjteményben lévő 68 573 kötet forgalma 385 146 kötet volt. A teljes állomány egy-egy kötete évente átlag kétszer (2,05) került kézbe, az idegen nyelvű gyűjtemény forgalma 5 és 6 kötet (5,61) között mozgott.¹⁹⁷

A magyar anyag forgalma – a Soulard fiók archívumában fennmaradt statisztikai nyilvántartás alapján – több mint 6 kötet (6,12) volt évente (ld. 13. és 14. sz. táblázat).

Pittsburgh-re vonatkozóan szintén töredékes adatok állnak rendelkezésre. A magyar gyűjtemény számára viszonylag kedvező évnek tekinthető az 1914-es év. 1914-ben a könyvtár teljes kölcsönözhető állománya 300 432 kötet volt, amelynek forgalma 1 351 731 kötet volt. A 35 102 idegen nyelvű könyv forgalma 46 043 kötetnyi, az állományban lévő 794 magyar kötet 2593 kötetnyi forgalmat bonyolított. A teljes állomány kötetei évente közel ötször kerültek kézbe (4,49). Az idegen nyelvű állományé mindössze 1,34 alkalommal. A magyar anyag ennél jóval nagyobb forgalmat bonyolított. Évente több

mint három (3,26) alkalommal használták, ez több mint az idegen nyelvű művek forgalma általában *Pittsburgh*-ben, de kevesebb, mint a teljes könyvtári állomány forgalma.¹⁹⁸

Tehát a *St. Louis*-i és a *Pittsburgh*-i állomány fejlődése elmaradt a *New York*-i és *Cleveland*-iétől. A forgalmi statisztikák viszont azt jelzik, hogy itt is élő igény létezett, ami a teljes gyűjteményre jellemzően alacsonyabb volt, mint a *New York*-i vagy *Cleveland*-i.

Bár a magyar gyűjtemények nagysága abszolút értékben mind a magyarság számarányához viszonyítva, mind pedig a közkönyvtárak teljes gyűjteményének nagyságához mérten rendkívül kicsinynek tűnik, mégis e gyűjtemények *jelentősége* nem lebecsülendő. Egyéb mutatóik, elsősorban intenzív használatuk a szokástól eltérő törvényszerűségekre hívja fel a figyelmet. William Randall 1931-ben végzett elemzése¹⁹⁹ rámutat arra, hogy amíg a hagyományos funkciót betöltő közkönyvtár gyűjteményének forgalma egyenes arányban áll a gyűjtemény nagyságával, addig az etnikumok igényét szolgáló idegen nyelvű gyűjtemények forgalma nem követi ezt a logikát. Keresi a választ. Elsősorban a gyűjtemények tartalmi felépítésének tulajdonít fontosságot. Válaszai között nem szerepel az igénynek az a sajátos jellege, hogy a bevándorlók körében a könyv nem csupán ismeret forrása és a szabad idő felhasználásának egyik módja, hanem az identitás megőrzésének fontos eszköze is. A nyelvi nehézségekkel küzdő első generáció számára pedig a világgal való kapcsolat, s benne a hátrahagyott szülőföld világával fenntartható kontaktus esélyeit növeli. Mindez megsokszorozza az igényt.

Az esélyt a könyv e szerepének betöltésére egyrészt a használók felkészültsége – azaz az írni-olvasni tudás mértéke, valamint képzettségének foka –, másrészt az igénynek megfelelő könyvanyag biztosíthatja.

A magyar kivándorlók *írástudása* igen jó színvonalon állt mind az Egyesült Államok más bevándorló csoportjaihoz, mind a valódi amerikaiakhoz, mind pedig a magyarországi írástudáshoz viszonyítva.

Puskás Julianna elemzése szerint az 1899 és 1910 között bevándorló nemzetiségek közül a németek után írástudás tekintetében a magyarok következtek. Köztük az írni-olvasni tudók aránya 88,6% volt. Ez megfelelt a bevándorló népesség körében uralkodó átlagnak, s bizonyos bevándorló csoportok (szlovákok, románok, horvátok, szlovének stb.) átlagát pedig felülmúlta.

A Magyarországról bevándoroltak írástudása kiemelkedően magas volt a hazai írástudás általános színvonalához képest is, ez az arány általában jellemző volt más etnikumok esetében is a kivándorlók és az anyaországbeliek írástudásának viszonyára. A következő időszakokban pedig a bevándorló magyarok írástudása csak nőtt. Egyrészt, mint Puskás Julianna megállapítja, a magyarországi műveltségi viszonyok javultak az első világháborút megelőző időszakban,

másrészt a bevándorlók jellege a világháborút követő időszakban megváltozott. A 15 000 magyarországi bevándorló jelentős hányada középosztályi körökből származott, üzletember volt, vagy különböző értelmiségi pályákon működött²⁰⁰, s a potenciális könyvhasználók körét bővítette.

Nyilvánvaló, hogy a bevándorló magyarok teljes köre nem vált könyvtárhasználóvá. Ott, ahol a középosztályi életforma terjedt, ahol az új értelmiségi réteg kitermelődött, ahol a tömeges magyarországi bevándorlás szálláscsinálói a magyarországi németek és zsidók nagyobb számban voltak jelen, ott a könyv iránti igény folyamatos és intenzív volt. A lélekszámon túl ez magyarázza *New York* vezető szerepét, majd *Pittsburgh*-gel szemben *Cleveland* előnyét. *St. Louis* esetében ez a jelleg jóval nehezebben ítéltető meg. A *St. Louis*-i igény kettős arculatú a bevándorlás különböző hullámainak megfelelően. A hazai, inkább középosztályi, magyarországi, de nem kizárólag magyar nemzetiségű (német, zsidó) bevándorlás olvasói érdeklődése feltehetően különböző nyelvi gyűjtemények között oszlott meg, amely a magyar igény szempontjából nem regisztrálható. A századfordulót követő tömeges bevándorlás pedig a nehéz körülmények között az iparban dolgozó, kevés szabad idővel rendelkező réteget bővítette.

A *könyvtárak magyar könyvállománya*, hála a könyv- és gyarapodási jegyzékeknek²⁰¹, bizonyos mértékig rekonstruálható.

Az anyag jellege jelentősen eltér a népkönyvtárak állományától. Egyrészt jó színvonalú történelmi, szociológiai, nyelvészeti, irodalmi, művészeti kézikönyveket tartalmazott, de kitűnő munkák szerepeltek az állományban a természettudományok köréből is (pl. Simonyi Zsigmond, Beöthy Zsolt, Cholnoky Jenő, Lyka Károly, Négyesy László, Vámbéry Ármin, Alexander Bernát, Lenhossék Mihály stb.). Angol nyelvoktatási segédletek és tankönyvek, levelező könyvek, Amerikát és az amerikai kivándorlást ismertető művek (pl. Braun Izidor, Arthur Yolland, Balassa József, J. A. Patterson, Farkas Pál, Bernát István). A technika területéről motorok, repülés, gőzmozdony, elektrotechnika, diesel gépek témaköréből magyarországi szakmunkák.

Irodalomból a magyar klasszikusok: Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Katona József, Eötvös József, Arany János, Madách Imre, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza stb. Az újabb irodalomból: Bródy Sándor, Ady Endre, Kiss József, Móricz Zsigmond, Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc, Krúdy Gyula stb. A világirodalom fordításban: Goethe, Defoe, Dickens, Dosztojevszkij, Swift, Tolsztoj, Turgenyev, Victor Hugo, Georges Ohnet, Sienkiewicz, Thackeray, Zola, Oscar Wilde stb. Mind a magyar, mind a fordításirodalomból a népszerű olvasmányok köre egészítette ki ezt az anyagot: Abonyi Árpád, Benedek Elek, Beniczkiné Bajza Lenke, Gaál Mózes, Lovik Károly, Lux Terka, Pósa Lajos, Sebők Zsigmond, Szomaházy István, Tutsek Anna, Connan Doyle, E. G. E. Bulwer-Lytton, Wilkie Collins, Cooper, Kipling, Verne stb.

Monthly Bulletin of the Carnegie Library of Pittsburgh

Vol. 16 No. 1

January, 1911

Contents

Page	Page
New Publications of the Library . . . 3	Electrical Engineering . . . 27
Books for Foreign Readers . . . 4	Agriculture . . . 28
Reviews of Recent Books . . . 6	Business, Communication . . . 29
Books Added to the Library from December 1, 1910, to January 1, 1911, by Class as follows:	Fine Arts . . . 29
General Works . . . 11	Amusements . . . 32
Philosophy . . . 12	Literature . . . 32
Ethics . . . 13	Drama . . . 34
Religion . . . 14	Travel and Description . . . 34
Missions . . . 16	History . . . 37
Sociology . . . 16	Biography, Genealogy . . . 39
Political Science . . . 17	Fiction . . . 42
Economics . . . 18	German Fiction . . . 42
Education . . . 19	French Fiction . . . 42
Language . . . 20	Polish Fiction . . . 43
Science . . . 20	Books for the Blind . . . 44
Chemistry . . . 22	Young People's Books . . . 47
Useful Arts . . . 22	Books in the Hungarian Language . . . 48
Medicine, Physiology, Etc. . . 23	Books for Lending . . . 48
Engineering . . . 25	Schedules of Library Hours . . . 49
	Publications of the Library . . . 70

Carnegie Library of Pittsburgh
1911

CARNegie LIBRARY OF PITTSBURGH		ADDITIONS—JANUARY 1911	
48	Wilkinson, Elizabeth Hays. 1910. Reed. Pittsburgh. Verses for little children. Among them, <i>My dream—The future—The land of Never-never—The grey people—The grey child—Dreamland hills—The land of Never-never—The land of Shadow people—Cairns—The waiting star.</i> Author is a Pittsburgh woman and the pictures are by a Pittsburgh artist.	301 K34	
Books in the Hungarian Language		Language	
General Works			
New York (city)—Public library. Astor, Lenox and Tilden foundations. Magyar könyvtárak jegyzéke; Hungarian book list. 1910. 4099 U31	1015.83 N46	Bellai, Mór. Új teljes magyar és nemzet szótár. 2v. 1905. v.1. Magyar szótár rész. v.2. Nemzetmagyar rész. Tolénczai és Horváth és German	494 B31
Religion			
Bible—Whole. Hungarian. Szent Biblia; azaz istennek Ő és Cj testamentomában, foglaltatott egész Szent írás; magyar nyelvre fordította Karoli Gáspár. 1905. Csiky, Gergely. Görög-római mythologia. 1902. Kohn, Samuel. A zsidók története Magyarországon. v.1. 1884. v.2. A legrégibb időkől a Munkács végéig.	330.5 B47hu 391 C86 396 K36	Dallós, Gyula Lajos. Gyakorlati angol nyelvtan; új módszer alapján, mely szerint a legrovidebb idő alatt alaposan meg lehet tanulni angol nyelven olvasni, írni és beszélni, iskolai és magánhasználatra, saját alá rendelte Patterson Arthur. 1908. Glöck, Frigyes, & Somogyi, Ede. Gyakorlati angol nyelvten. Kóhády, Tiháner. Angol nyelvteszt; the English language master; teljes vezérlő-mű az angol nyelv és kiejtés tanítására elajánlással. 1908. Ollendorff, Heinrich Gottfried. Angol nyelvten; új eredeti tanmód, mely szerint az angol nyelv néhány hónap alatt elsajátítható; magyar tanulók használatára átdolgozta Egan James. 1908. Simonyi, Zsigmond. A magyar nyelv; a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárú biróságának megbízásából. 1905.	498.2 D16 498.2 G52 498.2 K36 498.2 O33 494 B61
Sociology		Science	
Berke, Gess D. ed. Az Amerikai magyar népszava jubileumi díszalbuma, 1890-1909. 1910. Bernáth, István. Száz-Amerika; korgazdasági és társadalmi válságok. 1886. Parkes, Pál. Az amerikai kivándorlás. 1907. Olding, Franklin Henry. A szociológia elvei; a társulás és a társas szerveződés jelenségeinek elemzése; fordította Dénes Valéria. 1908. "E munkában idézett könyvek és források." p.209-210. A jó társaság modora és illemszabályai, leta nagyvilági bölg. 1894. Kálmán, Kálmán. Magyar mythologia. 1897.	432.5-73 B45 334-4 B45 342.1 F33 391 O37 395 A31 396 K19	Grösz, Lajos, ed. A természet köréből; népszertől olvasmányok. Pásztorváry, József. Az állattan kézikönyve. Ed.6. 1906. Pásztorváry, József. A növénytan kézikönyve. Ed.2. 1906. Tibert, Károli. A levegő hősi; hogyan repülünk? 1909. Zoltai, Aladár. A repülőgépteknika alapelvei. Ed.2. 1909. "Forradalmi." p.2.	570 G94 590 P46 590 P46 532.6 T11 532.6 Z83

40. Újonnan beszerzett magyar könyvek jegyzéke
(Monthly Bulletin of the Carnegie Library of Pittsburgh, 1911. 48-67. p.)

Vörösmarty Mihály

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

MUNKÁI

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

GYULAI PÁL

I. kötet

Lyrai és verses költemények

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

Magyar nyelv, irodalom és könyvtartás

1881

PRESENTED BY
AUSTRO-HUNGARIAN GOVERNMENT
TO THE
CARNEGIE LIBRARY OF PITTSBURGH

894.58 V38 (1)
Vörösmarty
Works: Miscellaneous
Poems Vol. 1

Vol. 1 (1)

894.58 V38

Carnegie Library of Pittsburgh

FINES: Two cents a day on juvenile cards and
three cents a day on adult cards for each book
except bond due date.

41. Egy Vörösmarty-kötet a Pittsburgh-i közkönyvtárból (Carnegie Library of Pittsburgh)

A fennmaradt jegyzékek elemzésén kívül Kovács László a *Cleveland-i Carnegie West Branch* állományát tanulmányozva 1973-ban bepillantást ad a 40-50 év előtti gyűjteményépítő munkába. Tartalmát tekintve igen hasonló állományról számol be. Bár nem találta a tudatos szerzeményi politika bizonyítékait, végeredményben jól válogatott és a magyar kultúrát jól reprezentáló anyagként értékelte az ott fennmaradt állományt.²⁰²

Egészében megállapítható, hogy a magyar gyűjtemények jól tükrözik az amerikai közkönyvtár állománygyarapítási koncepcióját, amely a klasszikusok, hasznos és népszerű olvasmányok, valamint színvonalas fordítások köréből javasolta a bevándorló olvasmányanyagának összeválogatását. Az igény nyomon követése során a bevándorló és az amerikai szakemberek között a kölcsönös megismerés folyamata zajlott. Ez a kapcsolat gyakran nem kis meglepetést tartogatott az amerikai szakemberek számára, mert sokan a bevándorlók közül nem várt módon tájékozottak voltak, jobb irodalmat olvastak, és Amerika múltjáról és történelméről sok amerikai olvasónál többet tudtak.²⁰³ Természetesen ezek a megállapítások csak bizonyos bevándorló rétegekre voltak érvényesek, de látható, hogy a befogadó társadalom képviselői, tájékozatlanságukban, minden jóindulatuk ellenére, még ezt a réteget sem tételezték fel az újonnan érkezők körében.

A magyar gyűjtemények kialakítása során fontos momentum, hogy több alkalommal kapcsolat jött létre a magyarországi szakmai szervezettel, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsával, ill. Felügyelőségével.²⁰⁴ Mind ez a kapcsolat, mind a magyarság helyi vezetőivel kialakult kontaktus ebben a kérdésben kielégítőnek és eredményesnek bizonyult. A tanácsadókkal kapcsolatos, általában elhangzó panaszok²⁰⁵ a magyar gyűjtemények fejlesztésével kapcsolatban nem igazolódtak. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által válogatott gyűjtemények jól megalapozták a vizsgált amerikai közkönyvtárak magyar állományának nivóját.

Mennyiségileg mit jelentettek *ellátottságban* a könyvtárak magyar gyűjteményei a potenciális olvasóréteg, az első generációs magyar lakosság számára nyához viszonyítva?

A népszámlálási adatok alapján a magyarországi születésű lakosság lélekszámát és a könyvtárban fellelhető magyar könyvek számát összevetve, megállapítható, hogy 1910-ben az egy főre eső magyar könyvek száma *Cleveland*-ben 0,004, *New York*-ban 0,005, *Pittsburgh*-ben 0,08 kötet volt. A teljes lakosság és a teljes könyvtári állomány viszonylatában *Cleveland*-ben ekkor az egy főre eső könyvek száma 0,41 kötet volt.

1930-ban a két értékelhető város, *Cleveland* és *New York* esetében jelentős javulás mutatkozott. *Cleveland*-ben az egy főre eső magyar közkönyvtári könyvek száma 0,4, *New York*-ban 0,13 kötet volt.

Ezek a számok jelzik, hogy az egész magyar lakosság arányához viszonyítva is a könyvtárakban felhalmozott magyar könyvanyag elenyésző mennyiségű volt. Nyilvánvaló, hogy a teljes magyar lakoságnak egy meghatározott rétege vette igénybe ezt az anyagot és a könyvtár szolgáltatásait, ugyanúgy, mint a város teljes lakosságának egy meghatározott rétege ismerte fel a közkönyvtár szolgáltatásainak előnyét. Hoffmann Géza megfigyelései megerősítik ezt a fel-tételezést, mert az amerikai magyarság könyvtárhasználatának felmérése során megállapította, hogy a magyar lakosság és közkönyvtár helyenként nagyon ke- veset tudott egymásról. Szerinte könnyebben megtalálták a kapcsolatot az egy- leti könyvtárakkal. A városi közkönyvtárakba pedig a vállalkozóbb szellemű, vagy korábban Magyarországon is már városban lakó, esetleg már régebben Amerikában tartózkodó emberek látogattak el²⁰⁶, azok, akik az akkulturáció bizonyos fokát elérték.

A forgalmi statisztikák azonban e réteg erőteljes *igényét* jelzik. Az igény mértékének számbavételekor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a feljegyzett statisztikai adatok nem a teljes valós igénybevételt rögzítik, mivel a családokon belül egy kikölcsönzött könyv sokszor két, három, néha még több ember kezén is megfordult. Nem szabad megfeledkezni továbbá a statisztikákban nem szereplő újságolvasásról. Az újságok sokakat vonzottak, s a könyvtárak rendszeresen jelentették a könyvtárban olvasható idegen nyelvű lapok statisztikai adatait. Például *New York*-ban 1909-ben a Public Library 7 magyar újságot és 7 folyóiratot tartott számon.²⁰⁷

Az igény a két nagy városban, *Cleveland*-ben és *New York*-ban behálózta az egész város területét (ld. 2., 7. és 8. sz. táblázat). A szisztémán belüli köl- csönzések rendszerén keresztül a magyar könyv oda is eljuthatott, ahol nem volt magyar állomány. Az erőteljesebb és tömegesebb igény körzetében pedig jelentősebb állományt helyeztek el, vagy az állomány egészét odatelepítették. A fiókkönyvtárak közötti megosztás módszerét választották *New York*-ban, s egy kijelölt helyre, a Carnegie West Branch könyvtárban helyezték el az anyagot *Cleveland*-ben. Ez utóbbi módszert követték *Pittsburgh*-ben, ahol a Hazelwood fiókkönyvtárban és *St. Louis*-ban a Soulard gyűjteményben állították fel a ma- gyar gyűjteményt. *Cleveland*-ben, hogy a magyar olvasó számára vonzóvá tegyék a körülményeket, a magyar anyagot külön teremben helyezték el.²⁰⁸ A nagy- várost behálózó igény, s az azt kifejező kölcsönzési statisztika elsősorban *New York*-ban és *Cleveland*-ben, kitűnően jelzi a város magyar lakosságának belső migrációs folyamatait (ld. 2. és 8. sz. táblázat) és az amerikai intézménnyel épülő kapcsolat intenzitását és geográfiai megoszlását.

Az *igény tartalmát* illetően a bevándorló csoportok szerint nem maradtak statisztikai kimutatások. Így részben a bevándorlókra vonatkozó általános megfigyelésekre és – helyenként – a magyar bevándorlók érdeklő- dési körére vonatkozó megállapításokra támaszkodhatunk. Az igény egyrészt

a saját kultúra értékeinek megismerésére, másrészt az anyanyelvű szórakoztató irodalom olvasására, harmadrészt az új környezet megismerésére, az új világban szükséges ismeretek megszerzésére irányult. Egybehangzanak a kortárs megfigyelők nyilatkozatai abban, hogy a legkedveltebb olvasmányok a regények, a mese, a történelmi könyvek voltak. A férfiak az új technikára vonatkozó, a munkájukhoz szükséges műszaki ismeretek iránt érdeklődtek. Az asszonyok a kézimunka, a háztartás, egészségápolás, varrás témakörében kerestek leggyakrabban olvasnivalót. A különböző tanfolyamokhoz és esti iskolákhoz hasznosították a témába vágó magyar könyveket.²⁰⁹

A nyelvi asszimiláció menetéről, és így az angol nyelvű könyvek könyvtári használatáról a könyvtáros szakemberek így nyilatkoznak:

Az idősök közül kevesen beszélnek angolul, a nők jó része, mivel a saját nemzeti-ségükből valókkal élnek együtt, kevésbé tanul meg angolul. A férfiak, ahhoz, hogy előre jussanak, teljesen szükségesnek érzik az angol tanulást; a fiatalok többnyire Amerikában születtek és jól beszélnek angolul.²¹⁰

Ha nem is minden részletében, de főbb tendenciáit illetően a beilleszkedésnek ez a menete a teljes korszak viszonylatában a magyar bevándorló olvasók esetében is érvényes.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

5. Összegezés

Az amerikai közkönyvtárak magyar nyelvű gyűjteményeinek története az amerikai és magyar művelődéstörténet fontos jelensége. A jelenség vizsgálata az amerikai magyarság művelődéstörténetéhez szolgáltat eddig ismeretlen adatokat, s egyben a hazai művelődéstörténet és könyvtártörténet számára nyújt új információkat és tár fel új összefüggéseket.

Az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei egyaránt fontos szerepet töltek be a bevándorló magyarok identitásának megőrzésében, etnikus kultúrájuk fenntartásában és az amerikai beilleszkedésben.

Keletkezésük óta – működésük vizsgált négy évtizedében – a gyűjteményekben felhalmozott többezer kötetnyi magyar könyv és az azokkal lebonyolított többszázezer kölcsönzés nagysága – mint kimutattuk –, az amerikai közkönyvtárak „gépezetének” egészében elenyésző mennyiséget képviselt. Jelentősége nem is volumenéből, hanem jellegéből fakad.

Az igény, és az azt statisztikailag kifejező és mérhető nagyarányú forgalom, amely a közel négy évtizeden át a közkönyvtárak magyar gyűjteményeiben folyamatosan és töretlenül fennállt, az identitás megőrzésére irányuló törekvés biztos jele.

A magyar bevándorlók saját intézményeik keretében igen aktív társadalmi és kulturális életet éltek, s a magyar azonosságtudat kifejezésére és megőrzésére sok és sokféle megoldást találtak. A saját – etnikus intézményekben folyó – kulturális élet mellett az amerikai közkönyvtárakban nyíló lehetőségek az identitást ápolni kívánó kulturális igénynek csupán egy kiegészítő hányadát képezték. A demokratikus amerikai intézmény, a közkönyvtár szolgáltatásainak igénybevételeivel, atmoszférájának megismerésével azonban a magyar bevándorló a kulturális integráció útjára lépett. Nem kényszer, hanem saját döntés alapján, választott lehetőségként, amely a pozitív fogadtatás, a felkínált előnyök és professzionalizmus, valamint komfort hatására önkéntelen és észrevétlen alkalmazkodásra készítették.

A közkönyvtár szolgáltatásainak igénybevételeivel lehetősége nyílt a bevándorlónak arra, hogy az amerikai demokrácia működő rendszerének egy metszetét a mindennapokban megismerje és saját magát is e szisztéma része-

sének érezze. Célunk – a szélesebb társadalmi összefüggések feltárása mellett – éppen e folyamat részleteinek felderítése és az azt szolgáló eszközök bemutatása volt. E betekintés lehetőséget nyújt arra, hogy Amerika nagy feladatának, az újonnan érkezők integrálásának háttérében kialakult amerikanizációs irányzatok mindennapi megvalósulását nyomon kövessük.

Valójában e kulturális program háttérében az amerikai társadalom motívái az asszimilációs törekvésekben gyökereztek. A könyvtári program azonban a kor legprogresszívebb, leghumánusabb amerikanizációs irányzatát követte, mindvégig megőrizte a türelem légkörét. Hosszú távon azonban eredményesen integrálta, s a második generáció tekintetében sikeresen asszimilálta a bevándorlót. Alkalmazott módszerei a jogegyenlőség és a kultúra demokratizálásának elvét követték. A korlátozás indirekt módon, a szűkre szabott anyagi források terén jelentkezett, az amerikai könyvtárak azonban nem zárkóztak el a kibocsátó ország anyagi segítségétől. Így nyílt alkalom arra, hogy a magyar kormány támogatása utat találjon az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményeihez.

Az amerikaihoz hasonlóan a Magyarországról kiinduló segély akciót is politikai szándékok mozgatták, a kibocsátó társadalom érdekeit, belső egyensúlyának fenntartását szolgálták. A magyar kormány elgondolása szerint a kivándorlók identitásának megőrzése az amerikai magyarok körében a hazai érdekek konzerválását, s így a visszavándorlás során a visszailleszkedés megkönnyítését, valamint a belső nemzetiségi arányok kedvező alakulását kívánta segíteni.

Az egymással ellentétes amerikai és magyarországi szándékok szembe-sülésének eredményeként azonban az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei fejlődésnek indultak, s néhány évtizeden keresztül kulturális tényezőként hatottak.

Végző soron az amerikai közkönyvtárak idegen nyelvű gyűjteményeinek létesítése során a háttérben működő kétféle erő – a Külföldi magyarság nemzeti gondozása című program, valamint az amerikanizáció –, és azok könyvtárakra gyakorolt hatásának vizsgálata olyan történelmi tapasztalatot közvetít, amely a történelmi kutatás eredményein túl modell értékű.

The Dual Role of Hungarian Collections of American Public Libraries in Assimilation and Identity Maintenance

**(The Library Program of the Americanization Movement
and of the American Action Launched by Hungary to Help in Preserving
the Identity of Hungarian Emigrants. 1890-1940.)**

By Ilona Kovács

S U M M A R Y

In the first decades of the twentieth century Hungarian mass immigration reached the shores of America. In the regions where significant number of Hungarians settled, the American public libraries founded Hungarian language collections to meet their needs. This study analyses the history of these collections and their role in identity maintenance and assimilation. These library collections played important role in both American and Hungarian policies towards immigrants.

The activity of a public library is based on the concept of providing a service for everyone in the community. As a result of the new immigration, the public library service that was designated essentially for English speaking American users, in many cities faced drastic demographic changes in its environment, and the manner in which it fulfilled its mission needed reconsideration. To fulfill the task the public librarians developed special methods. First of all, they opened foreign language collections in the branch libraries of foreign neighborhoods, and then they invested great efforts in reaching the immigrants and assisting their acculturation process. They surveyed the neighborhood to define the demographic changes, built up contacts with ethnic organizations, made attempts to bring ethnic activities into the library, located book importers, employed foreign language assistants, and prepared and distributed booklists and information in foreign languages about the services of the library. Their approach to the second generation was different. Although their problems were handled with professional care, the children's service was basically designed to be of a general American type. The foreign language service for the first generation, however, became an accepted program of American public libraries by the early 1900s.

The attempts to establish foreign language service led to a longstanding debate in the columns of *Library Journal* and other professional papers. The debate stemmed from a confrontation between different nativist views. The librarians found a humanistic, democratic and professional answer, which was closest to the most tolerant and most creative approach of the Americanization trend, to the settlement movement of Progressive Democrats. They

considered the immigrant culture as a contribution to American civilization. The purpose was to serve the immigrants and, through this service to teach them, and help them to integrate for their own sake and also for the sake of American society. The tolerance they showed towards immigrants survived through the following decades even during the war years. In this period Americanization was given priority over the idea of preserving immigrant culture. But in practice the foreign language collections were maintained and the service for foreigners continued.

At the same time, the Hungarian government launched a program under the title 'American Action' in 1903 to help to maintain Hungarian identity among Hungarian immigrants in America. Support was provided for Hungarian churches, schools, associations and newspapers. As part of the program Hungarian books were also sent to libraries.

Books paid for by the government and sent through the Hungarian Library Association arrived from Hungary at the New York Public Library in 1907 and in 1911, at the Philadelphia Public Library and at the Newark Public Library in 1909, at the Cleveland Public Library and at the Carnegie Public Library in Pittsburgh in 1911, and at the St. Louis Public Library in 1913 and 1914. The Annual Reports published or preserved in the archives of these libraries are very important sources for the history of these collections.

The present study covers mainly the history of the Hungarian collections in St. Louis, New York, Cleveland and in Pittsburgh. The history of the Hungarian communities in these cities provides the background information for defining the character and the volume of Hungarian reading interests. The number of Hungarians, their occupational distribution, their contact with American institutions were all factors that determined the degree of interest in, and the circulation of the Hungarian books. As a result of these differences, all four Hungarian collections displayed different characteristics. Although the earliest communities were established in St. Louis and New York in the 1850s soon followed by Cleveland and Pittsburgh, the earliest library collections started in New York between 1904 and 1906 and in Cleveland in 1908. For various reasons, the contacts of the Hungarians with the public library started only in the 1910s in St. Louis and Pittsburgh. The size of the collections ranged from about one thousand volumes in St. Louis and Pittsburgh to six-nine thousand in New York and Cleveland.

As soon as the Hungarian collections were opened for the public, they achieved a high level of circulation; for example, in Cleveland the circulation of the 1275 volumes was 3866 in 1909, of the 1811 volumes 11 390 in 1911. In Pittsburgh the 563 volumes were used 2517 times in 1911. In New York the 5970 Hungarian volumes had a circulation of 63 569 in 1915, while in St.

Louis the approximately 150 volumes had a circulation of 1295 in 1913/14. At the time of the greatest interest a book could be used eight to ten times a year. In general, the Hungarian book circulation in all libraries reached the circulation level of the total collection and was higher than the circulation of the foreign language collection at large. The detailed statistics show the differences by year.

As regards the first generation, the support of the Hungarian collections by Hungary served its goal, but the size of the Hungarian public library users in comparison with the size of the Hungarian communities as a whole was small. Using the public libraries represented only a fragment of their cultural activity and reading interests. The effort of American librarians to Americanize the immigrants, together with the schools was successful in the case of the second generation. They did a great deal for the acculturation of the first generation, too. Although the collections they used were Hungarian, the spirit and the methods of service were American. The librarians developed a form of communication to fulfill the needs in Hungarian, and through the service were able to shape the users' relations with American society.

The venture on both the American and the Hungarian sides represented different policies towards immigrants; still they both contributed to the development of Hungarian library collections in American public libraries in the first four decades of the twentieth century.

Jegyzetek

1. A kutatás célja, módszere, forrásai

1. **Kovács Ilona:** Adatok az amerikai magyar könyvtári gyűjteményekről. = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve* (1978). Budapest, 1980. 567–618. p.

2. Az USA amerikanizációs törekvéseinek könyvtári ága

1. **Az amerikanizáció** irányzatainak bemutatása Hartmann, Edward George: *The movement to Americanize the immigrant*. New York : Columbia University Press, 1948. 325 p. és Higham, John: *Strangers in the land. Patterns of American nativism, 1860–1925*. New York : Athenaeum, 1973. 431 p. c. munkákban közölt adatokra támaszkodott.
2. **Lee, Robert:** The peoples university. The educational objective of the public library. In: *Reader in American library history*. Ed. Michael H. Harris, Washington, D.C.: NCR Microcard Editions, 1971. 117–124. p.
3. **Editorial** = *The library journal*. Vol. 19. No. 9. (October 1894), 328. p.
4. **Josephson, Aksel G. S:** Foreign books in American libraries = *The library journal*. Vol. 19. No. 11. (November 1894), 364. p.
5. **Countryman, Gratia:** Shall public libraries buy foreign literature for the benefit of the foreign population? = *The library journal*. Vol. 29. No. 4. (June 1898), 229–231. p.
6. **Campbell, Jane Maud:** Supplying books in foreign languages in public libraries. = *The library journal*. Vol. 29. No. 1. (February 1904), 65–67. p.
7. **Gaillard, Edwin White:** Why public libraries supply books in foreign languages. = *The library journal*. Vol. 28. No. 8. (February 1903), 67. p.
8. **Poray, Aneila:** The foreign child and the book = *The library journal*. Vol. 40. No. 40. (April 1915), 239. p.
9. **Campbell, Jane Maud, Bostwick, Arthur E., Canfield, James Hulme:** Library in relation to special classes of readers: books for foreign population. = *The library journal*. Vol. 31. No. 8. (August 1906), 65–72. p.

10. **Antin**, Mary: The immigrant and the library. = *ALA bulletin* Vol. 7. No. 4. (July 1913), 145–149. p.
11. **Roberts**, Peter: The library and the foreign speaking man. = *The library journal*. Vol. 36. No. 10. (October 1911), 496–499. p.
12. **The libraries** part in making Americans. = *New York libraries*. Vol. 4. No. 7. (May 1915), 235–238. p.
13. **Wheaton**, H. H.: Americanization program for libraries. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 265–269. p.
14. **The libraries** part in Americanizing foreigners. = *New York libraries*. Vol. 6. No. 4. (August 1918), 88–89. p.
15. **Gratia**, Josephine: Making Americans, how the library helps. = St. Louis Public Library. *Annual Reports* 1918/1919. 77–100. p.
McPike, Josephine M.: The foreign child at a St. Louis Branch = *The library journal*. Vol. 40. No. 12. (December 1915), 851–855. p.
16. **Campbell**, J. M.: Americanizing books and periodicals for immigrants. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 269–272. p.
17. **Committee** on Work with the Foreign Born. = *ALA bulletin*. Vol. 11. No. 4. (July 1927), 336. p.
18. **Canfield**, James Hulme: Library in relation to special classes of readers: books for foreign population, i. m. 65. p.
19. **Carr**, John Foster: What the library can do for our foreign born. = *The library journal*. Vol. 38. No. 10. (October 1913), 366–368. p.
20. **Immigrant** Publication Society. [Prospektus]. New York, 1915 – YMCA Archive (New York)
21. **J. F. Carr** első megbízását a The Connecticut Daughters of the American Revolution elnevezésű patrióta szervezettől kapta, akik felfigyeltek a fiatal J. F. Carrnak a bevándorlók tájékoztatását fontosnak tartó cikkeire, és aki megszervezte az Immigrant Education Society-t New York-ban. vö. Sajtókivágat a *New York Tribune*-ből: *Society for giving practical information to the immigrant*. – YMCA Archive (New York)
22. **Immigrant** Publication Society, i. m.
23. *The Story of the Immigrant Publication Society*. [Szórónyomtatvány]. – New York Public Library. Archive. John Foster Carr Papers.
24. **Carr**, John Foster: What the library can do for our foreign born. – YMCA Archive. (New York)
25. **Carr**, John Foster: The Story of the Immigrant Publication Society, i. m. 2–3. p.
26. uo. 1. p.
27. vö. YMCA Archive (New York) kiadói prospektusok és The Immigrant Publication Society. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 213–214. p.

28. **Committee on Work with Foreign Born**, i. m.
29. **American Library Association**. = *The library journal*. Vol. 43. No. 2. (February 1918), 120. p.
30. **Prescott, Della R.**: What Americanization is not. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 218. p.
31. **Woodford, Jessie M.**: How a little booth helped a big movement. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 217. p.; The Immigrant Publication Society. = uo. 213–214. p.; Crane, Frank: The ten points of Americanism. = uo. 214–215. p.; Wright, Ida Faye: The gift of the nations. = uo. 215–210. p.; Books about the foreign born, about immigration and its resulting problems, about library and social work with the foreign born. [Bibliography]. = uo. 210. p.; Books for the use of the foreign born and their teachers. [Bibliography]. = uo. 210–212. p.
32. **Daniels, John**: Americanization by indirection. = *The library journal*. Vol. 45. No. 11. (November 1920), 871–876. p.
33. **The enlarged** program of the American Library Association unanimously adopted at the 42nd Annual conference held at Colorado Springs, June, 1920 – New York Public Library. Archive. John Foster Carr Papers
34. **Work** with the foreign born and preparation for citizenship. ALA enlarged program = *ALA bulletin* Vol. 14. No. 4. (July 1920), 299–300. p.
35. **The enlarged** program of the American Library Association, i. m.
36. **Work** with the foreign born = *ALA bulletin* Vol. 18. No. 4. (August 1924), 249–250. p., Vol. 20. No. 10. (October 1926), 399–400. p., 562–563. p., Vol. 32. No. 11. (October 1938), 894–985. p.
37. **Campbell, Jane Maud**: *Hungarian books. Selected list*. Boston, Mass. : ALA, 1907. American Library Association Publishing Board. (Foreign book list. No. 2.)
38. **Carr, John Foster**: *Immigrant and library. Italian helps. With lists of selected books*. New York : Immigrant Education Society, 1914.
39. **Sweet, May M.**: *The Italian immigrant and his reading*. Chicago: ALA, 1925.; **Alessios, Alison B.**: *The Greek immigrant and his reading*. Chicago : ALA, 1926. etc.
40. **The library without the walls**. Selected and annotated by Laura M. Janzow. New York : The Wilson, 1927. (Classics of American librarianship)

3. A Magyarországi kormányprogram, az „Amerikai akció” könyvtári ága

1. **Országos Levéltár** (a továbbiakban OL) ME K26 XVI–1905–1450 Iratszám: XXI–1901–1617 A tények nem igazolták a félelmeket. A valós arányokat ld. Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940*. Budapest : Akadémia Kiadó. 1982. 70–76. p. A visszavándorlásról 67–70., 455–456. p.
2. **OL ME K26 XVI–1903–79** Iratszám: XXIII–1902–3047 közölve: Tezla Albert: *Valahol túl Meseországban*. Budapest : Európa, 1987. 2. köt. 283–286. p.
3. **Gulyás Pál**: A hazai népkönyvtárügy kialakulása és mai helyzete. = *Múzeumi és könyvtári értesítő*. 5.évf. 2/3.füzet (1911. július hó 1.), 65–85. p. Ferenczi Zoltán: A nép és városi közkönyvtárakról. uo. 1.évf. 1.füzet (1907. június hó 15.), 13–18. p.
4. **Gulyás Pál**, i. m.
5. **OL Magyar Nemzeti Múzeum**. K736. Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa
6. *Utasítás a népkönyvtárak tervezésére. A népkönyvtárak számára ajánlható művek jegyzékével* kiad. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. Budapest, 1902. 7. p.
7. **Wlassics Gyula**: Kultúrpolitikai kérdések. = *Múzeumi és könyvtári értesítő* 2.évf. 4.füzet (1908. december hó 1.), 181–188. p.
8. **OL ME K26 XVI–1903–71** Iratszám: 85 és 140; **OL ME K26 XIX–1904–1066**
9. **OL ME K26 XXI 1906 661.** cs.
10. **OL ME K26 XXIII 1902 576.** cs. vö. még: Mayer Mária: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések, 1860–1910*. Budapest : Akad. Kiadó, 1977. 180–204. p.
11. **OL ME K26 XXI 1906 661.** cs. Iratszám: XXXI–1900–569 Alapszám XXI 1906 854
12. **OL ME K26 XXI 1906 661.**cs. Iratszám: XXXI–1900–569 Alapszám 120
13. **OL ML K26 1903–XVI–79** Iratszám: XXIII–1902–3047
14. vö. **OL ME K26 XXIII–1902–1120** Alapszám 245
15. **OL ME K26 1909 797.** cs. Iratszám: XXII–1907–4588 Alapszám 1076; Magyarországi Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek 111. d. 2 A, 12 A etc.
16. **OL ME K26 XXII 1909 798.** cs. Iratszám: XIX–1903–906 Alapszám 906; XIX–1905–4291 Alapszám 1403
17. **OL ME K26 XXII 1909 798.** cs. Iratszám: XIX–1903–4339 Alapszám 906; XIX–1904–1778; XIX–1905–1882 Alapszám 208

18. **Magyarországi** Református Egyház. Zsinati levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 112. d. 175 A, 178 A, 238 A
19. **Magyarországi** Református Egyház. Zsinati levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 112. d. 175 A melléklete
20. **OL** Magyar Nemzeti Múzeum. K736 Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége 1900 426
21. **OL** Magyar Nemzeti Múzeum. K736 Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége 6115
OL ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XIX–6115–1906 Alapszám XIX–2541 melléklete
22. **Magyar** Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 111. d. 18 A melléklete
23. **uo.** 82 A
24. **OL** Magyar Nemzeti Múzeum. K736 Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1905 101
25. **Magyar** Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 303 A
26. **OL** ME K26 XXII 1909 797. cs. Iratszám: XXII–1907–4588 Alapszám 1076 melléklete
27. **Magyar** Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai., R. Amerikai ügyek. 113. d. 219 A
28. **uo.** 178 A melléklete
29. **OL** Magyar Nemzeti Múzeum K736 Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1905 101; Magyar Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 111. d. 82 A és melléklete
30. **OL** ME K26 XXII 1909 798. cs. Iratszám: XXII–1909–1725 Alapszám 1170
31. **OL** ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XXII–1908–5563 Alapszám 444
32. **Kovács** Ilona: A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet Könyvtárának története, mint az amerikai magyar egyleti könyvtárak egy példája. = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve.* (1980). Budapest, 1982. 557–558. p.
33. **Fülöp** Géza: *Magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban.* Budapest : Akad. Kiadó, 1978. 290 p.
34. **OL** ME K26 XII 1908 748. cs.
OL ME K26 XIX 1906 660. cs.
OL ME K26 XXII 1909 798. cs.
35. **OL** ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XXII–1908–4237 Alapszám 444
36. **OL** ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XXII–1907–4320 Alapszám 444
37. **OL** Magyar Nemzeti Múzeum és Könyvtár K736 Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1913 419
38. **OL** ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XIX–1906–5102 Alapszám 2541

39. **uo.** Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647
40. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XXII–1908–5564 Alapszám 444
41. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647 melléklete
42. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XIX–1906–3400 Alapszám 647 melléklete
43. **uo.** és XIX–1906–5702 Alapszám 2541 melléklete
44. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XIX–1906–3400 Alapszám 2541
45. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647 melléklete;
     uo. Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 657
     uo. Iratszám: XIX–1906–5102 Alapszám 2541
     uo. Iratszám: XIX–1906–6055 Alapszám 2541 melléklete
46. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám: XIX–1906–6055 Alapszám 2541
47. **OL ME K26 XXII 1908 748. cs.** Iratszám XXII–1908–5564 Alapszám 444 melléklete
48. *Múzeumi és könyvtári értesítő*
     1. évf. 2. füz. (1907. okt. 1.), 109–112. p.
     2. évf. 1. füz. (1909. márc. 1.), 63. p.
     3. évf. 2/3. füz. (1909. jún. 15.), 178. p.
     4. évf. 4. füz. (1910. dec. 15.), 261. p.
     5. évf. 2/3. füz. (1911. júl. 1.), 300–301. p.
     6. évf. 2/3. füz. (1912. júl. 15.), 223. p.
     7. évf. 1. sz. (1913. márc. 1.), 288. p.
49. **OL Magyar Nemzeti Múzeum és Könyvtár K736** Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1916 159
50. **Magyar Református Egyház.** Zsinati Levéltár. 2.f. Külügyi Bizottság iratai. R. Amerikai ügyek. 113. d. 286 A melléklete *Szabadság* 1906. febr. 12.; *Protestáns egyházi és iskolai lap.* 51.évf. 1.sz. (1908. június 5.), 7. p.
51. **Daniels, John:** Americanization by Indirection. = *The library journal.* Vol. 45. No. 11. (November 1920), 876. p.

4. Az amerikai közkönyvtárak magyar gyűjteményei

1. **Kende Géza:** *Magyarok Amerikában.* Cleveland : Szabadság, 1927. 1. köt. 259–260. p.
2. **Rácz-Rónai Károly:** Az amerikai magyar telepek története. 2. St Louis. = *Külföldi magyarság.* 3.évf. 6.sz. (1922. márc. 15.), 2. p.
3. **OL ME K26 XXII 1908 748 cs.** Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647 melléklete

4. **St. Louis** Public Library. *Annual reports* (a továbbiakban St. Louis.AR) 1909–1910. 43. p.
5. **U.S. Bureau of Census.** *Census of the United States.* Population. 1900. Vol. 1. 796–797. p.
6. **Cleveland** Public Library. *Annual reports* (a továbbiakban Cleveland.AR) 1906. 64. p., 1908. 72. p.
7. **Bödy, Paul** (ed.): *Hungarian Ethnic Heritage Study of Pittsburgh, Pennsylvania.* 4. Hungarian community life in Greater Pittsburgh. 1981. 1. p.
8. **Carnegie** Public Library, Pittsburgh. *Annual reports* (a továbbiakban Pittsburgh.AR) 1911. 25. p.
9. **U.S. Bureau of Census.** ....*Census of the United States....* Population. 1900–1940.
10. **Hoffmann Géza:** *Csonka munkásosztály.* Az amerikai magyarság. Budapest, 1911. 238–251. p.
Berkovici, Konrad: *Around the world in New York.* London, [1924?] 351. p., Puskás Julianna, i. m. 189. p.
11. **Rosenwake, Ira:** *Population history of New York City.* Siracuse : Univ. Press, 1972. 123. p.
12. **Berkovici, Konrad,** i. m. 360–361. p.
13. **Hoffmann Géza,** i. m. 373–374. p.; Puskás Julianna, i. m. 189. p.
14. *The WPA guide to New York City.* The Federal Writer's Project guide to the 1930's New York : Pantheon, c1939 cc1982. 108. p.
15. *King's handbook of New York City.* Boston: Moses King, 1892. 218. p.
16. *The WPA guide to New York City,* i. m. 108–109. p.
17. **Kende Géza,** i. m. 124. p.
18. **Hoffmann Géza,** i. m. 238–251. p.
The WPA guide to New York City, i. m. 123–124. p.
19. **Laidlaw, Walter:** *Population of the City of New York, 1890–1930.* New York : Cities Census Committee. 206–207., 210–211., 234–225. p. 1905–ben átlagosan meghaladta acre–ként az 500–at, helyenként a 750–et, 1915 körül csökkent, gyakoribb volt a 300–400. Ez volt jellemző a felső East Side–ra is.
20. **New York Public Library** (a továbbiakban NYPL) Department of Manuscripts. Hamilton Fish Park Branch (A 13–1–4/5)
Dain, Phyllis: *The New York Public Library, A history of its founding and early years.* New York : Public Library, 1972. 293. p.
21. **Hoffmann Géza,** i. m. 374. p.
22. **A város** különböző pontjain működő magyar szervezetek és intézmények jelzik a szétszórtságot: a Yorkville–i Magyar Társas és Betegsegélyző Egylet címe a 84–ik utca 434 E szám, az amerikai Magyar Szocialista Munkásszövetség a 64–ik utca 404 E szám alatt tartotta fenn központját,

- létezett a Harlem-i I. Magyar Betegsegélyző Egylet. vö. Hoffmann, i. m. 360. p.
23. NYPL Department of Manuscripts. Archive. (A 13-1-4/5) Tompkins Branch. Archive. – Tompkins Square Regional Branch [ismertető prospektus] 1975.
  24. Berkovici, Konrad, i. m. 346. p.
  25. *The WPA guide to New York City*, i. m. 243–244. p.
  26. Berkovici, Konrad, i. m. 349–350. p.
  27. NYPL. Department of Manuscripts. Archive. Yorkville Branch (A 13-1-4/5) 1966.
  28. Puskás Julianna, i. m. 494. p.; NYPL. Yorkville Branch. Archive. Annual report. 1928. A fiókkönyvtár archívumában őrzött évi beszámolók mellett készült egy összeállítás 1922–1930-as időszakra az idegenekkel kapcsolatos munkáról *Notes on foreign work from Yorkville annual reports címen.* (Gépirat).
  29. OL ME K26 XXII 1908 748. cs. Iratszám: XXII-1907-2336 Alapszám 647 melléklete
  30. NYPL. Midmanhattan. Archive. Minute of the Committee on Circulation of the Board of Trustees (2. Dec. 1909) 370. p. vö. NYPL.AR „Volumes in foreign languages in the Circulation Department” című táblázatokkal, a létesítést követő években a kimutatásokban megjelenik a magyar anyag.
  31. Hoffmann Géza, i. m. 222. p.; Puskás Julianna, i. m. 240., 510. p.; Kovács Ilona: *New York magyarságának demográfiai átrendeződése a változó olvasói igény tükrében.* 1900–1940. = *Magyarságkutatás.* 1988. 259–281. p.
  32. Rác–Rónai Károly, i. m. 2. p.
  33. Gratia, Josephin, i. m. 100. p.
  34. U.S. Bureau of Census. *Census of the United States.* Population. 1910. St. Louis.AR.1913–1914. 65. p. (demográfiai térkép); Konnyu, Leslie: *Acacias. Hungarians in the Missisipi Valley.* Ligonier, Pa : Bethlen Press, 1976. 41–99. p. Könnö László idézett művében (41. p.) a magyarul beszélők számát St. Louisban 14 574 főre teszi
  35. Hannon, Robert E.: *St. Louis. Its neighborhoods and neighbors, landmarks and milestones.* St. Louis: Regional Commerce and Groth Association, 1986. 37. p., és St. Louis.AR. 1913–1914. 87–98. p.
  36. St. Louis.AR. 1913–1914. 92. p. ; St. Louis.AR. 1918–1919., a jelentéshez csatoltan Gratia, Josephine, i. m. 85., 100. p. (Különlenyomatként önálló lapszámozással is megjelent.)
  37. Gratia, Josephine, i. m. 100. p.; St. Louis.AR. 1922–1923., a jelentéshez csatoltan Pilcher, Margaret L. : *Who is who among readers.* 88–89. p. (Különlenyomatként önálló lapszámozással is megjelent.)

38. **St. Louis**.AR. 1908–1909. 65. p.; 1909–1910. 43. p.
39. **uo.** 1914–1915. 127. p.; 1917–1918. 134. p.
40. **uo.** 1928–1929. 73–74. p.; 1924–1925. 72. p.
41. **uo.** 1927–1928. 80. p.
42. **Konnyu**, Leslie, im. 76. p. A Magyar Ház és nőegylet 45 éves jubileumára. Beszéd. (Gépirat), Könnyü László hagyatékából.
43. **Sári Gál Imre**: *Az amerikai Debrecen. Képek a clevelandi magyarság életéből*. Toronto : Patria, 1966. 17. p.
44. **Bonutti**, Karl – Prpic, George: *Selected ethnic communities of Cleveland*. A socio-economic study for the Cleveland urban observatory city of Cleveland. Cleveland : State University, Ethnic Heritage Studies, 1977. 37. p.; Papp, Susan M.: *Hungarian Americans and their communities of Cleveland*. Cleveland : State University, Ethnic Heritage Studies, 1981. 160–161. p.
45. **Cleveland Public Library**. *Annual reports*. (a továbbiakban Cleveland. AR). 1907. 63. p., 1908. 75–76. p.
46. **Papp**, Susan M., i. m. 214–218. p.; Cleveland Public Library. Archive (a továbbiakban CPL.Archive) Copeland, Elisabeth F.: A history of Carnegie West Branch of the Cleveland Public Library. Western Reserve University, 1954. 26–27. p.; Cleveland.AR. 1927. 46. p.
47. **Sári Gál Imre**, i. m. 10. p.
48. **Cleveland**.AR. 1907. 60. p.
49. **uo.** 1913. 95. p.
50. **Puskás Julianna**, i. m. 190–191. p.
51. **Sári Gál Imre**, i. m. 71–72. p.; Papp, Susan M., i. m. 164–166. p.
52. **Puskás Julianna**, i. m. 188. p.
53. **Bödy**, Paul, i. m. 2. Hungarian immigrants in Greater Pittsburgh, 1880–1980. 1981. 11. p.
54. **U.S. Bureau of Census**. *Census of the United States*. Population 1900.
55. **Bödy**, Paul, i. m. 2. 11. p.; Health Survey of Pittsburgh made in 1919 and 1920. Compiled by Maurice Davis for the Tuberculosis League of Pittsburgh 44. p. (Carnegie Public Library, Pennsylvania Collection). Pittsburgh Survey = *Charities*. Vol. 21. No. 14. (January 2, 1909), 533–574. p.
56. **Pittsburgh**. AR. 1910. 36–37. p.
57. **uo.** 1918. 50. p.
58. **Cleveland**.AR. 1907. 55–56. p.
59. **OL ME K26 XXII** 1908 748. cs. Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647 melléklete
60. *Who is who in Library Science*. Edited by C. C. Williamson and Alice L. Jewett. New York : The Wilson, 1933. 200. p.
61. **NYPL**. Midmanhattan Archive. Minutes of the Committee on circulation of the Board of Trustees (2. December 1909), 370. p.

62. **St. Louis**.AR. 1925–1926. 77. p.
63. **Cleveland**.AR. 1910. 64. p.
64. **uo.** 1906. 67. p.
65. **uo.** 1914. 109. p.
66. **uo.** 100–103. p.
67. **Pittsburgh**.AR. 1912. 58. p.
68. **NYPL**. Department of Manuscripts. Archive. Supr. of work with children 1909–1910. Tompkins Sq. Branch,; **NYPL**. Tompkins Sq.Archive.AR. 1928.
69. **vö. Pittsburgh**. Public Library. Pennsylvania Collection. Branch Meeting Notes. December 6th, 1917, March 18th 1918, April 5th 1918; **Pittsburgh**.AR. 1919.
70. **A tanulmányokat** az adott év jelentéseihez csatoltan adták ki. (St. Louis.AR. 1914–1926), de önállóan, önálló lapszámozással is megjelentek.
71. **Folyamatosan** visszatérő statisztikai adat az egyes fiókkönyvtárak jelentéseiben.
72. **vö. pl. Cleveland**.AR 1910. címlap elé kötve.; **St. Louis**.AR. 1913–1914. 65. p.; **New York Public Library**. *Annual reports* (a továbbiakban **New York**.AR.) 1923 = **BNYPL**. Vol. 28. No. 4. (April 1924), 274–275. p.
73. **vö. pl. Cleveland**.AR. 1908. 62., 79. p.; 1909. 28–29. p.; 1915. 65. p.; **St. Louis**.AR. 1909–1910. 66. p.
74. **Cleveland**.AR. 1910. 29. p.
75. **New York**.AR. 1911. = **BNYPL**. Vol. 16. No. 2. (February 1912), 161. p.
76. **Pittsburgh**.AR.1912. 58. p.
77. **Pittsburgh**. Public Library. Pennsylvania Collection. Branch Meeting Notes. November 23, 1917.
78. **Cleveland**.AR. 1908. 79. p.
79. **uo.** 1927. 3–4. p.
80. **uo.** 1913. 92–93. p.
81. **New York Public Library**. *Circulation Department Hungarian Book List – A New York-i Nyilvános Könyvtár Kölcsön Osztálya magyar könyveinek jegyzéke*. [New York], 1910. 24. p.
Új magyar könyvek – Recent Hungarian Books. Edited by the Chicago Public Library. [Chicago] 1938. 23 p.
82. **A gyarapodási** jegyzékek folyamatosan jelentek meg *Monthly list of additions....; Monthly bulletin of the St. Louis Public Library*, stb. címen
83. **St. Louis**.AR. 1925–1926. 77. p.; **Magyar Könyvek** = *St. Louis és vidéke* 1. évf. 36. sz. (December 19 1913), 3. p.; **Cleveland**.AR. 1906. 63. p., 1911. 65. p.
84. **Magyar** könyvtárak New Yorkban = *Amerikai magyar népszava* No. 169. (Július 16 1910), 4. p.

85. **Bobinski, Georg S.:** Impact of Carnegie Philanthropy on American public library development. = *American library history*. Ed. by Michael H. Harris. Washington, DC. NCR Microcard Edition. 163–172. p.
86. *The NPL staff news*. Vol. 3. No. 7. (February 1913), 27. p.
87. uo. Vol. 3. No. 12. (21 March 1913), 48. p.
88. uo. Vol. 1. No. 21. (24 November 1911), 78. p.
89. uo. Vol. 2. No. 6. (9 February 1912), 23. p.
90. *New York.A.R.* 1910. = *BNYPL*. Vol. 15. No. 2. (February 1911), 111. p.
91. *The NPL Staff news*. Vol. 1. No. 20. (17 November 1911), 78. p.
92. uo. Vol. 4. No. 22. (29 May 1914), 88. p.; Vol. 1. No. 26. (29 December 1911), 102. p.; Vol. 1. No. 19. (10 November 1911), 73. p.
93. *New York.A.R.* 1912. = *BNYPL*. Vol. 17. No. 2. (February 1913), 95. p.
94. *vö. New York.A.R.* 1908–1914. A jelentést kiegészítésként rendszeresen kíséri az egyes fiókkönyvtárakban tartott rendezvények listája.
95. *New York.A.R.* 1912. = *BNYPL*. Vol. 17. No. 2. (February 1913), 95. p.
96. **Hubach, Charlotte J.:** *Our foreign-borns, tomorrow's citizens. The library's part in the problem, past, present and future*. Submitted as partial requirement for grade 4. New York Public Library 1947. 23. p.; és interjú R. K.-val. Készült az Amerikai Magyar Szó Szerkesztőségében 1987. november 26-án.
97. *Cleveland.A.R.* 1911. 65. p.
98. uo. 1927. 53–54. p.
99. **Bonutti, i. m.** 39–42. p.
100. uo. 52–55. p.
101. **Papp, Susan, i. m.** 214–218. p.; Copeland, Elisabeth F., i. m. 26–27. p.; CPL.Archive. Carnegie West Branch. Annual report 1930.
102. *St. Louis és vidéke*. 1. évf. 32. sz. (1913. november 21.), 1. p.
103. uo. 1. évf. 35. sz. (1913. december 12.), 4. p.
104. uo. 2. évf. 9. sz. (1914. február 20.), 1. p.
105. **Konnyu, Leslie, i. m.** 76–77. p.; *St. Louis.A.R.* 1927–1928. 73. p.
106. *St. Louis.A.R.* 1916–1917. 70. p.
107. **Gratia, Josephine, i. m.**, 88. p.
108. *St. Louis.A.R.* 1926–1927. 77. p.
109. *Pittsburgh.A.R.* 1911. 25. p.
110. uo. 40. p.
111. uo. 1913. 35. p.
112. uo.
113. uo. 1914. 34. p.
114. uo. 1920. 43–44. p.
115. *Cleveland.A.R.* 1909. 49. p.; 59–60. p., 1912. 75. p.; *Pittsburgh.A.R.* 1912. 58. p.; NYPL.Yorkville Branch. Archive. Notes on foreign work, i. m. 1924. 2. p.
116. *Cleveland.A.R.* 1909. 49. p.

117. **Valamennyi** könyvtár rendszeresen külön fejezetben foglalkozik ezekkel a mozgó és letéti könyvtárakkal. Sok esetben a statisztikai kimutatókban is szerepelnek Station és Travelling library néven. pl. Cleveland.AR. 1911. 95. p.; Cleveland.AR. 1913. 95. p.
118. **New York**.AR. 1908. = *BNYPL*. Vol. 13. No. 1. (January 1909), 171. p.; Cleveland.AR. 1915. 79. p.
119. vö. **New York**.AR. 1910–1940. rendezvények listája. NYPL. Department of Manuscripts. Supr. of work with children. 1909–1910. Tompkins Sq. reports
120. **Cleveland**.AR. 1927. 53–54. p.
121. **NYPL**. Tompkins Square Branch. Archive. Annual report. 1925.
122. **Cleveland**.AR. 1910. 64–65. p.
123. **NYPL**. Yorkville Branch. Archive. Annual report 1929.
124. **St. Louis**.AR. 1913–1914. 96. p.; 1919–1920. 64–65. p.
125. **Cleveland**.AR. 1912. 94. p. (*English for becoming Americans, Standard short courses for evening schools, New reader for evening schools*)
126. uo. 1917–1918. 21. p.; Gratia, Josephine, i. m. 82. p.
127. **Carr**, John Foster: „Making Americans”. A preliminary and tentative list of books. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5 (March 1920), 209–212. p.; Pittsburgh.AR. 1917–1918. 48–50. p.; 1919–1920. 74. p.; Cleveland.AR. 1921–1922. 22. p.
128. **Cleveland**.AR. 1913–ban 45, 1914–ben 311, 1915–ben 620 magyar könyvet kölcsönöztek a gyermekek számára. (vö. Books issued című statisztikai táblázatok)
129. **Cleveland**.AR. 1907. 102. p.; 1908. 114. p. 1909. 41. p., 103. p.; 1910. 43. p., 116. p.; 1911. 48. p., 126. p.; 1912. 55.p., 145. p.; 1913. 73. p., 169. p.; 1914. 74. p., 157. p.
130. **Puskás** Julianna, i. m. 274–278. p.;
Fejős Zoltán: Az anyanyelvi oktatástól az etnikus kultúra átörökítéséig. Magyar iskolaügy Amerikában 1890–1940 között. = *Magyarságkutatás 1990–1991*. 7–40. p.; Papp, Susan, i. m. 133. p.; *Magyarországi Szent Erzsébet Templom, 1892–1992 – St. Elisabeth of Hungary, 100th Jubilee*. Cleveland, Oh. [1992] 14–15. p.
131. **Komjáth** Aladár: *A kitántorgott egyház*. Budapest : Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1984. 111–118. p.
132. **Fishman**, Joshua A.: *Hungarian language maintenance in the United States*. Bloomington : Indiana University, 1966. 10. p.
133. **Papp**, Susan, i. m. 232. p.
134. **Fishmann**, Joshua, i. m. 10. p.
135. **Kovács** Ilona: Az amerikai magyarság egyesületi és egyházi könyvtárainak fejlődése. = *Kovács Máté emlékkönyv*. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 114. p.

136. **Csutoros Elek**: *Tíz év a Cleveland-i West Side-i Magyar Református Egyház történetéből : 1906–1916*. Cleveland. [1916].
137. **Degenfeld József** jelentése. Református Egyház. Zsinati Levéltár. 2.f külügyi iratok. R. Amerikai ügyek. 111. d. 2686–904; Ambrózy Lajos jelentése. OL ME K26 XXIIIc–1910–279 közli Tezla Albert, im. 2. köt. 391–392. p.
138. vö. **Pittsburgh**. AR. 1918–1919. 12–13. p.
139. **Valamennyi** könyvtári jelentés forgalmának megoszlását részletezi és külön kimutatja a felnőtt olvasmányok könyvforgalmát és a gyermek irodalom könyvforgalmát. Jelentős részben a gyermekek teszik az olvasóforgalom felét, pl. 1913–ban a forgalom: felnőtt 675 141, ifjúsági 741 948. = Pittsburgh.AR. 1913. 48. p.
140. **NYPL**. Tompkins Branch. Archive. School schedules. 1922–1923.
141. **NYPL**. Department of Manuscripts. Supr. of work with children. 1909–1910. Tompkins Sq. report. May 1910.
142. uo. February 1910.
143. **Cleveland**.AR. 1907. 63. p., 1908. 75–76. p.
144. **NYPL**. Department of Manuscripts. Archive. Supr. of work with children 1909–1910. 67th Street report. December 1910.
145. **Cleveland**.AR. 1905. 47. p.
146. **Poray**, Aneila, i. m. 235. p.
147. **Burnite**, Caroline: *Values in library work with children*. Kaaterskill Conference 1913. Separatum. 1. p.
148. **Andrews**, Siri: *Caroline Burnite Walter. A pioneer in library work with children*. Cleveland, 1950. [11–12]. p.
149. **NYPL**. Department of Manuscripts. Supr. of work with children. 1909–1910. Tompkins Sq. report, March 1910; Cleveland.AR. 1922–1923. 26. p
150. **NYPL**. Department of Manuscripts. Supr. of work with children 1909–1910. 67th Street report. December 1910.
151. uo. April 1910.
152. **Cleveland**.AR. 1909. 43. p.; Pittsburgh.AR. 1913. 35. p.
153. uo.
154. **Folklore** : good educational subjects for young children. = *St. Louis Post Dispatch* (March 1911), 26. p. (sajtó kivágat), St. Louis.AR. 1913–1914. 96. p.
155. **New York**.AR. 1911. = *BNYPL*. Vol. 14. No. 2. (February 1910), 119. p.; Vol. 16. No. 2. (February 1912), 146. p.
156. vö. pl. Cleveland.AR. 1909. 43.p. (az 1909/10–es szezonban görög mítoszok, északi mítoszok, Arthur-legendák, Shakespeare-történetek, Roland-ének volt a mesemondók műsorán.)
157. **Olcott**, Francs Jenkins: *The public library*. = *The Pittsburgh district civic frontage. The Pittsburgh Survey*. New York, 1914. 325–336. p.

158. **Cleveland**.AR. 1904. 43. p.
159. **Pittsburgh**.AR. 1900. 28–29. p ; 1911. 28. p.; 1914.
160. **Pittsburgh**.AR. 1913. 48. p.
161. **Cleveland**.AR. 1905. 29., 49. p.; 1906. 54–55. p.; 1907. 48. p.; 1908. 59. p.; 1909. 50. p.; 1910. 55. p.; 1911. 60. p.; 1912. 72. p.; 1913. 90. p.; 1914. 85. p.
162. uo. 1913–1915. Books issued című táblázatok.
163. **Cleveland**.AR. 1908. 70. p.
164. uo. 1908. 59. p.
165. vö. uo. 1909. 51. p. (fiúk 36, lányok 27, összesen = 63); 1910. 56. p. (fiúk 36, lányok 22, vegyes 2, összesen = 60)
166. **Pittsburgh**.AR. 1917. 57. p.; 1918. 50. p.
167. vö. pl. New York.AR. 1930. 431–436. p.: City History Club (Girls), Marionette Club (Girls), Imperial Stamp Club (Boys), Debate between. Boy's Clubs on „Installment Buying” etc.
168. **Cleveland**.AR. 1908.71. p.; 1910. 79. p.; 1913. 96. p., 97. p.; NYPL. Department of Manuscripts. Supr. of work with children. 1907–1908, 1909–1910. 67th street report. October 1908; uo. Tompkins Sq. report. October 1909
169. **Cleveland**.AR 1908. 71. p.; 1910. 57–59. p.; 1913. 96–97. p.; Poray, Aneila, i. m. 234–238. p.
170. **Pittsburgh**.AR. 1917. 57. p.
171. uo. 1918. 50. p.
172. **Cleveland**.AR. 1908. 78. p.
173. **McPike**, Josephine, i. m. 272. p.
174. **Cleveland**.AR. 1906. 64. p.
175. **OL ME K26 XXII** 1908. 748. cs. Iratszám: XXII–1907–2336 Alapszám 647 melléklete
176. uo.
177. **Kovács Ilona**: Az amerikai magyarság egyesületi és egyházi könyvtárainak fejlődése, i. m. 117. p. (1907–ben 2000 korona segélyt küldött a MKOT a New York Public Library-nak)
178. **Cleveland**.AR. 1908. 74. p.
179. **Cleveland**.AR. 1909. 63. p.
180. **Kovács Ilona**: Az amerikai magyarság egyesületi és egyházi könyvtárainak fejlődése, i. m. 117. p. (A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által nyújtott segítség a Tanács jegyzőkönyveiben 1915–ben jelent meg.)
181. uo.
182. **Campbell**, J. Maud: Supplying books in foreign languages in public libraries. = *The library journal*. Vol. 29. No. 1. (February 1904), 66–67. p.

183. vö. **Hoffmann Géza**, im. 213–223. p. Kovács Ilona: Könyvek „peregrinációja”. Magyar könyvek Amerikában, 1900–1930. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. 3. Budapest, Szeged : Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptum Kft. 1993. 1546–1554. p.
184. **Hoffmann Géza**, im. 221–222. p.; vö. még Cleveland.AR. 1908. 63. p.; 1924–1925. 96. p.
185. **Magyar könyvek és magyar iskolák = Amerikai magyar népszava**. Vol. 11. No. 184. (Augusztus 1910), 2. p.
186. **Cleveland.AR.** 1910. 30–31. p.; 1915. 37. p.; 1924–1925. 96. p.; Hubach, Charlotte J., i. m. 23. p.
187. **Cleveland.AR.** 1924–1925. 96. p.; New York.AR. 1929. = *BNYPL* Vol. 33. No. 6. (June 1930), 415. p.
188. **Copeland, Elisabeth F.**, i. m. 17. p.; St. Louis.AR. 1925–1926. 77. p.
189. **A Nagy Amerika magyar könyveket ad a bevándorlóknak. = Bevándorló**. Vol. 7. No. 27. (April 2. 1907), 1–2. p.
190. **Asbury Park Conference.** = *ALA bulletin* Vol. 10. No. 4. (July 1916), 257–265. p.
191. **Cleveland.AR.** 1915. 59. p.
192. **Pittsburgh.AR.**
193. **Cleveland.AR.** 1911. 115. p., 125. p.
194. **Copeland, Elisabeth F.**, i. m. 81–84. p.: Appendix D és E
195. **New York.AR.** 1915. = *BNYPL* Vol. 20. No. 3. (March 1916)
196. **New York.AR.** 1930. = *BNYPL* Vol. 40. No. 3. (March 1936)
197. **Pittsburgh.AR.** 1914. 12., 21. p.
198. **St. Louis.AR.** 1913–1914, 119., 121., 123. p.
199. **Randall, William M:** What can foreigners find to read in the public library? = *The library quarterly*. Vol. 1. No. 1. (January 1931), 79–88. p.
200. **Puskás Julianna**, i. m. 85–86. p.
Harvard encyclopedia of American ethnic groups. Ed. [by] Stephan Thernstrom ; Ann Orlov, managing editor; Oscar Handlin, consulting editor. Cambridge, Mass., London, Engl. : Harvard University Press. 1980. 65. p.
201. **New York Public Library. Circulation Department. Hungarian book list.**, i. m. *Monthly bulletin of the Carnegie Library of Pittsburgh*. Vol. 16. No. 1. (January 1911)–
Monthly list of additions. New York Public Library. (July 1910)–
Monthly bulletin of the St. Louis Public Library (June 1912)–
Magyar könyvek. = *St. Louis és vidéke*. 1. évf. 36. sz. (December 1913), 3. p.
202. **Kovács László:** *A survey of the Hungarian and Polish collection at the Cleveland Public Library*. Cleveland, 1973. 61–62. p.
203. **Campbell, Jane Maud:** Supplying books in foreign languages in public libraries., i. m. 67. p.

204. **NYPL.** Department of Manuscripts. Archive. The Hungarian National Board of Museums and Libraries. (February 21, 1912).
205. **Carr, John Foster:** Library work for immigrants. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 274. p.
206. **Hoffmann Géza**, i. m. 215. p.
207. **New York.AR.** 1909. = *BNYPL*. Vol. 14. No. 2. (February 1910), 131. p.
208. **Cleveland.AR.** 1911. 31–32. p.
Kovács László, i. m. 61. p.
209. **Hoffmann Géza**, i. m. 217. p.
What the Hungarians read. = *Interpreter*. Vol. 3. No. 2. (February 1924), 10–11. p.
210. **Cleveland.AR.** 1906. 56. p.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOGRÁFIA FORRÁSOK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

KÖNYVEK, TANULMÁNYOK, CIKKEK

1. **Alessios**, Alison B. : *The Greek immigrant and his reading*. Chicago : American Library Association, **1926**. 32 p.
2. **American** Library Association. = *The library journal*. Vol. 43. No. 2. (February **1918**), 120–121. p.
3. **Andrews**, Siri: *Caroline Burnite Walker. A pioneer in library work with children*. Cleveland, **1950**. [24] lev.
4. **Antin**, Mary: The immigrant and the library. = *ALA bulletin*. Vol. 7. No. 4. (July **1913**), 145–149. p.
5. **Asbury** Park Conference. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July **1916**), 257–265. p.
6. **Benkart**, Paula: The Hungarian government, the American Magyar Churches, and immigrant ties to the homeland, 1903–1917. = *Church history*. Vol. 52. (September **1983**), 312–321. p.
7. **Berkovici**, Konrad: *Around the world in New York*. London : Jonathan Cape, [1924?]. 416 p. Chapter XIV. Hungary. 346–366. p.
8. **Bobinski**, George S.: Impact of Carnegie philanthropy on American public library development. In: *American library history*. Edited by Michael H. Harris. Washington, D.C. : NCR Microcard Edition, **1971**. 163–172. p.
9. **Bonutti**, Karl–Prpic, George: *Selected ethnic communities of Cleveland. A socio-economic study for the Cleveland Urban Observatory City of Cleveland*. Cleveland : State University, Ethnic Heritage Studies, **1977**. 278 p.
10. **Books** about the foreign born, about immigration and its resulting problems, about library and social work with the foreign born. [Bibliography]. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March **1920**), 210. p.
11. **Books** for the use of the foreign born and their teachers. [Bibliography]. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March **1920**), 210–212. p.
12. **Bödy**, Paul (ed.): *Hungarian Ethnic Heritage Study of Pittsburgh, Pennsylvania*. 4. *Hungarian community life in Greater Pittsburgh*. Pittsburgh, **1981**. 19 p.
13. **Burnite**, Caroline: *Values in library work with children*. Kaaterskill conference. **1913**. [6] p. Separatum.

14. **Campbell**, Jane Maud: Supplying books in foreign languages in public libraries. = *The library journal*. Vol. 29. No. 1. (February 1904), 65–67. p.
15. Campbell, Jane Maud – Bostwick, Arthur – Canfield, James Hulme: Library in relation to special classes of readers. Books for foreign population. = *The library journal*. Vol. 31. No. 8. (August 1906), 65–72. p.
16. Campbell, Jane Maud: *Selected list of Hungarian books*. Boston, Mass. : American Library Association, 1907. 12 p. (Foreign book list. No. 2.)
17. Campbell, Jane Maud: Americanizing books and periodicals for immigrants. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 269–272. p.
18. **Carr**, John Foster: What the library can do for our foreign born. = *The library journal*. Vol. 38. No. 10. (October 1913), 566–568. p.
19. Carr, John Foster: *The library and the immigrant*. Address delivered before the American Library Association at Washington. May 26 1914. [Chicago], 1914. 7 p.
20. Carr, John Foster: *Immigrant and library. Italian helps*. With lists of selected books. New York : Immigrant Education Society, 1914. 93 p.
21. Carr, John Foster: Library work for immigrants. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 274. p.
22. Carr, John Foster: *Some of the people we work for*. Address delivered before the American Library Association, Asbury Park, N.J. New York : Immigrant Publication Society, [1916]. 16 p. (Library work with the foreign born)
23. **Committee** on Work with the Foreign Born. = *ALA bulletin*. Vol. 11. No. 4. (July 1927), 336. p.
24. **Compton**, Charles H.: Fifty years of the St. Louis Public Library, 1876–1926. = *St. Louis AR. 1925–1926*. újrakezddő lapszámozás: 1–84. p.
25. **Countryman**, Gratia: Shall public libraries buy foreign literature for the benefit of the foreign population? = *The library journal*. Vol. 29. No. 4. (June 1898), 229–231. p.
26. **Csutoros** Elek: *Tíz év a Clevelandi West Sidei Magyar Református Egyház történetéből. 1906–1916*. Cleveland : Fencsik ny., [1916]
27. **Dain**, Phyllis: *The New York Public Library. A history of its founding and early years*. New York : Public Library, 1972. 466 p.
28. **Daniels**, John: Americanization by indirection. = *The library journal*. Vol. 45. No. 11. (November 1920), 871–876. p.
29. **Ditzion**, Sidney: *Arsenals of the democratic culture*. Chicago : American Library Association, 1947. 261 p.
30. **DuMont**, Rosemarie Ruhig: *Reform and reaction. The big city public library in American life*. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1977. 153 p.
31. **Editorial**. = *The library journal*. Vol. 19. No. 9. (October 1894), 328. p.

32. **Fejős Zoltán:** Az anyanyelvi oktatástól az etnikus kultúra átörökítéséig. Magyar iskolaügy Amerikában, 1890–1940. = *Magyarságkutatás*. (1990–1991). 7–40. p.
33. **Fejős Zoltán:** *A chicagói magyarok két nemzedéke, 1890–1940. Az etnikai örökség megőrzése és változása*. Budapest : Közép-Európa Intézet, 1993. 299 p. (Hungari extra Hungariam 1.)
34. **Ferenczi Zoltán:** A nép és a városi közkönyvtárakról. = *Múzeumi és könyvtári értesítő*. 5. évf. 2–3. füzet (1907. június hó 15.), 13–18. p.
35. **Fishman, Joshua:** *A Hungarian language maintenance in the United States*. Bloomington, Ind. : Indiana University, 1966. 58 p. (Indiana University publications. Uralic and Altaic ser. 62.)
36. **Folklore.** Good educational subjects for young children. = *St. Louis post dispatch* (March 1911), 26. p. [Sajtókivágat].
37. **Fülöp Géza:** *Magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*. Budapest : Akad. Kiadó, 1978. 290 p.
38. **Gaillard, Edwin White:** Why public libraries supply books in foreign languages. = *The library journal*. Vol. 28. No. 8. (February 1903), 67. p.
39. **Gordon, Milton:** *Assimilation in American life. The role of race, religion and national origins*. New York : Oxford University Press, 1964. 276 p.
40. **Gratia, Josephine:** Making Americans, how the library helps. = *St. Louis.A.R.* 1918–1919. 77–130. p.
41. **Gulyás Pál:** A hazai népkönyvtárügy kialakulása és mai helyzete. = *Múzeumi és könyvtári értesítő*. 5. évf. 2–3. füzet (1911. július hó 1.), 65–85. p.
42. **Hannon, Robert E.:** *St. Louis. Its neighborhoods and neighbors, landmarks and milestones*. St. Louis : Regional Commerce and Groth Association, 1986. 385 p.
43. **Hartmann, Edward George:** *The movement to Americanize the immigrant*. New York : Columbia University Press, 1948. 325 p.
44. **Harvard encyclopedia of American ethnic groups.** Ed.: Stephan Thernstrom; Ann Orlov managing editor; Oscar Handlin, consulting editor. Cambridge, Mass. etc. : Harvard University Press, 1980. 1076 p.
45. **Higham, John:** *Strangers in the land. Patterns of American nativism, 1860–1925*. New York : Athenaeum, 1973. 431 p.
46. **Hoffmann Géza:** *Csonka munkásosztály. Az amerikai magyarság*. Budapest : Magyar Közgazdasági Társaság, 1911. 410 p.
47. **The Immigrant Publication Society.** = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 213–214. p.
48. **Josephson, Aksel G. S.:** Foreign books in American libraries. = *The library journal*. Vol. 19. No. 11. (November 1894), 364. p.

49. **Kallen**, Horace Meyer: *Culture and democracy in the United States. Studies in the group psychology of the American peoples*. New York : Borni & Liveright. **1924**. 347 p.
50. **Kende Géza**: *Magyarok Amerikában. 1583–1926*. Cleveland : Szabadság, **1927**. 1–2. köt.
51. **King's handbook of New York City. An outline history and description of the American metropolis**. Ed. and publ. by Moses King. Boston : Moses King, **1892**. 428 p.
52. **Komjáthy Aladár**: *A kitántorgott egyház*. Budapest : A Református Egyház, Zsinati Iroda Sajtóosztálya, **1984**. 279 p.
53. **Konnyu**, Leslie: *Acacias. Hungarians in the Missisipi Valley*. Ligonier, Pa. : Bethlen Press, **1976**. 126 p.
54. **Kovács Ilona**: Adatok az amerikai magyar könyvtári gyűjteményekről. = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*. (1978). Budapest, **1980**. 567–618. p.
55. Kovács Ilona: A St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző Egylet Könyvtárának története, mint az amerikai egyleti könyvtárak egy példája. = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*. (1980). Budapest, **1982**. 557–588. p.
56. Kovács Ilona: Az amerikai magyarság egyesületi és egyházi könyvtárainak fejlődése. In: *Kovács Máté emlékkönyv*. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, **1983**. 113–123. p.
57. Kovács Ilona: New York magyarságának demográfiai átrendeződése a változó olvasói igények tükrében. 1900–1940. = *Magyarságkutatás* (1988). 259–281. p.
58. Kovács Ilona: Könyvek „peregrinációja”. Magyar könyvek Amerikában, 1900–1930. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. 3. Budapest etc. : Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság etc., **1993**. 1546–1554. p.
59. **Kovács László**: *A survey of the Hungarian and Polish collection at the Cleveland Public Library*. Cleveland, **1973**. 65 p. [Gépirat]
60. **Ledbetter**, Eleanor: *Winning friends and citizens for America. Work with Poles, Bohemians and others*. New York : Immigrant Publication Society, [1918]. 32 p. (Library work with the foreign born)
61. **Laidlaw**, Walter et al.: *Population of the City of New York, 1890–1930*. New York : Cities Census Committee. **1932**. 316 p.
62. **Lee**, Robert: The peoples university. The educational objective of the public library. In: *Reader in American library history*. Ed. Michael H. Harris, Washington, D.C. : NCR Microcard Editions, **1971**. 117–124. p.
63. *The library withouth the walls*. Selected and annotated by Laura M. Janzow. New York : The Wilson, **1927**. 679 p. (Classics of American librarianship. Vol. 6.)

64. *Libraries and adult education*. Report of a study made by the American Library Association. Chicago : ALA, 1926. 279 p. Part 2. Chapter 4. Work with the foreign born. 172–176. p.
65. The **libraries** part in Americanizing foreigners. = *New York libraries*. Vol. 6. No. 4. (August 1918), 88–89. p.
66. The **libraries** part in making Americans. = *New York libraries*. Vol. 4. No. 7. (May 1915), 235–238. p.
67. **Mayer Mária**: *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések, 1860–1910*. Budapest : Akad. Kiadó, 1977. 255 p.
68. **Magyar** könyvek. = *St. Louis és vidéke*. 1. évf. 36. sz. (December 19. 1913), 3. p.
69. **Magyar** könyvek és magyar iskolák. = *Amerikai magyar népszava*. Vol. 11. No. 184. (August 1910), 2. p.
70. **Magyar** könyvtárak New Yorkban. = *Amerikai magyar népszava*. Vol. 11. No. 69. (július 16. 1910), 4. p.
71. **Magyarországi Szent Erzsébet Templom, 1892–1992**. – *St. Elisabeth of Hungary, 100th jubilee*. Cleveland, Oh., [1992]. 56 p.
72. **Mason, Mary**: *Exploring a neighborhood. Our Jewish people from Eastern Europe and the Orient*, by Mary Frank. New York : Immigration Publication Society, [1919]. 85 p.
73. **McMullen, H.**: Service to ethnic minorities other than Afro-American Indians. In: *A century of service. Librarianship in the United States and Canada*. Ed. by S. L. Jackson et al. Chicago : ALA, 1976. 42–61. p.
74. **McPike, Josephine M.**: The foreign child at a St. Louis branch. = *The library journal*. Vol. 40. No. 12. (December 1915), 851–855. p.
75. **Munthe, Wilhelm**: *American librarianship from a European angle. An attempt at an evaluation of policies and activities*. Chicago : ALA, 1939. 191 p.
76. **A Nagy** Amerika magyar könyveket ad a bevándorlóknak. = *Bevándorló*. Vol. 7. No. 27. (April 2, 1907), 1–2. p.
77. *New York Public Library. Circulation Department. Hungarian book list*. – *A New York-i Nyilvános Könyvtár Kölcsön Osztálya magyar könyveinek jegyzéke*. [New York] : NYPL, 1910. 24 p.
78. **Olcott, France Jenkins**: The public library. In: The Pittsburgh District civic frontage. In: *The Pittsburgh Survey*. Vol. 6. New York : The Charities Publication Committee. 1914. 325–336. p.
79. **Papp, Susan M.**: *Hungarian Americans and their communities of Cleveland*. Cleveland : State University, Ethnic Heritage Studies, 1981. 324 p.
80. **Pilcher, Margaret L.**: Who is who among readers? = *St. Louis.A.R.* 1922–1923. 77–109. p.
81. *The Pittsburgh Survey*. Findings in six volumes, ed. by Paul Underwood Kellog. New York : Charities Publication Committee. 1909–1914. 1–6. Vol.

- Megjelent a *Charities*. Vol. 21. No. 14–16. (January–March 1909) számaiként is.
82. **Poray**, Aneila: The foreign child and the book. = *The library journal*. Vol. 40. No. 4. (April 1915), 233–239. p.
  83. **Prescott**, Della R.: What Americanization is not. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 218. p.
  84. **Puskás** Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940*. Budapest : Akad. Kiadó., 1982. 638 p.
  85. **Rácz Rónai** Károly: Az amerikai magyar telepek története. 2. St. Louis. = *Külföldi magyarság*. 3.évf. 6.sz. (1922. márc. 15.) 2. p.
  86. **Randall**, William M.: What can foreigners find to read in the public library? = *The library quarterly*. Vol. 1. No. 1. (January 1931), 79–88. p.
  87. **Roberts**, Peter: The library and the foreign speaking man. = *The library journal*. Vol. 36. No. 10. (October 1911), 496–499. p.
  88. **Rose**, Ernestine: *Bridging the gulf. Work with the Russian Jews and other newcomers*. New York : Immigrant Publication Society. 1917. 32 p. (Library work with the foreign born)
  89. **Rosenwake**, Ira: *Population history of New York city*. Siracuse : Univ. Press, 1972. 224 p.
  90. **Sári Gál** Imre: *Az amerikai Debrecen. Képek a Clevelandi magyarság életéből*. Toronto : Patria, 1966. 112 p.
  91. *A survey of libraries in the United States*. Conducted by the American Library Association. Chicago : ALA, 1927. 1–4. Vol. Vol. 3. Chapter 4. Work with the special classes. 1. Work with foreigners. 218–238. p.
  92. **Sweet**, May M.: *The Italian immigrant and his reading*. Chicago : American Library Association, 1925. 64 p.
  93. The ten points of Americanism. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 214–215. p.
  94. **Tezla**, Albert: „Valahol túl Meseországban...”. *Az amerikai magyarok. 1895–1920*. Válogatta és szerkesztette Albert Tezla Kathy Elaine Tezla közreműködésével. Budapest : Európa, 1987. 1–2. köt.
  95. *Új magyar könyvek. – Recent Hungarian books*. Ed. by the Chicago Public Library. [Chicago], 1938. 23 p.
  96. **U.S. Department of Commerce**. Bureau of Census. ... *Census of the United States*. Population. 1900–1940. Washington, D.C. : Government Printing Office.
  97. *Utasítás a népkönyvtárak tervezésére*. A népkönyvtárak számára ajánlható művek jegyzékével kiad. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. Budapest, 1902. 67 p.
  98. **What** the Hungarians read. = *Interpreter*. Vol. 3. No. 2. (February 1924), 10–11. p.

99. **Wheaton, H. H.:** Americanization program for libraries. = *ALA bulletin*. Vol. 10. No. 4. (July 1916), 265–269. p.
100. **Who is who in library service.** Ed. by C. C. Williamson and Alice L. Jewett. New York. : The Wilson, 1933.
101. **Wlassics Gyula:** Kultúrpolitikai kérdések. = *Múzeumi és könyvtári értesítő*. 2. évf. 4. füz. (1908. december hó 1.), 181–188. p.
102. **The WPA guide to New York city. The Federal Writer's Project. Guide to the 1930's.** New York : Pantheon Books, c1939 cc1982. 700. p.
103. **Woodford, Jessie M.:** How little booth helped a big movement. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 217. p.
104. **Work with the foreign born.** = *ALA bulletin*. Vol. 18. No. 4. (August 1924), 249–250. p.; Vol. 20. No. 10. (October 1926), 562–563. p.; Vol. 32. No. 11. (October 1938), 894–895. p.
105. **Work with the foreign born and preparation for citizenship.** = *ALA bulletin*. Vol. 14. No. 4. (July 1920), 299–300. p.
106. **Wright, Ida Fayne:** „The gift of the nations”. = *The library journal*. Vol. 45. No. 5. (March 1920), 215–216. p.

TÉZISEK

1. **Butrick, Mary Wendellene:** *History of the Foreign Literature Department of Cleveland Public Library, 1925–1972.* Master Thesis. Kent State University, 1974.
2. **Copeland, Elisabeth F.:** *A history of Carnegie West Branch of the Cleveland Public Library.* Master Thesis. Western Reserve University, 1954.
3. **Hubach, Charlotte J.:** *Our foreign-born, tomorrow's citizens. The library's part in the problem, past, present and future.* Submitted as partial requirement for grade 4. New York Public Library, 1947.
4. **Jones, Plummer Alston, Jr.:** *American public library service to the immigrant community, 1876–1948. A biographical history of the movement and its leaders: Jane Maud Campbell (1869–1947), John Foster Carr (1869–1939), Eleanor (Edwards) Ledbetter (1870–1954), and Edna Phillips (1890–1968).* Ph.D. Dissertation. University of North Carolina at Chapel Hill, 1991.
5. **Nagy, Mary Catherine:** *History and relationship of the Rice Branch Library to its Hungarian patrons.* Master Thesis. Western Reserve University. 1952.
6. **Phillips, Virginia:** *Fifty-six years of service to the foreign-born by the Cleveland Public Library.* Master Thesis. Western Reserve University, 1957.
7. **Westerberg, Kermit:** *Americanization, foreign-language books, immigrants and public libraries. A conceptual and bibliographic essay on American Public Library opinions as reflected in the library literature of the period 1894–1920.* Master Thesis. University of Minnesota, 1977.

AMERIKAI KÖZKÖNYVTÁRAK ÉVI JELENTÉSEI:

1. **Carnegie** Public Library, Pittsburgh. *Annual reports*. 1900–1940.
2. **Cleveland** Public Library. *Annual reports*. 1900–1940.
3. **New York** Public Library. *Annual reports*. 1900–1940.
4. **St. Louis** Public Library. *Annual reports*. 1900–1940.

SAJTÓ

Amerikai magyar lapok:

1. *Bevándorló*. 1907.
2. *Szabadság*. 1906.
3. *St. Louis és vidéke*. 1913.

Amerikai lapok:

1. *ALA bulletin*. 1906–1940.
2. *Church history*. 1983.
3. *Interpreter*. 1924.
4. *The library journal*. 1894–1940.
5. *The library quarterly*. 1931.
6. *Monthly bulletin of the Carnegie Library of Pittsburgh*. 1911–1940.
7. *Monthly bulletin of the St. Louis Public Library*. 1912–1940.
8. *Monthly list of additions, New York Public Library*. 1910–1940.
9. *The New York libraries*. 1915–1918.
10. *The New York Public Library staff news*. 1910–1913.
11. *New York times Saturday reviews*. 1902.
12. *St. Louis post dispatch*. 1911.

Magyarországi lapok:

1. *Külföldi magyarság*. 1922.
2. *Múzeumi és könyvtári értesítő*. 1907–1918.
3. *Protestáns egyházi és iskolai lap*. 1908.

II. LEVÉLTÁRAK, KÉZIRATTÁRAK

Amerikai Egyesült Államok

Közkönyvtárak levél- és irattárai:

Cleveland, Oh.

Cleveland Public Library. Archive.

Branch Libraries:

- Carnegie West Branch
- Rice Branch
- Woodland Branch

Work with children:

- Home libraries
- Club work

New York, N.Y.

New York Public Library

1. Department of Manuscripts.

Archive.

- Hamilton Fish Park Branch
- Tompkins Square Branch
- Yorkville Branch
- John Foster Carr papers

Supr. of work with children. 1908–1910.

- Hamilton Fish Park reports
- Tompkins Square reports
- Yorkville reports
- 67th street reports

Hungary. Directors office. 1911–1913.

- The Hungarian National Board of Museums and Libraries

2. Midmanhattan Archive

Branch libraries. 1920–1940.

- Hamilton Fish Park Branch
- Tompkins Square Branch
- Yorkville Branch
- Woodland Branch

- Minutes of the Committee on Circulation of the Board of Trustees. 1909–1910.

3. Local archives in the branches

NYPL. Tompkins Square Branch. Archive. Annual reports

NYPL. Yorkville Branch. Archive. Annual reports

Pittsburgh, Pa.

Carnegie Public Library

Pennsylvania collection

- Branch Meeting Notes. 1917–1919.
- Health survey of Pittsburgh made in 1919 and 1920.
Compiled by Maurice Davis for the Tuberculosis League of Pittsburgh

St. Louis, Mo.

St. Louis Public Library

Manuscript collection

- Branch libraries. Soulard Branch reports. 1912–1918.

Egyéb amerikai levéltárak:

Ligonier, Pa.

Bethlen Otthon Archívuma

Könyvgyűjtemény

New York, N.Y.

YMCA Archive

Immigration, immigrants

St. Paul, Mn.

Immigration History Research Center

Hungarian – American fond St. Paul-i Baross Gábor Társas és Betegsegélyző
Egylet iratai. 1902–1936.

Washington, D.C.

National Archives

Department of Interior. Bureau of Education. Americanization. Hist. File
420

Magyarország**Budapest**

1. Magyar Országos Levéltár
K 26 A Miniszterelnökség központilag iktatott iratai
K 736 Magyar Nemzeti Múzeum és Könyvtár. Múzeumok és Könyvtárak
Országos Tanácsa/Felügyelősége iratai
2. Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár.
Könnyü László hagyatéka.
3. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára, 2.f. Konventi Kül-
ügyi Bizottsági iratok.

TÁBLÁZATOK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**A Cleveland-i Közkönyvtár (Cleveland Public Library) magyar
könyvállománya és könyvforgalma 1908-1940**

Év	állomány	forgalom
1908	417	–
1909	1275	3 866 [*]
1910	1480	5 710 [*]
1911	1811	11 390 [*]
1912	–	18 172 [*]
1913	–	25 999 [*]
1914	–	34 595 [*]
1915	–	37 058 [*]
1916	–	–
1917	–	–
1920	3070	27 515 ^{**}
1930	8527	75 246 ^{**}
1940	9581	40 509 ^{**}

Forrás:

* Cleveland AR. 1908-1915. Books issued c. táblázatok

** Butrick, May Wendelene: History of the Foreign Literature Department of Cleveland Public Library, 1925-1972. Master Thesis. Kent State University 1974, 82-84. p.

**A Cleveland-i Közkönyvtár (Cleveland Public Library)
fiókkönyvtár-hálózatának magyar könyvforgalma*
1907-1915**

A fiókkönyvtárak neve	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915
Központi gyűjtemény	–	–	127	451	496	418	469	345	372
Gyermekkönyvtár	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Broadway	–	–	–	16	155	144	233	150	112
(West Side)									
Carnegie West	–	–	1914	2406	5 310	11 212	15 814	20 730	22 023
East Third	–	–	–	–	–	–	1	8	47
Hough	–	–	2	7	8	20	16	29	27
Miles Park	–	–	–	2	24	2	13	11	93
Quincy	–	–	–	–	–	–	–	848	2 685
St. Clair	–	–	293	295	200	145	368	793	745
South Side	5	–	–	–	11	35	83	120	198
Sterling	–	–	–	–	–	–	8	59	30
Woodland	–	–	1450	1968	4 570	4 677	5 936	6 624	6 095
Alliance	–	–	29	274	287	204	1 099	1 303	828
Alta	–	–	–	–	–	–	8	–	–
Brooklyn	–	–	–	11	16	–	–	–	–
Collinwood	–	–	–	–	–	–	103	402	398
Detroit	–	–	5	15	21	–	–	–	–
East	–	–	–	–	–	–	–	–	–
East 79th	–	–	–	–	–	–	–	–	4
Edgewater	–	–	–	–	–	–	5	19	9
Glenville	–	–	–	–	–	16	–	8	5
Hiram	–	–	–	–	–	11	137	250	88
Lorain	–	–	–	–	–	141	192	235	168
Lorain Clark	–	–	–	33	62	66	223	266	364
Perkins	–	–	2	13	12	48	116	296	244
Pilgrim	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Prospect	–	–	–	2	16	–	–	–	–
South Brooklyn	–	–	4	–	5	45	89	384	400
Superior	–	–	–	3	–	49	13	45	109
Temple	–	–	34	48	20	45	49	126	55
Worthington	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Home Library	–	–	–	–	–	–	45	311	620
Stations	–	–	–	73	112	487	430	530	789
Schools***	–	–	6	88	65	407	549	697	559
Összesen	5	–	3866	5705**	11 390	18 172	25 999	34 595	37 058

Forrás:

* Cleveland AR. 1907–1915. „Books issued” c. táblázatok

** Javított adat, az AR szerint 5710

***Grammer schools	65	–	–	–	–
High schools	–	–	549	–	14
Grade schools	–	407	–	697	–
Class Room	–	–	–	–	19
Eagle school	–	–	–	–	9
Normal school	–	–	–	–	–
Gilbert school	–	–	–	–	152
Milford school	–	–	–	–	235
Oakland school	–	–	–	–	–
Tremont school	–	–	–	–	130
Fulertons school	–	–	–	–	–

**A Carnegie West fiókkönyvtár (Carnegie West Branch)
magyar könyvforgalma* 1916–1940
(Cleveland Public Library)**

Év	forgalom
1916	18 676
1917	17 847
1921	18 372
1922	19 607
1923	22 199
1924	23 918
1925	14 097
1926	20 818
1927	20 208
1928	21 014
1929	23 257
1930	30 305
1931	33 667
1932	36 489
1933	31 307
1934	27 935
1935	26 876
1936	21 280
1937	19 983
1938	20 328
1939	15 170
1940	12 568

Forrás:

- * Copeland, Elisabeth F.: A History of Carnegie West Branch of the Cleveland Public Library. Master Thesis, Western Reserve University, 1954. 45–47. p.

A Rice fiókkönyvtár (Rice Branch) könyvforgalma*
(Cleveland Public Library) 1928–1940

Év	Magyar könyvek forgalma	Teljes könyvforgalom
1928	17 091	98 373
1929	15 033	103 873
1930	20 463	134 438
1931	25 873	162 254
1932	29 753	182 992
1933	28 785	179 040
1934	25 102	165 202
1935	24 027	171 403
1936	20 976	170 660
1937	20 629	163 891
1938	21 342	174 612
1939	17 989	160 973
1940	15 993	154 321

Forrás:

* CPL. Rice Branch Archive. Circulation Statistics.

**A Cleveland-i Közkönyvtár (Cleveland Public Library) idegen nyelvű
könyvállománya* 1908–1911**

nyelv	1908	1909	1910	1911
cseh	2 351	2 383	3 262	3 181
finn	258	266	257	267
francia	1 068	1 355	1 178	1 467
német	18 639	23 592	21 631	24 499
héber-jiddis	417	1 145	197	1 380
<u>magyar</u>	–	<u>1 275</u>	<u>1 480</u>	<u>1 811</u>
olasz	1 754	2 254	2 000	2 519
orosz	–	–	–	76
litván	–	–	–	17
szlovén	102	506	314	861
lengyel	1 037	1 901	1 805	2 563
román	–	–	–	7
spanyol	126	130	123	264
svéd	–	8	3	173
horvát	–	93	–	23
dán (norvég)	–	15	15	76
Összesen	25 752	36 923	32 265	39 177

Forrás:

* Cleveland. AR. 1908–1911. „Books on hand” c. táblázatok.

**A Cleveland-i Közkönyvtár (Cleveland Public Library) idegen nyelvű
könyvforgalma* 1908–1912**

nyelv	1908	1909	1910	1911	1912
cseh	23 869	20 898	21 436	24 535	27 717
finn	860	391	273	426	391
francia	2 095	2 465	21 372	2 937	3 199
német	76 276	79 079	78 865	77 588	78 876
héber-jiddis	4 916	3 919	7 832	11 471	10 928
<u>magyar</u>	–	<u>3 866</u>	<u>5 710</u>	<u>11 390</u>	<u>18 172</u>
olasz	7 319	6 503	7 047	7 862	6 879
szlovén	301	5 648	7 668	7 913	9 587
lengyel	9 933	12 535	12 916	11 741	15 359
szláv	8	10	13	4	–
spanyol	272	305	183	417	384
szlovák	–	–	–	883	9
horvát	–	–	240	–	1 116
dán	–	–	11	40	40
litván	–	–	–	99	859
román	–	–	–	–	25
norvég	–	–	2	–	47
orosz	–	–	–	486	1 325
svéd	–	2	27	344	346
Összesen:	125 849	135 621	163 595	158 136	175 259

Forrás:

* Cleveland. AR. 1908–1912. „Books issued” c. táblázatok.

A New York-i Közkönyvtár (New York Public Library) fiókkönyvtár-hálózatának magyar könyvállománya* 1908–1940 (kötetekben)

A fiókkönyvtár neve	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Központi gyűjtemény	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Gyermekkönyvtár	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	3	5	5	6	5	–	9	9	10	10	10	10	10	10	10	12	12
Letét	–	11	11	14	12	12	12	12	12	12	12	–	–	–	–	–	–	3	3	5	3	–	5	5	5	5	5	4	8	7	3	3	3
Catham Square	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4	4	16	16	16	5	5	5	5	4	4
Seward Park	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	4	4	4	3	3	3	3	3
Rivington Street	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hamilton Fish Park	–	1310	1546	1680	1848	1667	1179	1084	911	863	644	317	277	268	262	237	209	228	236	225	304	350	426	518	602	651	691	695	710	747	413	399	406
Ottendorfer	–	–	29	29	52	52	52	52	51	51	46	65	64	61	60	60	57	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Tompkins Square	1001	1473	1909	1840	1960	2172	1162	1242	1264	1222	1189	1106	968	795	629	606	302	1099	1151	973	1002	854	889	867	799	771	678	590	520	403	511	544	564
Epiphany	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	2	2	2	2	–	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	–
Cathedral	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
West 40-ik utca	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3	–	–	1	1	–	2	–	–	–
58-ik utca	–	–	–	–	–	12	12	12	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	3	4	5	5	6	4	8	8
67-ik utca	–	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	–	–	37	43	41	42	30	25	65	62	4	56	56	51	50	43	34	–	–	–
Webster	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	–	–	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yorkville	–	18	628	1183	1778	1840	2096	2020	2155	2195	2191	1830	993	1535	1517	1494	1735	1890	2022	2074	2196	2252	2221	2428	2571	2717	2774	2673	2412	2276	2168	2182	2109
96-ik utca	–	–	–	–	–	–	105	23	89	84	80	–	79	78	74	73	61	55	39	21	–	–	–	4	4	4	4	4	4	4	4	10	2
St. Agnes	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1	1	–	–
Aguilar	–	1	–	–	–	–	110	315	312	310	111	109	104	104	103	103	103	97	97	62	62	41	32	28	–	–	6	–	–	–	–	–	–
115-ik utca	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	5	1	1	1	1	1	–	1	–	1	1	1	1	1	1
Harlem Library	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
George Bruce	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	1	1	2	1	–	1	1	1	1	2	2
125-ik utca	–	–	–	6	154	154	157	153	149	145	142	142	139	132	159	190	187	179	175	6	–	–	1	1	–	–	1	–	–	–	–	–	–
135-ik utca	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1	1	–	1	1	1	1	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–
Washington Heights	–	–	–	–	38	38	38	7	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Fort Washington	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2
Mott Haven	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8	–	6	5	5	1	1	1	1	1	3	–	–	–	–	2	2
Woodstock	–	–	–	–	–	–	9	292	343	444	425	421	405	570	638	693	796	924	1097	1241	1410	1619	1763	2116	764	2326	2458	2670	2589	2636	2552	2676	2659
Melrose	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Morrisania	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	1	1
Tremont	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	14	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	2	2	2	2	2
Fordham	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kingsbridge	–	41	–	12	12	12	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	1	1
Bronx ref.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	2	–	–	–	–	–	–
Wakefield	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2
West New Brighton	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	2	1	1	1	1
St. George	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1	1
Port Richmond	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4	1	1	1	1	1	1	–	1	1
Központi letét	11	–	–	–	31	102	437	753	–	–	808	809	800	940	964	996	992	823	806	643	636	553	554	588	585	581	688	692	688	677	613	643	606
Összesen:	1012	2854	4123	4764	5885	6062	5384	5970	5292	5331	5653	4803	3833	4487	4411	4497	4501	5368	5690	5296	5655	5760	5976	6633	6946	7158	7404	7420	7012	6824	6303	6506	6395

Forrás:
* New York. AR. 1908–1940.

A New York-i Közkönyvtár (New York Public Library) fiókkönyvtár-hálózatának magyar könyvforgalma* 1915–1940 (kötetekben)

A fiókkönyvtár neve	1915	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Központi gyűjtemény	5	12	5	43	52	270	215	105	115	67	63	68	72	108	56	74	24	73	111	144	102	58	168	275
Gyermekkönyvtár	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Letét	19	–	–	–	4	7	4	89	3	17	21	37	138	284	522	505	434	411	525	487	236	137	173	101
Catham Square	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6	–	–	4	10	2	4	19	47	5	2	2	–	–
Seward Park	–	–	–	1	–	–	–	–	–	12	–	–	3	–	–	13	1	20	6	30	15	28	26	49
Rivington Street	–	–	1	–	12	14	–	3	18	14	–	2	26	4	21	30	13	4	11	1	–	–	–	–
Hamilton Fish Park	3 927	485	425	357	1 535	1 619	1 598	1 366	625	676	915	803	1 203	1 398	1 465	2 012	1 972	1 518	1 774	1 578	1 558	1 724	1 419	1 898
Hunt's Point	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	1	1	6	8	9	4	–	2	7	1	–
Hudson Park	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Ottendorfer	306	73	68	80	57	74	42	96	34	–	–	–	–	–	–	–	–	3	5	34	2	–	–	–
Tompkins Square	20 767	14 429	10 832	9 308	10 747	11 836	11 370	10 652	7 576	6 823	5 939	5 900	5 839	7 320	8 137	8 998	5 684	4 507	2 988	2 162	2 089	2 012	2 721	2 468
Epiphany	–	–	–	–	–	47	96	136	277	266	139	187	104	22	53	68	63	48	30	30	48	–	48	37
Muhlenberg	4	–	–	–	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	3	–	5	15	14
West 40-ik utca	2	–	–	–	–	8	–	–	–	–	–	–	3	–	–	–	16	175	34	60	7	–	–	3
Cathedral	5	–	12	3	4	–	–	–	–	–	–	–	–	4	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–
Colombus	7	–	–	21	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	47	1	11	25	2	2
58-ik utca	245	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8	–	1	–	–	–	–	–	–	11
67-ik utca	699	361	221	238	329	985	1 632	1 715	1 700	1 115	845	600	617	816	642	475	313	246	253	121	87	47	–	–
Riverside	21	1	–	–	–	–	–	2	–	–	–	6	–	–	5	2	2	–	4	–	–	–	–	3
Webster	1	3	–	–	1	–	–	–	2	–	–	–	–	1	6	–	1	–	–	–	–	–	–	–
Yorkville	31 070	20 621	13 652	7 089	10 110	11 585	10 587	15 501	15 611	16 945	17 444	17 004	18 245	20 435	22 686	24 878	21 100	20 067	17 276	15 598	13 683	13 792	13 511	12 796
St. Agnes	–	3	–	–	–	–	3	–	–	11	–	–	13	5	8	6	5	2	1	2	–	–	–	–
96-ik utca	846	445	289	401	1 228	1 086	1 054	1 080	675	510	462	349	345	227	416	425	389	382	513	368	317	581	31	302
Bloomingdale	14	2	8	11	–	18	4	–	5	3	1	–	2	1	1	1	–	–	2	–	–	–	–	–
Aguilar	914	597	264	217	550	541	446	460	334	184	260	169	61	99	151	18	–	9	5	6	5	1	3	31
115-ik utca	159	256	214	103	235	381	262	175	105	95	87	86	37	2	5	2	8	–	–	–	2	–	–	–
Harlem Library	10	10	–	4	–	2	18	12	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	10	–	–	5
125-ik utca	692	528	539	340	487	681	612	914	656	439	362	4	5	3	16	293	241	232	232	291	170	145	145	180
George Bruce	–	2	–	12	15	1	10	10	19	7	–	2	–	–	–	1	–	1	7	16	–	15	4	5
135-ik utca	24	–	–	–	–	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Hamilton Grange	–	–	–	–	14	43	215	89	135	5	1	–	41	–	–	–	–	–	–	–	22	16	–	–
Washington Heights	121	33	83	116	54	39	20	10	173	16	16	24	13	7	27	12	1	3	2	–	–	–	4	–
Fort Washington	4	–	3	–	–	5	5	52	17	–	–	2	–	1	19	38	27	19	34	30	49	19	29	7
Mott Haven	90	35	5	4	98	134	59	56	53	59	137	110	71	49	81	98	36	13	7	39	9	10	9	–
Woodstock	3 517	3 290	2 148	1 308	2 766	3 167	4 346	5 379	7 277	7 371	10 226	12 074	13 515	17 725	20 460	24 540	23 445	23 664	22 389	19 144	17 355	17 713	14 876	15 007
Melrose	5	–	–	–	8	31	16	2	15	29	44	29	37	43	41	71	86	92	71	52	15	23	6	–
Morrisania	15	16	5	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–	2	1	20	34	28	5	–	–	–	–	11
Tremont	62	64	47	46	102	38	54	34	41	39	2	–	–	3	28	12	3	3	–	3	–	1	–	–
Kingsbridge	2	2	–	–	–	16	–	–	–	–	10	14	15	95	62	16	1	8	11	29	–	–	2	1
St. George	–	–	–	–	20	2	14	10	3	–	1	–	13	3	1	–	1	–	–	4	7	–	4	10
Stapleton	4	–	–	–	6	–	–	–	–	–	–	–	–	–	10	4	–	–	–	–	5	190	48	35
Porte Richmond	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6	–	–	–	2	–	–	–	4	–	–	–	–	–
Tottenville	5	3	65	57	133	84	67	66	97	158	264	208	164	216	316	265	142	215	227	245	35	99	–	44
High Bridge	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3	18	12	–	–	–	5	10	20	72	–
Jackson Sq	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–
Westchester	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	12	21
Fordham	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	16	–	–	3	8	3	–	2	2	6
St. Gabriel Park	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	10	–
Bronx ref.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Wakefield	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
High Bridge	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Összesen:	63 569	41 282	28 886	19 759	28 569	32 719	32 751	38 015	35 566	34 861	37 252	37 678	40 584	48 882	55 291	62 899	54 055	51 774	46 634	40 491	35 843	36 684	33 341	33 323

Forrás:

* New York. A.R. 1915–1940.

**A New York-i Közkönyvtár (New York Public Library) idegen nyelvű
könyvállománya* 1908–1940**

nyelv	1908	1910	1922	1930	1940
német	31 593	35 479	25 050	27 968	34 534
francia	12 763	12 642	20 428	24 713	26 660
olasz	2 101	4 552	10 491	11 809	13 553
spanyol	628	815	4 574	5 077	6 498
dán	366	749	400	–	–
norvég	–	–	529	673	686
svéd	177	427	932	1 108	1 328
orosz	2 960	3 721	9 156	13 475	15 221
lengyel	361	610	3 723	4 033	2 994
cseh	2 469	4 148	10 157	9 958	13 845**
<u>magyar</u>	<u>1 012</u>	<u>4 123</u>	<u>4 411</u>	<u>5 976</u>	<u>6 403</u>
román	424	884	–	13 475	–
héber	879	531	1 535	1 971	2 097
jiddis	1 039	2 332	12 763	11 307	10 624
görög	–	–	–	–	839
finn	–	–	–	–	754
kínai	–	–	–	–	146
egyéb	244	732	2 406	3 734	1 732
Összesen:	57 016	68 386	106 621	121 802	137 914

Forrás:

* New York. AR. 1908–1940. „Volumes in the Foreign Languages” c. táblázatok.

** csehszlovák.

**A New York-i Közkönyvtár (New York Public Library) idegen nyelvű
könyvforgalma* 1910–1940**

nyelv	1910	1922	1930	1940
német	186 761	94 231	173 286	181 182
francia	41 830	76 876	86 607	70 591
olasz	21 307	35 576	47 104	52 127
spanyol	1 984	17 872	28 312	31 905
dán	794	–	–	–
norvég	–	–	1 341	–
svéd	648	584	496	–
orosz	31 724	53 055	97 099	75 256
lengyel	3 856	19 434	25 435	13 645
cseh	23 647	38 856	53 835	48 999
<u>magyar</u>	<u>34 381</u>	<u>32 719</u>	<u>48 882</u>	<u>33 418</u>
román	1 795	–	53 835	–
héber	37 872	10 521	10 171	8 477
jiddis	–	103 724	78 459	40 085
görög	–	–	–	2 440
finn	–	–	–	1 365
kínai	–	–	–	117
egyéb	1 138	4 142	6 053	1 907
Összesen:	395 661	487 593	657 080	562 290

Forrás:

* New York. AR. 1910–1940. „Circulation of Books in Foreign Languages” c. táblázatok.

**A Pittsburgh-i Közkönyvtár (Carnegie Public Library, Pittsburgh)
magyar könyvállománya és forgalma* 1910–1933**

Év	Előző évi kötetszám	Gyarapodás	Összesen	Kölcsönzés
1910	502	–	502	631
1911	563	–	563	2517
1913	–	–	–	2487
1914	794	–	794	2593
1916	816	–	816	1486
1919	977	4	981	–
1920	981	7	988	–
1921	988	515	1503	–
1922	1503	5	1508	–
1924	1512	61	1573	–
1925	1573	–	1573	–
1926	1573	–	1573	–
1927	1573	21	1594	–
1928	1594	4	1598	–
1929	1598	2	1600	–
1930	1600	229	1829	–
1931	1890	61	1890	–
1932	1890	–	1890	–
1933	1890	–	1890	–

Forrás:

* Pittsburgh. AR. 1910–1933.

**A Pittsburgh-i Közkönyvtár (Carnegie Public Library) idegen nyelvű
könyveinek forgalma* 1910–1916**

nyelv	1910	1911	1913	1914	1916
arab	–	–	–	–	–
horvát	–	–	4	12	7
cseh	–	–	–	–	2
kínai	–	–	–	–	–
dán, norvég	–	–	2	2	6
holland	–	–	–	–	1
esperanto	–	–	–	–	–
francia	1 708	2 277	2 386	2 032	1 750
német	12 402	12 581	12 179	11 200	7 473
görög	–	–	–	–	4
héber	722	581	551	386	176
<u>magyar</u>	<u>631</u>	<u>2 517</u>	<u>2 487</u>	<u>2 593</u>	<u>1 485</u>
litván	–	1 905	2 279	2 583	1 716
olasz	2 624	3 130	2 861	2 722	1 845
lengyel	8 281	9 986	9 912	10 727	6 438
portugál	–	–	2	–	1
orosz	1 398	1 428	1 637	1 915	1 703
spanyol	197	91	141	182	153
svéd	246	187	172	100	104
jiddis	9 243	12 200	11 812	11 590	7 226
román	–	–	29	–	9
szlovák	–	–	11	–	3
perzsa	–	–	1	–	–
Összesen:	37 452	46 883	46 466	46 054	30 102

Forrás:

* Pittsburgh. AR. 1910–1916.

**A St. Louis-i Közkönyvtár (St. Louis Public Library) magyar
könyvanyagának beszerzési statisztikája* 1909–1930**

Év	Beszerzett kötetek száma
1909	6
1910	0
1911	45
1912	0
1913	160
1914	76
1915	231
1916	292
1919	0
1924	41
1925	52
1926	0
1927	82
1928	25
1929	15
1930	2
Összesen:	1027

Forrás:

* St. Louis. AR. 1909–1930. „Additions...” c. táblázatok.

**A Soulard fiókkönyvtár (Soulard Branch) idegen nyelvű
könyvforgalmának statisztikája* (St. Louis Public Library) 1912–1914**

nyelv	1912–1913	1913–1914
német	5965	6368
cseh	2225	2945
<u>magyar</u>	<u>85</u>	<u>1295</u>
jiddis	42	95
szerb	18	103
horvát	4	41
lengyel	3	30
spanyol	3	58
francia	11	112
román	4	20
litván	0	4
orosz	3	9
héber	4	1
norvég	0	1
olasz	2	1
holland	0	1
Összesen:	8369	11 084

Forrás:

* St. Louis Public Library, Manuscript Division. Soulard Branch Archive. Report. 1913–1914.

TÉRKÉPEK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

1. *New York. A fiókkönyvtárak térképe*

Forrás: BNYPL. Vol. 28. No. 4. (April, 1924), 274–275. p.

2. *St. Louis. Demográfiai térkép * Soulard fiókkönyvtár*

Forrás: St. Louis.AR. 1913–1914. 64. p.

3. *Cleveland. A fiókkönyvtárak térképe*

Forrás: Cleveland.AR. 1910

4. *Pittsburgh. ★ A Hazelwood fiókkönyvtár a Hazelwood negyedben*

Forrás: Pittsburgh.AR. 1901

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MAPS OF THE BOROUGHS
OF MANHATTAN, THE
BRONX AND RICHMOND
(STATEN ISLAND),
SERVED BY THE CIRCULATION
DEPARTMENT
OF THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

LOCATION OF BRANCH LIBRARIES

LOCATION OF CENTRAL LIBRARY INDICATED THUS: ☆

LOCATION OF EACH BRANCH INDICATED THUS: ★

LOCATION OF EACH SUB-BRANCH INDICATED THUS: ☼

BRANCHES IN MANHATTAN

1. Chatham Square - 33 East Broadway
2. Seward Park - 192 East Broadway
3. Rivington Street - 61 Rivington St.
4. Hamilton Fish Park - 388 East Houston Street
5. Hudson Park - 66 Leroy Street
6. Ottendorfer - 135 Second Avenue
7. Tompkins Square - 331 E. 10th St.
8. Jackson Square - 251 West 13th St.
9. Epiphany - 228 East 23rd Street
10. Muhlenberg - 209 West 23rd Street
11. St. Gabriel's Park - 303 E. 36th St.
12. West 40th Street - 457 W. 40th St.
13. Central Circulation - 42nd Street and Fifth Avenue
14. Cathedral - 123 East 50th Street
15. Columbus - 742 Tenth Avenue
16. 58th Street - 121 East 58th Street
17. 67th Street - 328 East 67th Street
18. Riverside - 190 Amsterdam Avenue
19. Webster - 1465 Avenue A
20. Yorkville - 222 East 79th Street
21. St. Agnes - 444 Amsterdam Avenue
22. 96th Street - 112 East 96th Street
23. Bloomingdale - 206 West 100th St.
24. Aguilar - 174 East 110th Street
25. 115th Street - 203 West 115th Street
26. Harlem Library - 9 West 124th St.
27. 125th Street - 224 East 125th Street
28. George Bruce - 518 West 125th St.
29. 135th Street - 103 West 135th Street
30. Hamilton Crange - 503 W. 145th St.

BRANCHES IN MANHATTAN (Continued)

31. Washington Heights - 1000 St. Nicholas Avenue
32. Fort Washington - 535 W. 179th St.

SUB-BRANCHES IN MANHATTAN

33. Columbia - Room 108a. Columbia University Library
34. Inwood - 190 Sherman Avenue

BRANCHES IN THE BRONX

35. Mott Haven - 321 East 140th Street
36. Woodstock - 761 East 160th Street
37. Melrose - 910 Morris Avenue
38. High Bridge - 78 West 168th Street
39. Morrisania - 610 East 169th Street
40. Tremont - 1866 Washington Avenue
41. Fordham - 2556 Bainbridge Avenue
42. Kingsbridge - 3041 Kingsbridge Avenue

SUB-BRANCHES IN THE BRONX

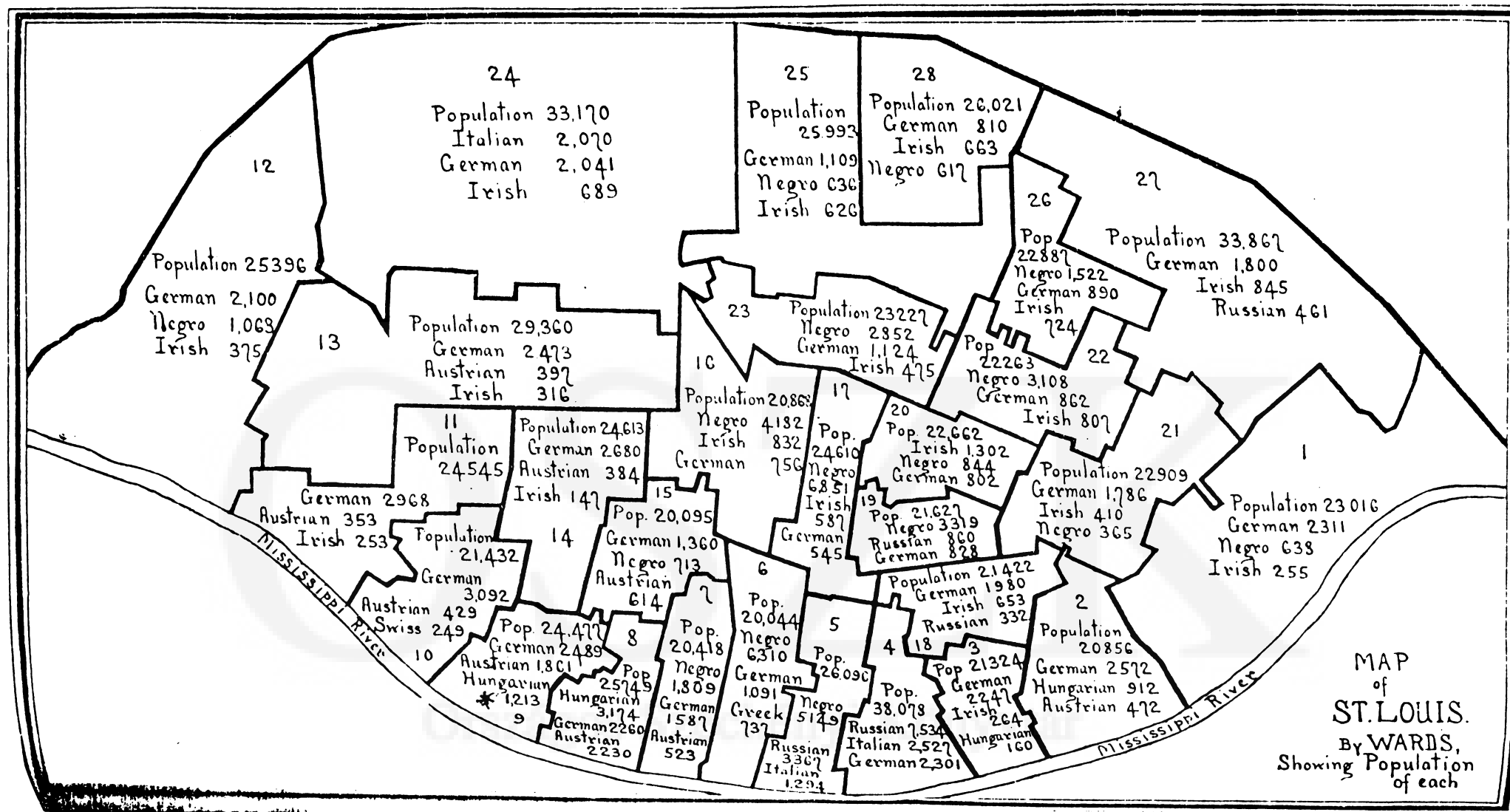
43. Williamsbridge - 3917 White Plains Road
44. Van Nest - 1741 Wallace Avenue
45. City Island - 325 City Island Avenue

BRANCHES IN RICHMOND

46. Tottenville - 7430 Amboy Road
47. Port Richmond - 75 Bennett Street
48. Stapleton - 132 Canal Street
49. St. George - 5 Central Avenue

SUB-BRANCH IN RICHMOND

50. West New Brighton - 85 State St.

2. St. Louis. Demográfiai térkép * Soulard fiókkönyvtár
Forrás: St. Louis.A.R. 1913-1914. 64. p.

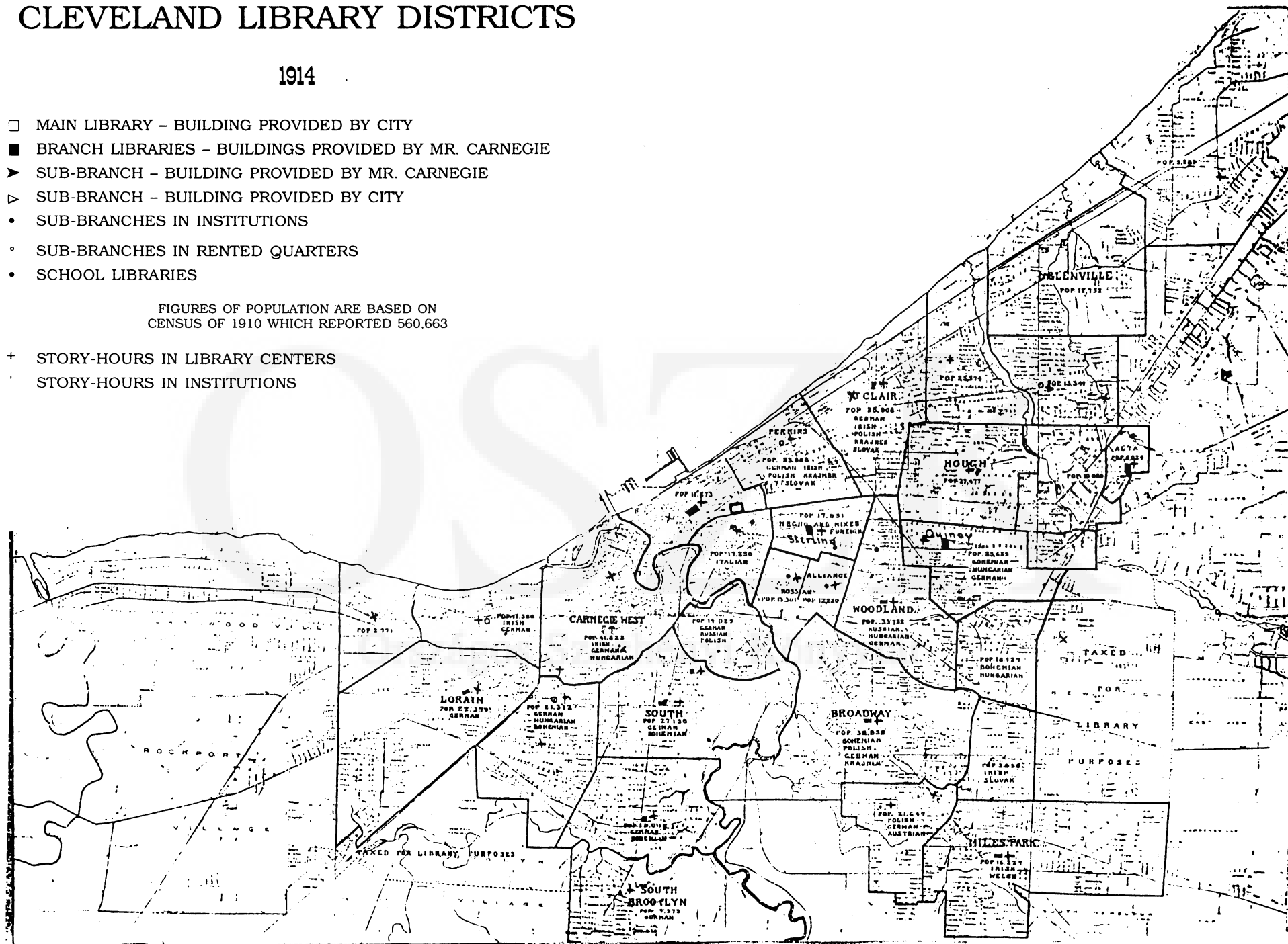
CLEVELAND LIBRARY DISTRICTS

1914

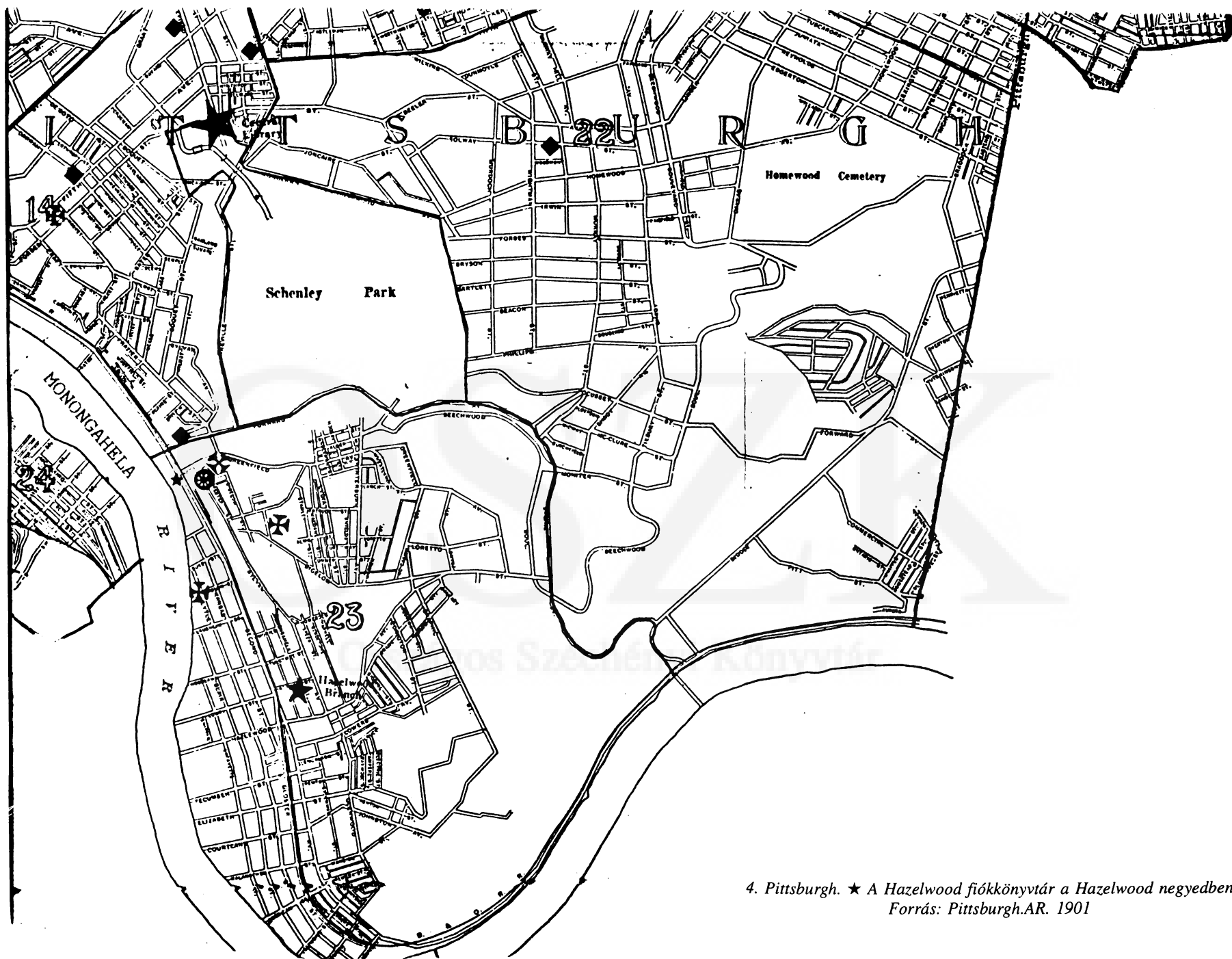
- MAIN LIBRARY - BUILDING PROVIDED BY CITY
- BRANCH LIBRARIES - BUILDINGS PROVIDED BY MR. CARNEGIE
- SUB-BRANCH - BUILDING PROVIDED BY MR. CARNEGIE
- ▷ SUB-BRANCH - BUILDING PROVIDED BY CITY
- SUB-BRANCHES IN INSTITUTIONS
- SUB-BRANCHES IN RENTED QUARTERS
- SCHOOL LIBRARIES

FIGURES OF POPULATION ARE BASED ON
CENSUS OF 1910 WHICH REPORTED 560,663

- + STORY-HOURS IN LIBRARY CENTERS
- STORY-HOURS IN INSTITUTIONS

3. Cleveland. A főkönyvtárak térképe
Forrás: Cleveland.A.R. 1910

4. Pittsburgh. ★ A Hazelwood fiókkönyvtár a Hazelwood negyedben
 Forrás: Pittsburgh.AR. 1901

98/8865

